

Рудолф Щайнер

**Свръхсетивният
Човек**

от антропософска гледна точка

Поредица „Просветление“

В *Поредица „Просветление“* досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистерийните драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества
и тяхното въздействие в душата на човека“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистерийни драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистерийни центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“
18. Рудолф Щайнер, „Сътворението на света и човека“
19. Рудолф Щайнер, „Човекът и светът. Действието на духа
в природата. За същността на пчелите“
20. Рудолф Щайнер, „Природата и човекът от гледна точка на духовната наука“
21. Рудолф Щайнер, „Природни и духовни същества
и тяхното въздействие в нашия сетивен свят“
22. Рудолф Щайнер, „Връзката между живите и мъртвите“
23. Рудолф Щайнер, „Животът на човека и животът на Земята.
Същност на християнството“
24. Йохан Валентин Андре, „Химичната сватба на Християн Розенкройц“
25. Олаф Кооб, „Болната кожа“
26. Олаф Кооб, „Ако органите можеха да говорят“
27. Рудолф Щайнер, „Терапията от гледната точка на духовната наука“
28. Рудолф Щайнер, „Свръхсетивният човек от антропософска гледна точка“

Рудолф Щайнер

СВРЪХСЕТИВНИЯТ ЧОВЕК

от антропософска гледна точка

Две публични лекции,
изнесени в Хага на 15 и 16 ноември 1923 г.
и цикъл от пет лекции,
изнесени в Хага от 13 до 18 ноември 1923 г.

Превод от немски:
Мария Пашова,
Христо Маринов

А^б
*Издателско
Ателие*
София, 2016

По непроверени от Рудолф Щайнер записки, издадени от
Администрацията на посмъртния архив на Рудолф Щайнер

Второто издание подготвиха Рут Мьоринг и Теодор Шпенглер.
Прегледът на третото издание направи Каролине Висплер.

RUDOLF STEINER

DER ÜBERSINLICHE MENSCH
ANTROPOSOPHISCH ERFASST

GA-231

© 1962 by Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung, Dornach/Schweiz
Printed in Switzerland by Zbinden Druck und Verlag AG, Basel

За корицата е използвана рисунката от Рудолф Щайнер
„Тричленният човек“.

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*.

© Рудолф Щайнер, автор

© Мария Пашова, Христо Маринов, преводачи

© Издателско ателие А^б

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Основа на антропософски ориентираната духовна наука представляват написаните и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) произведения. Редом с тях от 1900 до 1924 година той изнася многобройни лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по-късно Антропософското общество. Първоначално Рудолф Щайнер не е искал винаги да се записват свободно изнасяните лекции, понеже са били предвидени от него като „устни, непредназначени за печатане съобщения“. След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват сред слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мария Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняването на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Тъй като поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: „Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се открият грешки“.

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Рудолф Щайнер се произнася в „Моят жизнен път“ (35-та глава). Казаното там същевременно важи и за всички семинари за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните истини на духовната наука.

След смъртта на Мария Щайнер (1867-1948) започва издаването на *Събрани съчинения* на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези *Събрани съчинения*. Доколкото се налага, в началото на раздел „Бележки“ се намират описания за произхода на текстовете.

СЪДЪРЖАНИЕ

- ПУБЛИЧНА ЛЕКЦИЯ, Хага, 15 ноември 1923 г. 9
Антропософията като изискване на времето
Жизнено необходимото прекрачване на границите на познанието. Истинско себепознание чрез укрепване на душевния живот става духовно познание. Трите нива на душевното укрепване, изхождайки от разбирането на живота в съня и съзнателното му подражание. Духовната наука и житейската увереност.
- ПУБЛИЧНА ЛЕКЦИЯ, Хага, 16 ноември 1923 г. 32
Антропософията като човешко-личностен жизнен път
Преобразуване на „обективното“ интелектуално познание според логически критерии в лично познавателно отношение, което е „здравословно“ или „разболяващо“ за целия човек. Любовта и егоизмът в познанието. Духовно познание и морален мирови ред. Превъплъщение и формиране на кармата. Различното отношение към духовната наука за духовния изследовател и за възприемащия духовната наука.

СВРЪХСЕТИВНИЯТ ЧОВЕК ОТ АНТРОПОСОФСКА ГЛЕДНА ТОЧКА

- ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Хага, 13 ноември 1923 г. 57
Необходимостта от материализма и неговите природонаучни познания. Неговото отричане на душевно-духовното познание. Свръхсетивното схващане на човешката фигура от нейните космическо-планетарни първообрази и работещите в тях йерархии. Разликата между човек и животно. Съвестта.
- ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 14 ноември 1923 г. 76
Пътят на човека между смърт и ново раждане през сферите на йерархиите. Постепенно преобразуване на морално-духовния облик на човека. Виджане на съдбовните взаимовръзки на човека. Достигане до разбирането на съдбата. Духовно-пластично преобразуване на долната организация в главова организация, която се явява като мирови тон. Обратният път към следващата инкарнация. Космосът на четирите възможни свята.

Превод: Христо Маринов

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 17 ноември 1923 г., следобед 94

Пътят на човека след смъртта през планетните сфери до Слънцето. Лунната сфера: трите направляващи впечатления за човешката душа; колония на праучителите на човечеството; въздействие на ариманическите същества. Сфера на Меркурий и на Венера; въздействие на третата йерархия. Слънчевата сфера и въздействие на втората йерархия; отваряне на съзнанието към земния живот. Влияние на планетните сфери върху следатлантските културни епохи. Петият времеви период и въздействието на Марс; продължаване на въздействието на Слънцето (слънчеви петна; комети и метеори); значение на желязото за борбата на Михаил и импулса към свобода.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 17 ноември 1923 г., вечерта 112

Пътят след смъртта от Слънчевата сфера до сферата на фиксираните звезди и обратно до новия земен живот. Слънчева сфера: преживяване на мировата музика; дисонанс поради остатъците от земната реч; за същността на езика. Марс, Юпитер, Сатурн: вживяване в космическите реч, мисъл и памет. До прехода към фиксираните звезди: изграждане на духовната форма на главата. Преобразуване на космическите духовни форми в зародиши на земните форми по обратния път. Концентриране за изграждане на сърцето при втория преход през сферата на Слънцето. Замъгляване на съзнанието в Лунната сфера и земното време на ембриона.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ, 18 ноември 1923 г. 129

Връзката на земния човек с Космоса. Преобразуване на сетивния живот. По пътищата на имагинацията: проникване в кварцово-силициевата повърхност на Земята; преживяване на връзката на Земята с Вселената; земната област на работа на третата йерархия. На ниво инспирация: идентификация с металите в Земята; потапяне в „спомените“ на планетата Земя; работа на втората йерархия. Връзка с творчеството на йерархиите по време на земния живот и след смъртта. Вътрешна връзка на разтапящия металите огън в процесите на създаване на Земята и процесите на учене при детето (ходене, говорене, мислене) из работата на първата йерархия. Съдържащата се в тях сила да се прозре кармата.

Превод: Мария Пашова

Бележки	148
Рудолф Щайнер за записките на лекциите (от глава 35 от „Моят жизнен път“)	153
Рудолф Щайнер – живот и творчество	156

АНТРОПОСОФИЯТА КАТО ИЗИСКВАНЕ НА ВРЕМЕТО

Публична лекция

Хага, 15 ноември 1923 г.

В настоящето съществува една обща представа, че човешкото познание има определени граници, не само времеви граници, състоящи се в това, че в хода на вече изминалото време човек не е постигнал всичко и трябва да остави някои неща за бъдещето, а в един доста по-общ смисъл днес се говори за „граници на познанието“, за граници на знанието за човечеството. Смята се, че човекът просто е устроен така, че може да прозира само в определени неща, че може да знае със сигурност само за определени неща, докато други лежат отвъд познавателната му способност. И най-често нещата от така наречения свръхсетивен свят се окачествяват като тези, които човекът не може да достигне чрез познание и за които трябва да се задоволи с това, което често се нарича вяра, предположение, изхождащо от тъмни чувства и тем подобни. Именно стремленията на последните столетия и на съвременността, които са постигнали най-големите успехи в научно отношение, които са донесли и възможно най-широките мислими практически резултати, се смятат от днешното човечество за доказателство за това, че трябва да останем дотам, докдето сетивата ни могат да наблюдават, до това, което би могло да се установи чрез експерименти и тем подобни, а това е именно само възприемаемият от сетивата реален свят. Когато се говори за човека, това е само този свят, през който във физическото си тяло той преминава между раждането и смъртта или между зачатieto и смъртта.

Сега обаче не може да се отрече, че тъкмо естествените науки дължат толкова големите си успехи на обстоятелството, че по този начин те са се ограничили да изследват сетивния

свят от всички страни, а не просто, изхождайки от сетивния свят, да се оставят по някакъв начин да правят заключения за някакъв си свръхсетивен свят. Но от друга страна, с това, както се смята, напълно доказано приемане на границите на познанието за разумния човек изобщо е свързано нещо необикновено вътрешно трагично, нещо трагично, което днес все още не стига до съзнанието на много хора, което обаче живее в много човешки души в неясни чувства, във всевъзможни подсъзнателни усещания, правейки ги несигурни в живота, да, често пъти несигурни и неспособни във външните им действия, в отношенията им с техните близки и т.н. Защото постепенно все повече се усеща, че границите, пред които искаме да спрем по този начин, не са просто тези на един външен свръхсетивен свят, а че с тези граници на познанието, ако трябва да се приемат по правилния начин, е свързано и нещо съвсем друго. Човекът постепенно започва да усеща, че истинското му същество само би трябвало да е от свръхсетивно естество, че истинското му същество, благодарение на което той признава своята ценност и достойнство като човек, би трябвало да е в духовното, следователно в несетивното. Ако с цялото си познание спрем пред свръхсетивното, спираме пред човешкото себепознание. Тогава се отказваме от прозрение в най-ценното, най-достойното в самия човек.

С това обаче човек подкопава също и истинското си вътрешно доверие в себе си. Защото благодарение на какво човекът се чувства част от изследвания с толкова големи успехи днес природен свят? Само благодарение на това, че носи този природен свят в самия себе си, преди всичко във външното си физическо тяло. Всичко, съществуващо в нашето обкръжение като природни вещества и природни закони, го носим в себе си, най-малкото в по-голямата му част. Чрез това можем да се чувстваме свързани със сетивната природа. Изобщо нямаше да се чувстваме като съществуващи в тази сетивна природа, ако със собственото си тяло не принадлежахме към нея, или ако не можехме да изследваме себе си като сетивни същества.

Но ако и хората все още да не го довеждат до пълното си съзнание, по същия начин стоят нещата и със свръхсетивното, с чувстваната като същинското човешко същество вътрешна духовна същност на човека. Ако не можем да се чувстваме като принадлежащи към една духовна природа, ако не можем да се чувстваме като същества, приемащи и носещи в себе си силите, веществата на духовното, изобщо няма да можем да се приемем за духовни човешки същества. Тогава обаче у нас ще трябва да липсва увереността в това, което все пак чувстваме като нашето най-ценно, като нашето най-достойно, като това, благодарение на което всъщност сме хора, с което наистина искаме да сме хора.

Това има връзка и с още една страна. Ние чувстваме как не от природното, със сигурност не от процесите, протичащи в мускулите и костите или в кръвта, се влива това, което наричаме морални импулси, което наричаме съдържание на нашите морално-духовни сили. Чувстваме ги като произлизащи от един духовен свят, обаче изпитваме неувереност към целия този духовен свят, ако трябва да спрем пред границите на свръхсетивното с нашето познание.

И по този начин днешното човечество не може да прокара истински мост от това, което е установило във външното природно битие като, бих искал да го нарека така, брутален факт, към това, което се влива в него от най-съкровената му духовна същност като съдържание на моралния мирови порядък. Човек изобщо няма смелостта все по-истински да си изяснява това, което съществува като човешка душа. Естествознанието е работило задълбочено, за да може поне хипотетично да каже нещо за днешните живи същества, от които се е развил човекът. Описва се, най-малкото хипотетично, как някога из от мировата мъглявина се е образувал нашият сегашен свят. Изграждат се и хипотези за Земята от нашата планетна система или за системата, към която изобщо принадлежим. Мисли се за цялата тази протичаща през времето система като за по някакъв начин сгъстена, като за създадена от природни ве-

щества и природни сили. Мисли се, че тогава физическият човек се е появил в дадено време от една част от тези сили. Електричеството, магнетизмът, топлинната енергия и т.н. се натрапват на външното наблюдение, в тях мислещият човек се чувства сигурен в съдържанието на своето съзнание. Но ако тогава у него възникне потребността да мисли за това, което не идва от неговата физическа природа, а именно за морално-духовните импулси като за действени в света, ако той трябва да мисли за деятелно това, което се осъществява от една духовно-елементарна сила, която също следва да съществува в света, ако трябва да има преживявания в света, който няма да изчезне с изчезващото с физическото – тогава, изхождайки от признатото като граници на познанието, човекът няма никаква опорна точка да си каже: „Тези морални сили са също толкова активни, колкото това, което е следствие от бруталните физически природни сили.“

От това у човека днес възниква не само теоретично съмнение, а несигурност на цялата му душа, несигурност на целия му вътрешен мир, която за този, който има непредубедено наблюдение върху живота на нашата цивилизация, е прозрима навсякъде, ако и хората да се заблуждават относно нея. Защото това е характеристиката на днешната цивилизация, че човек се заблуждава тъкмо по отношение на най-дълбоките въпроси на цивилизацията. Но в подсъзнанието тези въпроси все пак са дейни, там те се изразяват – наистина не като теории, а в цялостното душевно настроение, в твърдата увереност и годността на душевния живот. Тук се крие вътрешният трагизъм, който всъщност се забелязва в дълбините на всяка душа, дори на най-повърхностната. И ето оттук възниква това, което може да ни се стори парадоксално в съвременността, възниква копнежът на много хора тъкмо към свръхсетивно познание! Може да се каже, че в духовната област нещата са точно такива, каквито са с глада и жаждата. Човек не копнее за храна и напитка, когато е сит, а именно когато не е. И от една най-съкровена потребност съвременното човечество копнее

за свръхсетивното, тъй като то няма свръхсетивното. От една страна, докато философите и естествоизпитателите днес все повече искат да докажат, че по отношение на свръхсетивното съществуват непреодолими прегради и граници, от друга страна, виждаме неутолима жажда на вече много човешки души към свръхсетивно познание и броят на тези хора ще става все по-голям.

Това свръхсетивно познание иска да получи насрещно разбиране, бих могъл да се изразя по-добре, един начин на изследване, за който искам да Ви говоря днес. Но не искам да Ви говоря за такъв начин на изследване, какъвто днес искат да постигнат за свръхсетивното по един много лесен начин, а ще Ви говоря за един вид познание, който наистина е изцяло вътрешна, съкровена работа на човешката душа, но при това е също толкова научна, също толкова точно сигурна, не само като външен резултат на естествените науки, а като математическите или геометрическите резултати на самата наука. Но когато човек се стреми към такова познание и тъкмо стига до познание на това, което е свръхсетивното в човека, той веднага навлиза в нещо, което от самото начало поражда всевъзможни съмнения, от самото начало предизвиква несигурност.

Когато гледаме навън, много скоро забелязваме, че що се отнася до непосредственото ни външно възприятие, учените естественици и философите, които говорят за граници на познанието, имат право. Следователно трябва да гледаме навътре. Когато обаче гледаме навътре и когато оставаме при обикновеното съзнание, при това, което имаме в обикновения живот, а също и в обичайната наука, отначало не срещаме нищо друго освен нещо като мисловен образ отново на външния свят. Когато човек е напълно честен в стремежа си към себепознание и се запита: „Какво има, когато вместо да гледаш навън в света, гледаш обратно в себе си, какво всъщност има вътре в теб?“ – тогава той ще трябва да осъзнае, че вътре отново открива света, макар и само под формата на образ. Това, което сме преживели, се е запечатало в нашия представен жи-

вот, в нашия живот на чувствата. Ние изживяваме, така да се каже, образ на мислите и чувствата на това, което е също и отвън. Ние само сме насочили погледа си назад. Най-напред той не ни предлага изобщо нищо ново, а само по един смекчен начин образно това, което е също и отвън. Само като едно общо чувство човек усеща, че в тези бушуващи мисли, идеи и усещания той присъства като аз, като собствена същност. Но това е толкова общо и неопределено, че отначало той не може да направи кой знае какво с него.

Затова в Средновековието, в епохите, когато човекът е подхождал по по-интензивен начин към себепознанието, към познанието за човешката душа, отначало той не е обръщал толкова много внимание на това, което може да добие просто чрез обърнато назад самонаблюдение по време на обикновеното съзнание, а в много по-голяма степен се е опитвал да придобие познание за душата по друг начин. Този друг начин е също толкова интересен и за да можем да се разберем относно това познание за душата, което всъщност имам предвид, трябва да изходя от това различно, често много желано познание за душата. Но от самото начало отбелязвам, че искам да изходя от това различно познание за душата само за поясняване на това, което желая да изложа, обаче не искам да му придавам специална стойност. И така, никой не трябва да смята, че понеже изхождам от съня, вече му приписвам познавателна стойност. Все пак сънищата са извънредно важни.¹

Тези, които някога са търсили познание за душата чрез сънищата, сигурно са забелязали, че в известен смисъл в съня душевното се явява много по-характерно, отколкото когато човек просто размишлява в себе си и – както често се казва – иска сам да наблюдава себе си. Вие сте наблюдавали сънищата и първоначално сте открили два вида сънища. Както знаете, сънят извиква люшкаци се образи с фантастичен характер, които отпърво не са така абстрактни като мислите, които имаме при дневното съзнание. Но сънят отначало създава нещо, което, от една страна, изглежда загадъчно по своята структура,

а от друга – по своето съдържание.

Две са нещата, които се явяват на човека като картини насън. Първо, картини на преживявания, през които сме преминали в земното си битие, реминисценции от живота. Това възниква и ни показва едно или друго, което сме преживели преди много години. Но това, което ни се случва насън, се надига до нещо друго във взаимовръзка, която животът не е предложил. Събития, случили се преди десет години, се свързват с такива, които са станали завчера. Най-отдалечените едно от друго неща се събират. Поради това, че сънят събира фрагменти от живота, той създава невъзможни картини, хаотични картини. Всичко, което външният живот ни е предложил като случки, които сме преживели, се извиква в съня ни по хаотичен начин. Това е единият вид сънища. Другият вид е този, при който от съня получаваме нещо като символни картини на собственото ни телесно състояние. Кой не е сънувал, че е страдал от горещината на горяща пещ? Виждаме блестящите пламъци, събуждаме се и имаме силно сърцебиене. Или пък сънуваме как вървим покрай ограда, виждаме отделните прътове на оградата, виждаме, че един или два пръта са повредени и тогава се събуждаме от зъбобол. В единия случай, в който сме сънували горящата пещ с нейната горещина, това е било образ на нашето сърце, което е било силно. В другия случай, когато сме сънували оградата, тя е била образ на редицата зъби, които по някакъв начин са ни причинявали болки. И този, който може да вникне по-точно в тези неща, знае, че определена част от сънищата се характеризира от вътрешни органи или процеси, които ни се показват като символи в съня. Но все пак човек трябва да може да вникне поне малко нещо във всички отношения, оказващи влияние в тези неща, ако иска да открие в символи на съня какво от вътрешното същество на човека се изразява всъщност в тях. Тогава обаче ще открие, че едва ли има орган или вътрешен процес, който да не може да бъде извикан в съзнанието по вътрешен начин от съня.

Някои по-стари психолози, занимавали се със съня, са

развили много правилен възглед за отношението на човека към него. Те са си казали, че това, което носим в себе си, можем всъщност само да го почувстваме, но не го виждаме, нямаме го пред себе си като външен предмет. Когато обаче имаме пред себе си собственото си сърцебиене в образа на горяща пещ, имаме поне образ в съзнанието си, който създаваме за себе си и който изглежда като образа на външен предмет. Ние трябва да сме разделени от външния предмет, ако е нужно в нас да възникне образ за него. Това, което човек сам е, дори ако е собственото му тяло, той го чувства, понякога го чувства болезнено, ако нещо органично не е наред, ала не го вижда. Ако човек вижда нещо в образна форма, той трябва да е извън него. И така, някои по-стари психолози, които все още са съществували през 19 век,² са си казали: „Ако сънувам в символи за собственото си тяло и процесите в него, не мога да бъда в тялото си, защото иначе нямаше да го преживявам. Следователно в такъв случай трябва да съм извън тялото си. Във всеки случай образът ми показва нещо от един независим душевно-духовен живот по отношение на тялото.“ Освен това са си казали: „Ако по някакъв, дори и скрит начин сънувам реминисценции от живота си, тогава външното природно битие би трябвало да ми се представя такова, каквото е. Но там нещо постоянно се променя, сънят извиква най-фантастичните причинно-следствени връзки. Там отново трябва да се намирам вътре, защото природата, която обикновено ме заобикаля, все пак не може да ми покаже случките, които съм преживял в нея, нито пък случките на човешкия живот, които съм преживял в съвсем различна последователност.“

По този начин се събира нещо, за което би могло да се каже: Било е основателно убеждение на тези по-стари психолози, че са уловили нещо от душата в едно състояние, в което тя е отделена от физическото тяло. Защото първо човекът не може да бъде обединен със своето тяло, ако процесите в тялото, ако и само в символи, в съня изглеждат отделени от него; тогава той трябва да е извън тялото си. Но също така трябва

ва отново да сме вътре в спомените за своите преживявания, да сме заедно с тях, когато имаме втория вид сънища, защото природата не променя причинно-следствената връзка, в която са се случили преживяванията. Нея трябва да я променим сами. Следователно трябва да сме навън, извън тялото си при първия вид сънища, а пък трябва да се намираме вътре в нашите преживявания при втория вид. Тоест фактически трябва да сме извън физическото тяло с душевните си преживявания, когато сънуваме. Доколкото това, което са си казвали по-старите психолози, е абсолютно неоспоримо, срещу него не може да се възрази нищо.

Но трябва да бъде казано нещо друго. Сънят не може да ни даде някакво сигурно познание за вътрешната ни същност. Той може да ни доведе до това как да стигнем до пътя към такава сигурност. Защото това, което сме вътре по време на периода от заспиването до събуждането, когато сме извън тялото, това, което ни показва сънят там, това ние със сигурност не сме. Защото, от една страна, това са образи на телесната ни вътрешност, освен това са и символи на тази телесна вътрешност, значи това, което отново е взето от телесната ни вътрешност. Все пак, когато, спейки, сме извън тялото си, не може да сме, тъй да се каже, същото, което сме във вътрешността, във физическото тяло. Значи трябва да има нещо друго. Ние трябва да сме нещо извън тялото си, но това не се доказва. Отначало не сме способни да разберем действителната същност на душевното в спящо състояние. Отначало то се крие и се маскира, обвива се с образи на собствената ни телесност и се показва по отношение на собствения ни живот в произволни комбинации на преживяното. Това, че сме извън тялото си, когато сънуваме, правилно са заключили по-старите психолози, но че сънят ни показва нещо за съществуването, намиращо се извън нашето тяло, те наистина са вярвали, но случаят не е този. Защото той не ни показва нищо друго освен това, което по-рано сме преживели в тялото и собственото ни тяло в символи. Следователно ако сме нещо извън тялото си, то се

маскира в съня, сънят носи маска по отношение на него. Ако искаме да открием собственото си същество, трябва да можем да свалим тази маска от съня, тоест от душата – защото сънят е тази маска. Дотам ни води по пътя едно по-интимно виждане за съня. Когато по-старите психолози съвсем ясно осъзнават, че сънят в края на краищата не показва нищо друго освен това, което самият той взема отново от сетивния свят, те, разбира се, имат своите съмнения в това. И точно колкото човек вярва, че е сигурен посредством обикновено обърнато назад самонаблюдение, също толкова малко е удовлетворен от това, което би могло да даде наблюдението на сънищния свят.

Срещу това сега застава нещо, което винаги съм наричал антропософски светоглед или антропософски начин на изследване. Отначало той застъпва гледището: Ако сънят ни показва, че сме нещо извън тялото си, той се оказва сам по себе си твърде слаб да покаже, да разкрие собствената си същност. За да се разкрие, той си служи с късметата спомени от живота, със символите на собствената ни телесност. Затова трябва да усилим, да укрепим душевния си живот, така че да стигнем до това, което стои пред нас в душевния живот, маскирано в съня. Това може да се направи. Човек може да го направи, като с пълно съзнание, както съм го описал в книгата си „Как се постигат познания за висшите светове?“³ и в други съчинения, подражава на съня чрез систематично точен тъй наречен „медитативен“ живот, но не да подражава, като изкуствено създава сънища, а да събуди в душата си в пълно съзнание това, което се издига произволно от подсъзнанието в съня. До това се стига чрез привикване да се постъпва по същия начин, както сънят спонтанно постъпва – да се постъпва така, че във вътрешна медитация човек да си представя в символи неща, които добре познава. Сънят извиква у нас в символи собствената ни телесност. Сега човек се упражнява – тъй като нито собствената ни вътрешна същност, нито природата ни дава символи – строго систематично да си представя в символи. По този начин представите съзнателно се довеждат от нас до символи,

точно както сънят ги извиква спонтанно в нас. Това трябва да се породи чрез вътрешна активност, което означава, че сънят следва да бъде усилен.

Когато сме във външния живот, се отдаваме пасивно на външните наблюдения и възприятия. Тогава вътрешната дейност е смътна. Всъщност всеки усеща колко смътно е абстрактното мислене, как мислите са отдадени на външния свят, противичайки смътно. Всеки говори за смътните мисли, противопоставяйки ги на конкретната действителност. Когато обаче човек достигне дотам, да може да си представя символично, той ще трябва да си изгради тези символи. И ако човек е напълно съзнателен, а не глупак, ще знае, че сам ги изгражда. Така че по този начин той не е мечтател, а напълно буден човек, но много по-буден от обикновените будни хора. Символите нахлуват в мечтателя против волята му, докато представните образи се изграждат в будния човек чрез външен подтик. Будният човек, който сам оживява това, което му дават сънищата, и с пълна вътрешна сила поставя пред душата си символите, като подражава напълно съзнателно на съня, се издига, така да се каже, до една по-висша мисловна и представна активност и с това изобщо до по-висша душевна активност, отколкото е налице при обикновеното съзнание. Това обаче трябва да се провежда наистина систематично.

А също така може да се подражава и на другата страна на съня. Вземаме събития от нашия живот, които са се случили в различни периоди. Подреждаме ги по такъв начин, че едното да стои до другото, но не хаотично, както в съня, а според гледна точка, която може да е плод на фантазията, но я обхващаме напълно съзнателно, която не ни натрапва нищо вътрешно, но я правим вътрешна. И по този начин ние постепенно се приучваме да усилваме вътрешния си душевен живот; приучваме се да усилваме вътрешния си душевен живот, който произтича изцяло от вътрешна деятелност, от вътрешна активност.

Обикновено днес се подценява това, което всъщност се случва с човека, когато прави такива упражнения, защото хо-

рата не обичат вътрешната активност на мисленето, тъй като вече смятат, че проявяват твърде голяма активност, когато живеят в размисли, породени от външното наблюдение. Но този, който с цялата си сериозност става истински подражател на съня в пълно съзнание, изживява силна вътрешна душевна активност, която по този начин той самият укрепва. Но ако не е глупак, а разумен човек, той е напълно наясно, че сам създава тези образи и взаимовръзки, тоест че живее в илюзия. При съня човек първо трябва да се събуди, за да може да разглежда илюзорното на съня от гледната точка на будния живот. Сънят може да се разглежда само от гледната точка на будността, сънуващият приема съдържанието на съня за действителност, въпреки че чувството му за реалност не е толкова недействително. Който става подражател на съня, забелязва как в него се пробужда една жива вътрешна активност, как той има едно съдържание, което представлява самостоятелен образ, илюзия. Затова той е в състояние да не обръща внимание на наличното като съдържание в него, а се съсредоточава върху действащото и работещото в него. Накратко, това, което ние иначе имаме само като общо азovo усещане или себеусещане, се превръща в силно чувстваща се вътрешна дейност. Ако човек иска да стане духовен изследовател, а не блуждаещ мистик, трябва да остане спокоен и точен. Ако остане такъв, малко по малко ще достигне до изживяване и на естеството на илюзорното. Човек знае: ти нищо не си представяш, но ти си представяш. По този начин той достига и до възможността да развива душевната способност, с помощта на която наистина нищо да не си представя, но въпреки това да е толкова активен, колкото някой, който се е научил да подражава на съня.

Посочвам Ви една душевна способност, която трябва да се изгради в духовния изследовател. Обикновено човек вярва, а и онези, които съдят за нещата повърхностно, често казват, че духовното изследване е нещо, при което човек се отдава на своите мисли и си фантазира разни работи – това е лесно, докато изследването в лабораторията, в клиниката и observa-

торията представлява нещо изключително трудно. Но това не е така. Защото това, което човекът трябва да изработи като такава вътрешна душевна способност, отнема също най-малкото също толкова дълга, ако не и много по-дълга вътрешна работа, отколкото коя да е външно придобита научна способност, както е обичайно в естествените науки днес. Би трябвало тези, които искат да се запознаят с това, което се нарича духовно изследване, да не повдигат възражението: „В естествената наука човек не може да бъде дилетант, когато иска да вземе думата, той наистина трябва да разбира нещо.“ Това, което изнася духовният изследовател, обикновено се разглежда така, сякаш е придобито толкова лесно в сравнение с нещата, които се постигат в естествената наука с много усилие. Само че пътят е съвсем различен. При естествената наука се касае за преработка на външните възприятия и факти. Напротив, духовният изследовател първоначално трябва да стигне до това, да развие своята вътрешна способност за наблюдение. Развива я като подражател на съня, но в медитативната си дейност той преодолява това, което ни заблуждава в съня. В съня ние нямаме съзнание за някаква дейност, сънищата ни потапят в илюзия. Но на първото ниво на свръхсетивното познание илюзията напълно се осъзнава. Човек знае: ти не си представяш нищо. Но човек осъзнава вътрешната си усиленост и укрепнала дейност и накрая му се удава посредством много упражнения да извика тази способност, без за това да се нуждае първо от някаква илюзорна дейност, без първо да е нужно да подражава на съня.

И така, човек развива тази душевна способност, подражайки. Когато тя е налице, той знае какво може да прави с нея, защото тогава е в такова състояние, в което има празно, но напълно будно съзнание, както и вътрешна активност. След като е отхвърлил илюзорното на тази дейност, първоначално човек не е изпълнен с никакво съдържание. Но състоянието, което изживява, когато съумее да развие способността за вътрешната активност, без първоначално да е изпълнен с някаво съдържание, това състояние изисква силна душевна борба.

И всъщност тази душевна борба, която в случая е необходима, представлява пробен камък за това дали духовното изследване е истинско и честно. Защото в момента, когато човек започва да живее с празно съзнание, с просто будно съзнание, което няма съдържание, в този момент целият му душевен живот се изпълва с неопишуема болка, с безгранично лишение. Всичко, което изобщо може да се преживее като страдание в света, е всъщност незначително в сравнение с тази духовно-душевна болка, която човек изживява в този миг на познание. И тази болка трябва да се превъзмогне. Защото тази болка е израз на сила, която има своето физическо отражение във всевъзможните форми на лишението: в глада, който ни кара да се храним, в жаждата, която ни подтиква да я утолим, и т.н. Сега в душата си чувстваме нещо, което трябва да ни приближи, и го чувстваме като неопишуема болка. Но живеейки известно време в болката, чувствайки вътрешността си, изпълнена с болка, което значи, че за известно време самите ние сме болка, ако човешката ни същност за известно време представлява за нашето съзнание единствено и само съвкупност от болка, тогава това съзнание не остава вече празно, тогава то се изпълва, но не със сетивно съдържание, каквото получаваме чрез очите, ушите и т.н., а се изпълва с духовно съдържание. И първото нещо, което получаваме като духовно съдържание от този вид, е нашето духовно същество като единна духовна организация – но живееща във времето, не в пространството, – която се простира между раждането или зачатията и настоящия момент, до който сме живели в земния си живот. Както можем да виждаме предмети, които са далеч от нас, в определена пространствена перспектива, така се учим от настоящия житейски миг да наблюдаваме своето минало. В този миг ние не виждаме телесното, само си спомняме за него, трябва да си спомняме за него, защото в противен случай унищожаваме своето съзнание. Но този, който иска да стане духовен изследовател, не трябва да става фантазьор, както и блуждаещ мистик, той трябва да използва съзнанието и разсъдливостта си така, както

един математик ги използва при решаване на даден математически проблем. Но както виждаме предметите в пространствена перспектива, така виждаме и сега във времева перспектива.

Всичко, което сме преживели в своето битие, сега се явява пред нас във времева картина, но в жива времева картина. Но не само това, което сами сме преживели, се представя пред нас, а и онова, което ни показва какви сме станали, какви вътрешни духовно-душевни сили са работили върху тялото ни от раждането или зачеването, какви са пластичните сили, формирали нашето тяло. Ние се наблюдаваме отвън. Но това, което виждаме, чрез което душевният ни живот се представя пред нашата душа, качествено също се отличава от изживяването на тази времева картина. Когато човек разглежда миналия си живот по обичайния начин, той изживява събитията, идващи към него. Например изживява как един човек отива към друг, как той се отнася към него със симпатия или омраза, как прави едно или друго, когато има отношения с него. В този образен спомен човек се изживява така, сякаш външният свят пристъпва към него. Напротив, в тази жива споменна картина, която обаче се състои от действителни образи, за които се знае, че представят собствената духовна природа на човека така, както иначе обикновените образни спомени представят външната природа, в тази друга жива споменна картина се отразява начинът, по който ние сме се отнасяли към външния свят. Там се представя например как човек се е отнесъл към друга личност, как в душевността му са се разпалили сили, които тъкмо чрез тази личност са открили своето удовлетворение, своята радост и щастие. Човек действително вижда себе си такъв, какъвто е станал като земен човек. И после вижда как сега действително двете страни, в които сънят е бил маскиран, протичат заедно.

Сега сънят се превръща в напълно съзнателна реалност. Той става дори много повече, отколкото обикновеното съзнание вижда. Първоначално човек наблюдава духовното битие, което живее в тялото, което в съня е независимо от него и което представлява творецът на телесното. Това вижда той.

И после забелязва, че това духовно битие съдържа още нещо като природни закони, но метаморфозирали по духовен начин, но – Вие вече протестирате срещу това – в едно духовно битие. В това, което човек изживява, вече действа моралният свят. Вътре в него вече са втъкани моралните закони, и то така, че сега човек знае: моралните закони са дейни така, както и собствената духовност. И моралните закони получават същата валидност, както природните закони.

Но с това се стига само до изживяване на собственото духовно битие на човека в земното битие. Ако искаме да продължим, трябва да развием и други душевни способности. По-подробно за това можете да прочетете в споменатата по-горе книга, защото това може да се постигне само чрез упражняването на много детайли. Тук може да се опише само принципът. Спомнете си за определен момент от деня, като се върнете назад от него до сутринта, когато се събуждате и вече сте будни. Ако направите усилие, пред душата Ви може да се представи протичането на деня до този момент. Ако не представите пред душата си дневния ход така, че да започнете от сутринта, преминавайки към преживяванията следобед и т.н., а ако си представите душевно събитията от деня в обратен ред, така че да започнете от определен момент, връщайки се назад, тогава може също да се каже, че достигате до нощта, когато сте заспали. Тогава обаче остава нещо незапълнено, липсва връзка с последното събитие, което можете да си представите, връщайки се назад – последното изживяване преди заспиване. И после можете душевно да проследите назад хода на предишния ден. С други думи, когато в обикновения живот човек си спомня по този начин, винаги остават празнини между съзнателните изживявания, празнини, които сме преживели в несъзнателното състояние по време на съня.

За да продължим по-нататък с упражненията, които могат да се свържат с това изживяване назад във времето, е необходимо да се изработи едно наистина много силно чувство за реалност. Такова чувство за реалност не е толкова разпрос-

транено в съвременното човечество. То е нещо, което изобщо не е лесно за постигане, защото във връзка със спомнянето хората най-често остават при това, което в най-тесен смисъл касае тяхната личност. Те не отправят нишките на мисълта си толкова силно към външния свят, така че тези мисловни нишки да се свържат с техните спомени. Обикновено човек няма никаква склонност да живее във външния свят със своите спомени, наистина да живее във външния свят. Човек може да се увери в ежедневието си колко вярно е това. Запознавал съм се с хора, които например преди обяд са видели някаква дама, която много ги е заинтересувала, и когато ги попитам: „Какъв беше цветът на роклята ѝ?“ – те не знаят. Следователно нещата стоят така, сякаш те изобщо не са видели въпросната дама, защото ако я бяха видели, със сигурност щяха да видят и цвета на роклята ѝ. Ето колко малко е свързан човек с външния свят, когато следобед не знае какъв цвят е роклята на дамата, която е видял преди обяд! Да, запознавал съм се с хора, които са били в една стая и които по-късно не знаят дали в стаята е имало картини. В това отношение човек може да има най-невероятни изживявания. Така че този, които иска да развие чувство за реалност, трябва да се упражнява да живее пълнокръвно и във външния сетивен свят, така че това, покрай което той минава, да застава пред него така, както е в реалността. Духовният изследовател наистина не става фантазьор. Той трябва да развие чувство за реалност до такава степен, че да не може да му се случи след обяд да не знае каква рокля е носила дамата, с която е говорил преди обяд. Той трябва наистина вече да може да живее в сетивния свят с чувство за реалност.

Само когато човек се упражнява да свързва с външния свят на действителността това, което остава от нещата в спомена, само тогава той развива чувството, което може да постигне плодотворна ретроспекция за такова духовно познание. Защото за обикновената способност за спомняне на хората образният спомен от последното заспиване много лесно се свързва с този от последното пробуждане. Без особени

трудности хората просто изпускат това, което се намира между двата образа като нощни празнини. Те поставят образа на първото събитие след събуждането непосредствено до това на последното събитие преди заспиването. Най-често те не забелязват с живо съзнание, че в този промеждутък от време се намира нещо. Но ако искаме да развием такова съзнание, тоест това, което се изживява вътрешно, да се свърже с образа, който е налице от външния свят, тогава трябва да сме наясно, че това, което изживяваме сутрин след събуждане, е свързано с цялата природа, която ни въздейства, свързано е с изгряващото слънце, с всички впечатления, възникващи от изгряващото слънце, и т.н. И така, това, което имаме като последни събития преди последното заспиване, е свързано с нещо, което не принадлежи на природата, а именно с това, което се изживява след последното събуждане. Тогава в образите, подредени един до друг, ще забележим: тук липсва нещо! Но когато практикуваме така, когато пробуждаме душевни способности, които не са присъщи за обикновения живот, по този начин добиваме силата при ретроспективното наблюдение, когато имаме първия образ след последното пробуждане и искаме да напреднем към последния образ преди последното заспиване, да виждаме помежду им не участък от тъмнина, а как тази тъмнина започва да просветлява духовно и как нещо е поставено в нея.

Както в будно състояние следваме само това, което сме изживели, така между първото преживяване след последното пробуждане и последното преживяване преди последното заспиване внезапно се появява нещо, за което сега можем да кажем: Ти си спомняш за нещо, само за нещо, за което досега не си знаел. Това е точно същото, както при обикновеното спомняне, само че досега не сме знаели нищо за това, което се явява сега. Сега започваме да си спомняме какво сме проспали, какво сме проспали в съня без сънища. Празното време, което имаме в съзнанието си между последното преживяване преди заспиването и първото преживяване след събуждането, сега започва да се изпълва. И както обикновеното ни съзна-

ние се изпълва с преживяванията на природното битие, така сега нашето съзнание се изпълва с това, което се надига като спомен, но като такъв спомен, за който знаем, че сме го преживели в несъзнаваното. Нашето съзнание сега се изпълва с душевно съдържание, което не е имало външни преживявания, а се е отдръпнало от външните преживявания и е потънало в сън. Сега прозираме как действа спящата душа, когато няма силата да осъзнава преживяванията си, които има по време на съня в духовния свят, така, както осъзнаваме събитията от физическия живот в своето ежедневие. Сега действително опознаваме човешката същност като дух и душа и в този миг проглеждаме отвъд земния живот. И сега вижданото по описания начин като огромна, но конкретна споменна картина на досегашния ни земен живот може да се свърже с това, което сме били като душевно-духовен човек в един чисто духовен свят, преди да навлезем в този физически свят чрез раждането или зачеването.

И по същия начин към това преживяване се присъединява и друго. Когато по време на цялото това упражняване развиваме една способност, която обикновено не се смята за познавателна способност, която обаче също е такава – когато се развива това, което за душата е любовта, пълно отдаване на идващото към нас, когато то се развие толкова силно, че тази любов да остане, когато сега се погледне и към собствената себесъщност, че това, което навлиза в душата като нещо ново, може да се обича с една наистина всеотдайна любов, – тогава се развива възможността да се освободим във вътрешния си живот от телесното с пълно съзнание в будно състояние. Но в мига, когато във вътрешния си живот сме свободни от телесното, знаем как стоят нещата с човека, когато изживява живота си без своята телесност. И в картината пред душата се открива фактът на преминаването през портата на смъртта, представя се процесът на умирането. И когато осъзнаем какво означава да бъдеш независим от тялото в своите духовни сили, тогава също се узнава какво представлява човек в ду-

ховното битие, когато е отхвърлил тялото и е преминал през портата на смъртта. Оpozнаваме също и обкръжението, което е налично тогава за човека. Оpozнаваме как с тялото, когато то е отхвърлено, от нас отпада онова, което ни свързва със сетивния свят. Но остава това, което ни е формирало като човек, душевно-духовното на човека. Така опознаваме преживяванията, които сме имали с други хора. Но това, което се съдържа в тези сетивни преживявания, как една душа е открила друга душа, какво е изживяно във взаимоотношенията с други хора, по-близки или не толкова близки, какво се разиграва в пространството и времето – опознава се вечно-духовното, как то се освобождава от земната форма на изживяването. Тогава душата преживява все повече и повече това, което е било от духовно естество в отношенията ѝ към други хора. И това, което иначе е само обект на вярата, сега става сигурно познание.

Ето какво преживяват хората, когато преминават през портата на смъртта. Това, което човешката душа обикновено разбира като безсмъртие, навлиза в истинското човешко познание само по този начин. Но само когато разпознаем истински вечното в човека, чрез това, че напъваме нашите сили толкова, че да разпознаем това вечно в нашето битие в предземното, духовно-душевно битие, само тогава придобиваме нещото, което ни дава сигурност в живота след смъртта. Вече няма дума за предземното като нещо вечно в човешката душа в съвременната цивилизация, защото познаваме само едната половина на вечността, ние говорим за безсмъртие. Древните езици са имали другата страна, неродеността, което ще рече, нашето битие преди да встъпим в земния живот. Но само двете страни – неродеността и безсмъртието – образуват вечността. И е факт, че човекът трябва да плати за своя копнеж за безсмъртие с това, че този копнеж се превръща в обикновена вяра, щом в своето познание той желае да се откаже от неродеността, защото вечността ще му се изясни само когато познае двете страни на вечността – неродеността, както и безсмъртието на своето същество – в единство. По този начин

човек ще се доближи до едно истинско разбиране на това, което представлява самият той, ще се доближи до едно истинско себепознание.

При такива възможности постоянно трябва да подчертавам, че такова духовно изследване може да провежда само този, който е придобил съответните способности чрез упражнения или по някакъв начин чрез намесата на съдбата, но когато резултатите от такова изследване бъдат известени, те всъщност могат да бъдат ясни за всеки, както например резултатите от астрономията. И както човек няма нужда да бъде художник, за да изживее красотата на една картина – защото ако това бе необходимо, щяха да го могат само художниците, – така никой няма нужда задължително да става духовен изследовател, за да възприеме познанията на духовното изследване, въпреки че до известна степен той може да стане такъв, защото се стреми към истината, а не към объркване и грешки. Както човек със своето здраво изживяване застава пред една картина и се възхищава от нейната красота, така той може, ако по пътя си не си поставя препятствия като предразсъдъци и др. под., да изживее онова, което се представя от духовното изследване. Това може да се разбере, когато се отдаваме на нещата само с чувството си за истина, така че е неоснователно обвинението на онези, които казват за познавачите на духовната наука, че са се отдавали само на сляпа вяра. Именно в настоящето, когато хората достигат до познание на човешката си същност чрез своето чувство за истина или чрез изследване по описания начин, антропософията може да донесе на човешките души онова, за което, както казах в началото на днешната лекция, днешните души жадуват. И въпреки че това изискване на времето все още не е навлязло в съзнанието на много хора, дори и да се проявява в живота неопределено или пък само в неспособност, то е налице в това, което се изразява толкова ясно в съвременната цивилизация.

Естествената наука и много философски възгледи говорят за непреодолими граници на познанието. По този начин за

тях е непреодолима границата, която води към човека. Човекът обаче не може да се лиши от истинското себепознание за постоянно.

В утрешната лекция ще продължа оттам, където спрях днес, и ще опиша морално-религиозния живот, как той се обогатява и задълбочава в човека. Така утре ще посоча приложението му в непосредствения практически живот. В днешната лекция исках преди всичко да посоча как това изискване на времето, което се проявява като душевно изискване при все повече хора в противовес на съвременната цивилизация с нейните граници на познанието, може да направи достатъчно чрез едно истинско духовно познание, чрез познание на това, което човекът иска да узнае за своето собствено безсмъртие и за това, което е свързано с това безсмъртие. Да, той трябва да го узнае, защото само по този начин се постига истинско себепознание и само с това истинско себепознание може да се свърже разбирането и чувстването на себе си. Защото човекът ще може да застане пред собствената си душа с нейната вечна природа само ако придобие познание за това как е вплетен като духовно-душевно същество в духовно-душевната сфера на света така, както притежава свое битие като телесно същество в света на телесността. Само когато придобие за себе си познанието за това, че представлява дух сред духове, той ще може да придобие и истинска вътрешна увереност. Едва когато човек осъзнае своята стойност и достойнство в света, той ще застане пред себе си като човек в света със съзнанието, което може да издигне от неопределено чувство като единствено правилното човешко съзнание. И само чрез това, че хората ще се устремят към една такава светлина на себепознание и към духовно познание за света, ще може да се утоли жаждата на настоящето за истинско проникване в собствената човешка природа. Защото спрямо изискванията на напредващата цивилизация човечеството няма да може да отговори по друг начин, освен с разбиране, че себепознанието на човека не може да бъде нищо друго освен духовно познание. Защото човек може

да се почувства като истински човек, когато се познае като дух сред духове, точно както може да се усеща в преходното земно битие като физическо същество сред физически същества.

АНТРОПОСОФИЯТА КАТО ЧОВЕШКО-ЛИЧНОСТЕН ЖИЗНЕН ПЪТ

Публична лекция

Хага, 16 ноември 1923 г.

Вчера си позволих да представя как е възможно да се извърви човешкият път към едно познание на духовния свят и как той може действително да ни даде удовлетворение поради факта, че един такъв път днес се окачествява като възможност, тъкмо като дълбока необходимост, бих казал, като жажда на съвременното човечество за свръхсетивно познание. От вчерашното описание става ясно как този път към духовно познание се схожда с елементарния човешки стремеж, с елементарния вътрешен човешки душевен живот. Трябваше да подчертая как едно такова познание на вечното в човешката душа е възможно само когато първоначално човек проведе определени вътрешни подготвителни душевни опитности и по този начин, тъй да се каже, пробуди иначе спящото си съзнание за духа.

Това, което вчера успях да опиша като такова свръхсетивно познание, като познание на вечното в човешката същност, се отличава съществено от признаваното днес като единствен познавателен начин, което, както вчера обясних, навсякъде води до граници на познанието. Погледнете само как това, което е придобито като познание, било чрез наблюдение, било чрез експеримент, но във всеки случай само чрез действието на разума при наблюдението и при експеримента, носи напълно неличностен характер. Този неличностен характер се проявява в най-голяма степен именно когато благодарение на нашата съдба се приближаваме до обичайния съвременен познавателен живот. Ала къде се намира този познавателен живот? Може да се каже, че е той се съдържа в книги. Той се намира в повече или по-малко писмена, добре дефинирана форма и човек го възприема най-вече по външни подбуди. Помислете

само съвсем искрено как днес човекът трябва да бъде прикован към това, което представлява официално познание, и как той, предвид всички процедури, които трябва да изпълни, за да стигне до това познание, често е толкова щастлив, ако навлизайки във въпросите на практическия живот, пак може да се позове в най-голяма степен на книгите, бихме могли да кажем, на обективността, за да звучи по-красиво. Когато вече е придобил това знание, разбира се, иска отново да бъде напълно себе си – човек, не иска да остава до положението, когато винаги с такава гордост се казва, че това вече е „научно доказано“. Как само във всички области на живота „това вече е научно доказано“ застава на пътя на човека! Когато някой твърди, че е открил нещо благодарение на собствения си опит, веднага ще се появи друг, стъпил здраво върху почвата на научния живот, за да възрази: „Откритото от теб не отговаря на това, което вече е „доказано“, което представлява научно познание.“

По този начин искам да кажа, че познанието е нещо, което е отделено от непосредственото, сърдечно, лично изживяване на човека. Дори се вярва, че нещо е вярно само тогава, когато се изживява отделено от всичко, което произлиза от непосредствената душевна човешка природа. Вчера Ви описвах един път на познание, който е противоположен на този. Този познавателен път носи личен характер и включва непосредствено душевното човешко участие. Той не може да се хареса, ако мога да кажа така, ако не се приеме по най-сърдечен начин. Следователно познанието води към човешката личност. И днес бих искал да Ви говоря за всички последици за човешкия живот от това непосредствено приближаване на познанието до човешката личност.

Нещата не стоят така, че когато описаното вчера познание се приближава към нас, то представлява продължение на това, което днес се разбира като познание, стоящо под флага на „научно доказаното“. Не се променя просто количеството на познанието, променя се начинът, по който се изживява това познание.

Да разгледаме най-биещите на очи характерни белези на вида знание, в което съвременното човечество е достигнало най-големи висоти. По този начин не искам да казвам нещо против този вид знание. На своята почва то е постигнало огромни успехи, във външната област на живота е донесло на човечеството неизмерими блага. Това познание обаче има един отличителен белег, то говори за това, че нещо е „вярно“ или „грешно“. И се стига дотам – чрез разума или чрез това, което разумът може да каже за външния свят, – да се отсъжда кое е вярно и кое – погрешно. Човек иска да бъде логичен, да напредва чрез опита, иска да установи опитно истината и заблудата. Разбира се, вече съществуват средства да се установи чрез опита кое е истината и кое – заблудата. Както се казва, не може да се възрази на този метод. Но е нужно да се прецени как действат върху човека другите методи, за които говорих вчера. Когато нещо, за което се казва, че е вярно или грешно, действително е открито, то застава пред нас върху едно абстрактно платно. В своята истина или заблуда то също така се изолира от нас така, че с личността си ние не вземаме почти никакво участие в тази истина или в тази заблуда. Естествено можем да бъдем ентузиазирани относно истината и би трябвало да бъдем такива спрямо нея, можем да се отвърнем от заблудата и би трябвало да се отвърнем, но ако сравним всичко, което можем да установим като истина и заблуда, с другите условия на живота на човечеството, се установява една съществена разлика.

Бих искал да кажа нещо съвсем просто: когато утоляваме глада си, знаем, че по този начин правим нещо, което носи напълно личностен характер. Човек не се абстрахира от това, което прави. Утоляването на глада не се представя пред нас върху едно такова обективно табло. Напротив, когато съдим за истината и заблудата, всъщност не искаме решението да се намира в непосредствена връзка с нас. Когато вчера все още сме съдили за нещо погрешно, днес вече не съдим за него погрешно – разбира се, това е едно абстрактно решение, но чрез

него не сме се променили съществено. Но ако вчера сме яли нещо, което дотогава не сме били яли и на което сме се наслаждали, тогава в нас нещо се е променило.

Понятията „истина“ и „заблуда“, „вярно“ и „грешно“ се променят в непосредственото преживяване на духовно-научните истини. Когато човек се вживее в този път на познанието, който описах вчера, той постепенно престава да говори, че нещо е истина, заблуда или пък че е вярно или грешно. Тези думи са валидни за това, което може да се приеме или отхвърли от нас във външния свят. И малцина знаят какво всъщност означават думите истина и заблуда. Така че трябва да разгледаме разбирането на човечеството относно тези понятия и тогава ще стигнем до нещо забележително. Ако разгледаме означенията за истина и заблуда в различните езици, ще разберем, че тези две понятия са възникнали едва сега в сегашната им абстрактна форма. В по-ранни времена те не са съществували. Те са продукт на развитието. В по-ранни времена определено нещо, което човек е трябвало да приеме, е било желаното от боговете. А това, което човек не е приемал, е било нещо, което не е било желано от боговете. Така светът се разделя на две части: на една част, която е желана от боговете, и на друга, която не е желана от тях. И когато човекът е приемал желаното от боговете, той е бил истинен, бил е верен на боговете. Думата „верен“ за „истинно“ се приема в различни езици. „Истинен“: верен на божествения мирови ред, „неистинен“: неверен на божествения мирови ред. Другите схващания са дошли по-късно. Когато интелектът завладява цялото познание, се забравя върху какви първооснови са възникнали означенията „истина“ и „заблуда“. Така днес ние сме застанали пред признатото знание безлично, във висша степен равнодушно.

Пътят на познанието, за който говорих вчера, ни води отново до това да свържем нещо реално, нещо конкретно с това, което приемаме, и с това, което не приемаме. Ето защо в антропософски ориентираната духовна наука не говорим просто за нещо, което е истина, а стигаме до понятието, което

е много подобно на това, когато наричаме нещо здравословно за човечеството. И това, което беше представено вчера от тази духовна наука, се обозначава от този, който е навлязъл в нея, много повече като „здравословно“, отколкото като „истинно“. Говори се за здравословни познания, говори се и за болестотворни познания, които трябва да се отхвърлят. Така постепенно на мястото на понятията „истина“ и „заблуда“, които са валидни само за физическия свят, навлизат понятията „здравословно“ и „болестотворно“. Така като хора сме длъжни лично да пристъпваме към цялото познание. Защото обикновено сме свикнали да усещаме нещо като здравословно, ако го желаем, ако личността ни се стреми към него. Напротив, доколкото можем, ние отхвърляме болестотворното като нещо, към което личността ни не се стреми. Когато за нас това, което е истинно, е нещо, което се преобразува в насърчаващо и подпомагащо живота, в здраве, а това, което е неистинно, се проявява за нас като заблуждаващо, като нещо, което прави живота по-беден и болен, отслабва го и го изпълва с празнота, тогава постепенно се оформят представите, които човек има като нещо, което интензивно се свързва с нашето усещане и целия ни личен живот. Ето защо днес нещата са такива, че спрямо обикновеното познание човек се отнася малко или много равнодушно, в повечето случаи към него той има всъщност само външно, конвенционално отношение. Спрямо духовната наука, която се има предвид тук, човек не се отнася по такъв конвенционален начин. Той подхожда към нея като към приятел, към когото изпитва любов. Така духовната наука се превръща все повече в лично дело.

Когато човек се приближава по този начин към истините – за които вчера само загатнах – за предрождания, предземния живот на човека, за духовно-душевната същност на човека, която се спуска чрез зачеването и раждането от един чисто духовен свят във физическото човешко тяло; или пък когато човек, както знаете от антропософската литература, все повече навлиза в сферите на духовните светове, които се изживяват

между смъртта и ново раждане така, както чрез сетивата се изживява физическият свят, когато все повече се навлиза в тези светове, той се чувства свързан с тези светове така, че трябва да свърже собственото си битие със здравословното познание, със здравословните възгледи. Също така той чувства, че следва да се отвърне, следва да отхвърли това, което трябва да се нарече болни възгледи.

Знаем например, за да добием сравнение за това, което имам предвид, че човекът, който може да поддържа физическото си битие нормално, се наслаждава на храна, че тази храна се преобразува в него и че по този начин се заменят веществата, които вече са използвани в неговото тяло, знаем, че благодарение на тази трансформация на външни хранителни вещества той изпитва задоволство. Но също така знаем, че в човешкото същество могат да настъпят условия, при които то да не може да приема хранителни вещества, защото се оказва, че организъмът му не може да ги смела по съответния начин, тъй като храносмилателната му система е заболяла, или поради други причини човек не може да замести чрез храната това, което е загубил. И тогава той започва да се храни от съдържащото се в собственото му тяло, тогава започва да се самоизяжда.

Това е нещо, което ни води към взаимовръзката на определени болестни явления и самоизяждането на собственото тяло. Но то е и нещо, в което човек се вращава, когато постепенно добива познания за духовния свят. Чрез такива познания, които действат здравословно, той има чувството, че се приближава към духовния свят, че навлиза в него, че става едно с този духовен свят, че се намира по пътя към боговете, по пътя към безсмъртната си душа. Човек извървява пътя към това, което изживява, когато е преминал през портата на смъртта и се намира в духовния свят, но извървява също и пътя към изживяното от него преди да се спусне на Земята чрез зачеването или раждането. Всичко това той го чувства така, сякаш като човек е отдал своето битие на света, но по този начин в своята

същност е станал по-богат и по-цялостен. Чрез това, че човек постепенно става едно цяло със света, той разбира себе си в своята пълна човешка вътрешна същност. И по начина, по който едно такова знание, едно такова здравословно знание заживява в човека, той усеща как цялото човешко битие зависи от това да стане едно цяло със света. Също така малко по малко той усеща, че липсата на такива здравословни истини се проявява така, сякаш живее в света без възприемателен орган за храната и би трябвало да се самоизяжда. И това, за което човек има чувството, че е нещо, което трябва да отхвърли, което се явява като болестно съдържание на света, той го усеща, когато го възприема така, сякаш се самоизяжда и става все по-малък.

Това е разликата между търсенето на истина, когато се остава просто в интелектуалното и когато се напредва към истинското духовно познание, за което вчера описах пътя. Тук, в сферата на интелектуалното, човек се бори за идеализъм, спиритуализъм и материализъм. Едното прави приятно впечатление, от другото не боли. Тук няма нищо интензивно човешко. Напротив, този, който възприема духовните истини, следователно здравословното духовно познание, изпитва болка от идеите, които носят материалистичен характер, защото знае, че посредством тези материалистически оцветени истини човекът се самоизяжда. Чрез това обаче духовните истини получават два нови нюанса, нюанси, които могат да се почувстват много силно, когато постепенно се заживее в разбирането на духовното познание. Тогава човек се запознава с родството на истината с любовта, с родството на здравословното познание с безкористността на човека, но с онази безкористност, която не губи аза, а изявява аза, докато се развива. Когато човекът се е научил да излиза от себе си и да навлиза в света, когато в този смисъл – той не се изпразва от съдържание, а се изпълва с мирово съдържание – той е безкористен, едва тогава тази безкористност води към истинското човешко битие, към истинските човешки чувства, изобщо към душевното съдържание.

Това отдаване на духовните факти от живота е близко до

любовта, то е нещо, което се проявява като един вид характерна особеност. То става характерна черта при този, който може да възприема духовни познания. Следователно човек не усеща много от характерните импулси на чисто интелектуалното познание на разума, защото те не навлизат в личността му, но ако той възприема духовното познание в най-вътрешната си същност, тогава ще знае, че не може да го приеме, без то, ако мога да се изразя парадоксално, да се прояви като навлизащо в душевната му плът и душевната му кръв, преобразувайки се именно в безкористност, в любов. В това се състои разликата между усвояването на духовните истини и на физическите истини.

От друга страна, човек се научава да разпознава как живее в себе си, самоизяждайки се, как остава в себе си, когато възприема нездравословните познания, как наистина така се самоизяжда в духовно отношение. И се научава с двата нюанса на усещане да разпознава това, което може да бъде най-вътрешен егоизъм в човешката природа. При това познание човек се учи да разпознава любовта и егоизма. И това представлява едно от най-големите постижения, които могат да се придобият чрез духовно-научното познание, че резултатите от това духовно познание могат да са характерологични, че такива характерни особености могат да станат необходими. Обикновеното абстрактно познание на разума изглежда като изкуствен корен на растение. От него не може да израсте растение, то е създадено изкуствено от нашия разум. Всички познания, на които ние днес толкова се възхищаваме, които не трябва да се оспорват и са толкова полезни, са изградени изкуствено чрез разума. Но само от реален растителен корен може да израсте реално растение. И от действително познание, чрез което човекът може да свърже духа си с мировите духове, постепенно се проявява целият вътрешен човек: човекът, който разбира с живо чувство що е безкористност, безкористна любов и що е егоизъм, който развива от това разбиране импулси да работи в живота там, където това е правилно и

необходимо, в безкористност.

По този начин възниква определена проникателност в човешкото самонаблюдение и пренасянето на това самонаблюдение във външната дейност. Един душевно-духовен човек израства от това, което може да бъде духовно познание. По този начин обаче чрез едно такова познание ние достигаем напълно практически до моралното. Когато упражняваме признатото днес познание, в него ние проявяваме нашата гордост, само че не можем да намерим прехода към моралното. По този начин ние искаме да бъдем „обективни“ и казваме: „Процесите в неорганичната природа, в неживата природа ние трябва, разбира се, да разглеждаме според нейните природни закони така, че да проследяваме в нея причините и следствията, моралното обаче не откриваме в нея.“ Ние проявяваме своята гордост в това, че пренасяме тези методи в живите природни процеси, в растителното, животинското и човешкото царство, а като морал приемаме единствено това, което произхожда само от определени дълбини на човешката природа, за което обаче не можем да кажем, че то има стойност в света благодарение на собствени вътрешни сили и импулси и може да намери път към обективното битие.

Когато сме поведени така от едно духовно познание, от една страна, към развиване на интензивно живо изживяване на безкористността, на всеотдайната любов – защото без това не е възможно духовното познание, – а от друга страна – към едно фино усещане на това, което представлява себеизяждащия егоизъм, по този начин с духовното познание действат непосредствено в моралния мирови ред. И така, малко по малко този морален мирови ред ни се представя наистина в своята конкретност и стига до това, не само по един абстрактен начин да наблюдаваме предземния човешки живот, тоест това, което човекът като духовно-душевно същество е преживял, преди да е слязъл на Земята чрез зачеването и раждането, но стига до това, действително да наблюдаваме духовния свят така, както чрез нашите физически сетива наблюдаваме фи-

зическото обкръжение. И по този начин опознаваме как там, в духовния свят, сме обградени от духовни същества, които никога не са се въплъщавали във физическо тяло, както тук, във физическия свят, се намираме сред същества, които са във физическо тяло като нас. Ние опознаваме обаче конкретно този духовен свят и неговите същества. Ние не го опознаваме, без посредством пътя на познанието да сме усвоили вътрешно характерологично, живо усещането за безкористност, за безкористното отдаване. Ето защо това е тайната на земното телесно битие: когато от своето раждане, преминавайки през детския стадий на развитие, в който все още малко или повече действаме несъзнателно или полусъзнателно и все повече израстваме в нашите тела – и точно това е, което се представя толкова ясно пред душевния поглед на един човек, – посредством физическите си органи в нашия физически живот ние навлизаме в света. Ние се изгубваме душевно и духовно, когато сме дейни в нашите тела. Но това душевно-духовно угасва за нашето съзнание. Цялото съдържание на света ни се предава чрез телесното. Затова за земното съзнание материализмът има право, защото трябва да се грижим за тялото, защото оставаме при земното съзнание, което също ни дава само това телесно. За земното съзнание ние трябва да останем при възприемането на телесното, ако искаме да се извисим до независимото от телесното съзнание.

Така трябва да кажем, че за да стигнем до разбиране на духовния свят и неговите свръхсетивни същества, човек трябва да развие в себе си нещо, за което тялото му пречи да го разбере. Тялото ни откъсва от духовния свят, то ни отчуждава от духовния свят и постепенно ни връща към собствения аз и егоизъм. В духовното познание трябва да действаме така, както в любовта, когато трябва да излезем извън себе си. И особено когато човекът достигне до едно независимо от тялото съзнание, се представя дълбоката истина, че той преминава през различни земни животи. Това, което навлиза в душата ни чрез повтарящите се земни животи, не вземаме под внимание

затова, защото се намираме вътре в тялото си.

В живота се запознаваме с някой човек, запознанството ни с него се превръща за нас в съдба. Срещаме го в определена година от живота си, изживяваме с него нещо, което става ключово за целия ни по-нататъшен живот. Ако проследим напълно непредубедено своя житейски път до този момент, когато сме срещнали този друг човек, ако наблюдаваме духовно, ще открием това, което не можем да открием с нашето телесно наблюдение, а именно че досегашният ни земен живот е представлявал едно търсене на този човек. Затова хората, които са остарели в този смисъл, разглеждайки този си земен живот, винаги са казвали:⁴ това, което откриваме в този земен живот, изглежда напълно планомерно. Това е така, както ако човек, като малко дете, е поел посоката, която по-късно го отвежда до срещата с някой определен човек. Ако човек разглежда житейския си път духовно, трябва да каже, че определя всяка своя стъпка така, че да може да се осъществи едно такова изживяване. И ако човек навлиза все повече и повече в това изживяване, в него възниква възгледът, че всичко, което прави, което се намира под въздействието на физическите земни сили, се направлява от нещо друго. И стигаме до това, да приемем, че този живот, който живеем сега, е зависим от предишни земни животи, между които е имало и друг живот между смъртта и раждането в един духовен свят.

Но ние не стигаме до приемане на тези други животи, ако не можем да развием познавателна любов и любящо познание. Защото този човек, който сме били някога, не може да се достигне толкова лесно, колкото често си представяме. Това, което сме били в един по-ранен земен живот, е толкова чуждо за настоящата ни личност, колкото някой друг човек, когото срещаме. И само ако можем да развием любящо познание и познавателна любов, ще можем наистина да разберем с познанието и този друг, пред когото сме застанали напълно чужди. Тогава той ще навлезе в нашето съзнание. С всички стъпки на висшето познание нещата стоят така, че трябва да развием

нещо като любящо познание, тоест нещо, което е свързано интимно с нашата личност, в което имаме непосредствено лично участие и което изобщо не можем да имаме, ако не участваме лично в него. По този начин обаче, когато се вращаваме в един такъв свят, когато в познанието действително разширяваме битието отвъд раждането и смъртта, разширяваме го и отвъд сетивния свят – в растителното царство, в животинското, в минералното, навсякъде виждаме духовно действащи същества, – по този начин се издигаме към едно царство на действителност, което може да приеме моралните импулси в нашето познание. Специално за човека това изглежда по следния начин. Казваме, че често е извънредно потискащо да се изтърпи натискът на съдбата. Разбира се, ако останем тук, във физическо-сетивния живот, виждаме колко често това, което произхожда от най-добрите морални импулси, носи малко последствия, докато много от нещата, които изобщо не произхождат от добри, морални импулси, въпреки това носят добри последствия. Защо е така? Поради причината, че тъкмо този физическо-сетивен свят, в който, така да се каже, сме се „облекли“, а именно в къс от него като дреха на нашето тяло, изобщо не съдържа морални импулси. Във физическия свят се изличават най-напред моралните импулси, стоящи зад всичко, което правим, може да се прояви най-много някакво компенсаторно изравняване. Но чрез духовното познание ние опознаваме този свят не като единствен, а го виждаме навсякъде проникнат от духовното, също така виждаме как това, което носим със себе си в моралната си или неморална дейност, внася духовното в света. Като опознаваме истината като здравословна, заблудата – като болестотворна, ние разширяваме това познание и върху моралната истина и неморалната заблуда, разбирайки как чрез това, че човекът се отдава на моралната истина, вътрешно, духовно той става един напълно съвършен човек. Това няма нужда да се проявява непосредствено в днешното земно тяло. Поради факта, че човек изживява в себе си морални импулси, вътрешно той става напълно съвършен духовно-морален чо-

век. Поради това, че някой се отдава на заблудата, вътрешно той става духовно-душевен инвалид.

И така, човек опознава моралното като здравословно, а заблудата като болестотворна и по този начин опознава как животът се изгражда хармонично в моралната истина за човека. Но в цикъла на развитието, в който се намираме, има нещо, което не се проявява веднага във физическото тяло, което имаме в резултат на това, което сме си изработили в предишния земен живот. Но в зависимост от това дали сме отдадени на моралната здравословна истина или на морално нездравата заблуда, ние ставаме или здрави хармонични душевно и духовно хора, или душевни и духовни инвалиди. Когато преминем през портата на смъртта и отхвърлим физическото тяло, нашата духовно-душевна същност приема онзи образ, който сме имали чрез изживяването на морално доброто или на морално лошото. Тогава живеем или като пълноценен душевно-духовно човек, или като душевно-духовен инвалид.

И така, ние изминаваме пътя през духовния свят, докато се възплътим отново във физическо земно тяло, чрез което вътрешно изграждаме собствената си съдба и в зависимост от това дали от по-ранен земен живот носим в себе си хармонично изградена духовно-душевна същност, можем да оформим това земно тяло също така хармонично и да извършваме с него една или друга дейност, или поради факта, че сме дошли като духовни инвалиди, живеем несръчни и непохватни в своето тяло от ембриона до зряла възраст. По този начин се подготвя една вътрешна съдба, която после се оформя в наша външна съдба. Този, който може да разглежда живота без предразсъдъци, ще открие как вътрешното формиране на съдбата е свързано с външното ѝ изживяване, когато сме в състояние да се грижим за тялото си, както и за това, което е свързано с него, по такъв начин, че когато чрез тялото си влизаме във взаимоотношения със сетивно-физическия свят, да можем го използваме отвътре умело или непохватно. Така също подготвяме и външните следствия, най-малкото по такъв начин, че и външ-

ната съдба се явява отчасти като резултат от вътрешната. И това, което преживяваме по този начин, се изравнява отново в следващите един след друг земни животи.

Така в духовния свят – и тук е така, когато истина и заблуда в духовно отношение се преобразуват в здраве и болест – ние добиваме именно формообразуващи сили на духовно-душевното и на моралните импулси. За нас моралният свят става реалност и си казваме: В един земен живот моралният импулс не може да произведе непосредствено въздействие във физическия свят; когато обаче премине от един земен живот в следващ, тогава той ще упражни своето здравословно влияние в цялата си реалност така, както силата на топлината, светлината и електричеството действат във физическия свят. Фактът, че моралният мирови ред се смята за обикновена абстракция, произлязла от човека, се основава единствено на мнението, че могат да се опознаят само взаимовръзките във физическия свят. Ние търсим причините за следствията. В духовния свят също могат да се проследят условията на взаимодействие на силите, само трябва да потърсим причините за резултатите в един земен живот в един по-ранен такъв – между двата се намира живот в духовния свят. С други думи, трябва да разпознаем нивото, на което се проявяват причините и следствията за човешката съдба. По този начин се разширява до сферата на морално-духовния мирови ред това, което иначе се явява само грубо физическо познание.

Би могло да се повдигне същото възражение, което вече беше повдигнато вчера срещу духовното познание: „Всичко това може да звучи прекрасно, но засега хората не притежават това познание и само този, който е духовен изследовател, може да облече в думи това, което вижда в духовния свят, и едва тогава тези идеи могат да бъдат разбрани“. Аз вече казах вчера, че човек трябва да е художник, за да нарисува една картина, но за да изживее красотата и вътрешното съдържание на картината, той няма нужда да бъде художник – за тази цел е нужно само да се отдаде на свободната от предразсъдъци и

заблуди човешка природа. Същото е и що се отнася до духовната наука. За да я „обрисуваме“ в идеи, трябва да сме духовни изследователи, но когато тя вече е представена така, както в лекциите, които се изнасят, и в нашата литература, тя застава така, както картината пред съзрателя, който самият не е художник. Човек не се нуждае от нищо друго освен да се отдаде на своето свободно от предразсъдъци и заблуди чувство за реалност – и той получава здравословното впечатление за описания духовен свят! Да, за това трябва да се каже нещо много странно: Тъй като духовната наука, която се има предвид тук, представлява нещо относително ново в нашата цивилизация, поради това и този, който се занимава с тази духовна наука, е наистина сам и трябва да се ограничи до това да я облече в думи и идеи, за да я споделя с другите хора. Така, както обаче стоят нещата днес, както все още стоят – трябва много да се надяваме, че тези неща съвсем скоро ще се променят, защото за човека духовната наука представлява нещо вътрешно оживяващо, – за познавача на духа човечеството все още е в позиция на просто възприемащо. Но за този, който днес напредва в духовното познание в непосредствено лично възприятие, духовната наука представлява нещо много по-различно, отколкото за човека, който, както вече описах, я възприема чрез своето свободно от заблуда чувство за реалност. Вчера посочих, че на определена степен на духовното познание човек трябва да преживее една болка, която не може да се сравни с никоя друга житейска болка. Това е степента, когато се издигаме над личното духовно битие между раждане и смърт и навлизаме в океана на духовната вечност, в която се намираме, когато сме преминали през портата на смъртта, или в която сме били, преди да навлезем във физическия земен живот чрез раждането. Налага се човек да преживее една неопишуема болка, когато в познанието трябва да остави сетивно-физическия свят и иска да проникне в духовния свят. Тази болка, бих казал, вече оказва влияние върху целия човешки живот. И преди всичко това по-висше познание се явява за този, който днес – и днес трябва

ва да бъде така – чрез собствени сили изживява инициацията, посвещението във висшето познание: това висше познание му се явява като нещо, което обхваща цялото му същество, което обаче после се освобождава от него по един изключително силен начин. Позволете ми сега да опиша нещо, което видимо носи изцяло личен характер, но изцяло личното – да, днес искам да обърна внимание повече и на личното – вече има един неличен характер, който може да изживее всеки, който попадне в подобно положение.

Духовното познание обхваща целия човек. Обикновеното интелектуално познание обхваща само главата на човека, разума, тоест това, което в същността си остава неутрално спрямо непосредственото лично изживяване. Знаем също, че трябва да напругаме само главата си и че всичко друго е добавка. Разбира се, за да постигне определени неща в съвременното познание, човек трябва много да седи. Мнозина споделят, че често трябва да прекъсват това седене, защото е неудобно. Но това, което човек постига в обикновеното познание, всъщност не обхваща целия човек. Напредне ли обаче, както описах вчера, в истинското познание на свръхсетивния свят, човек има чувството: „Използваш ли само своя разум, на който главата се явява орган, това духовно познание отлита подобно на сънищата – както неговите всеобхватни идеи, така и детайлите му. И наистина е така, че при навлизането в духовния свят, при преминаването през това, което се нарича „Пазач на прага“ към духовния свят, човек има много тежка задача, не поради съдържанието на познанието, което придобива – то е много реално, – а по отношение на осъзнаването на изживяването в пълната му реалност. Всъщност се случва така, че мнозина могат да имат сравнително бързи изживявания в духовния свят. За това обаче човек има нужда от присъствие на духа, тоест да е в състояние бързо да улавя тези преживявания. За повечето хора това, което изживяват в духовния свят, вече е изчезнало, преди да успеят да му обърнат внимание. Човек трябва да има духовно присъствие, тоест бързо да отправя душевния си по-

глед към изживяното. Духовното присъствие е нещо извънредно необходимо за духовното познание. Човек следва да приеме напълно сериозно духовното присъствие, както съм го описал в моята книга „Как се постигат познания за висшите светове?“ Когато човек стигне до обхващане на тези намиращи се извън пространството и времето познания – защото те се намират отвън, също така леко се изплъзват на човек, – тогава те изглеждат външно като сънища. Човек има тежката задача да ги възприеме отвъд техния сънищен характер. Като сън се изплъзва това, което човек възприема само с главата. Затова вече бих си позволил да кажа: Който говори от духовния свят в идеи, той трябва също така да има духовния свят пред себе си в момента, в който говори. Той може да привикне с това присъствие в духовния свят само тогава, когато по някакъв начин изживява това познание с цялата си същност. Един човек може да прави това по един начин, друг човек – по друг. Например на мен винаги ми е необходимо да фиксирам това, което ми се открива в духовното виждане, или чрез отделни думи, или чрез малки символични рисунки. Това не е вид медиумно писане. Това е напълно обмислено, абсолютно осъзнато писане, при което обаче не участва само главата, а още нещо, което включва дейността на целия човек, когато пише. При което обаче не става въпрос за това, че написаното по този начин по-късно може да се използва като записки, а само за това, което човек прави. Мога да Ви призная, че през целия си живот съм реализирал по този начин цялото огромно количество от бележки, които никога не съм видял отново. Защото нещата стоят така, че това, което се съзре в духовния свят, трябва да се задържи с една много по-интензивна сила, отколкото е само силата на главата. И то може да се задържи с една по-интензивна сила, ако човек влее изживяването в онзи волеви импулс, който води към писането. Това фиксиране на вътрешните изживявания в духовния свят зависи от факта, че истините се изживяват, бих казал, „органически“ с цялостната човешка същност.

После към това се присъединява още нещо, което не

трябва да остане така в цивилизацията, което не е било такава и в по-раншни времена, когато са съществували напълно различни начини за инициационно познание. Това, което имам предвид и което днес в голяма степен е така, е следното. Когато някой е постигнал нещо в духовно-научната област и по-късно иска да се върне към него, ако е остарял, както например аз, и много от това, което е споделял, е било постигнато може би преди четиридесет години – то е нещо старо и тогава дейността, която той е упражнявал вътрешно духовно, наистина е почти такава, сякаш човек иска да сподели с някого нещо, което чете в напълно непозната книга. Разбирате ли, постигнатото преди години за човека е толкова чуждо като нещо, което се намира в непозната книга от тези години. То се отделя – не така, както абстрактното познание, което описах, – отделя се духовно от човека. Това, което иначе – ако се намираме извън инициационното познание – чувстваме толкова силно свързано със собственото си същество, се проявява като втори човек. Мога да кажа, че някои книги на хора от приятелския ни кръг днес са ми много по-близки от тези, които самият аз съм писал по-рано. Аз чета своите по-ранни книги и без това само когато трябва, например ако трябва да ги коригирам за ново издание, защото те са ми чужди. Така днес от духовния изследовател като нещо обективно се отделя също и това, което той трябва да представи. При това не трябва по един напълно елементарен начин да се изживява някаква огромна радост или огромно чувство на възвишеност и т.н. Това не е свързано с познанието като такава, а с начина, по който трябва да се стигне до него – в самота. В по-раншни времена, когато се е достигало до инициационното познание по един много повече инстинктивен и по-малко съзнателен начин, инициационното познание не е било добре да се практикува в самота. Ако проследите историята в тази връзка, винаги ще чувате, че инициационното познание се е практикувало в общества. Такива общества все още съществуват и днес, но те следват само традиции. Който обаче днес говори, изхождайки от непосредствения си личен

път на познанието, той вече е осъден на определена самота.

Как обаче са били организирани такива общества и какво ще се случи в бъдеще, когато познанието за духовното отново бъде прието в цивилизацията, когато то отново бъде призвано да навлезе във всички житейски кръгове и всички житейски практики? Било е така, че в такива общества чрез свободно съгласие един е възприемал определена част от познанието, а друг – друга част от него. Един концентрира духовното си изследване да проучва влиянието на звездния свят върху човешкия живот, а друг се концентрира върху изследването на пътя на човешкия живот от предземното духовно битие към Земната сфера. С това се цели да се проучат отделните области в детайли. Защото човек се нуждае от десет години, за да научи нещо за влиянието на звездното небе върху хората, а за да направи няколко стъпки по пътя на изследването на предземния живот, той се нуждае не от десет години, а всъщност от цял един човешки живот. Затова е било напълно оправдано да се разделят отделните научни области. Така всеки е живял в областта, в която конкретно се е задълбочил, а всичко останало е приемал от другите. Така той е имал онова вътрешно изживяване, което се състои в произвеждане на познанието, както и другото изживяване, състоящо се в приемане на познанието, което не е плод на личната му дейност.

Когато един ден човечеството стане по-топло, когато сърцата се отворят в пълна топлина, тогава с духовното познание ще трябва да се случи това, което се случва с някоя нарисувана картина. Тогава чрез своето естествено чувство за реалност човек ще разбира какво живее в идеята, която сам не е създал, но която се изживява непосредствено поради факта, че той я възприема със своето свободно от предразсъдъци чувство за реалност. И от друга страна, той ще изживее също и болката и страданието, за които говорих, накратко, ще изживее всички лични нюанси на това, което има пред себе си като познание. По този начин със своите душевни сили той ще придобива разбиране за духовното. Това човек може, когато

приема духовните истини. Така че плодовете на духовно-научните истини могат да проникнат само у хората, които приемат тези истини със сърце, пълно с топлина. И в по-ранните духовно-научни общности човек е трябвало да приема такива истини. Когато за някого е била определена дадена област на духовното изследване – или той самият я е избрал за себе си, – в нея той е трябвало да се откаже от получаването, което обогатява и подпомага живота. От друга страна, той е изживявал това обогатяващо живота получаване, като го е приемал от другарите си, поели други изследователски области. Нещо подобно трябва да се случи отново в бъдеще.

Аз не описвам това, за да представя определени лични опитности, а за да мога от тази лична, изпълнена с чувства страна, да обърна внимание на факта, че плодовете на иманото тук предвид духовно-научно общество не зависят само от това, че човек сам ги създава. Ако някой е създал нещо в дадена област, така той познава тъкмо процеса на създаване. И до това може да стигне всеки, ако само до известна степен схване описаното от мен например в книгата „Как се постигат познания за висшите светове?“ като душевни упражнения, медитации, концентрация и т.н. Ако по този начин той успее да събуди вътрешната си душевна активност и направи само няколко крачки към разбиране, които водят към живота, той ще отвори сърцето си за нещата, които могат да се възприемат от призваните за това духовни изследователи. И тогава приетият духовен дар става нещото, което може да се свърже дълбоко с личното в човека, защото то говори на личното в човека. Тогава човек пристига с личното до извора на онзи живот, от който произхожда вечното в неговата същност. Тогава той се задълбочава в това, което е от земния човешки живот, което ще бъде след земния живот, задълбочава се в изживяванията, които е имал преди земния живот в духовния свят, както и в изживяванията, които ще има след земния живот, след преминаването на портата на смъртта. От първия, но-нисш човек израства вторият, по-висш човек. Този втори, по-висш човек обаче

не може да израсте, ние не можем да придобием разбиране за идеите на духовната наука, ако не се чувстваме в покой с нещо в духовния свят, както тук, във физическия свят, се чувстваме в покой с неговите сигурни природни закони. Фактът, че имаме мускули и кости, ни свързва с външната природа, ние сме в покой с нашата собствена физическа природа във външния физически свят. Когато разбираме истинското съдържание на духовните идеи и го разпознаваме като едно с духовния свят, ние се учим да се чувстваме спокойни в един духовно-божествен свят така, както чрез нашите тела се чувстваме спокойни в сетивния свят. От това усещане за спокойствие зависи как разбираме самите себе си чрез нашите тела в нашето физическо битие, защото така ние разбираме също и себе си и в нашето духовно битие. Както обаче чрез телата си разбираме само преходното битие, битието между раждането и смъртта, така разбираме себе си чрез нашето духовно-душевно, вечно битие във вечния, божествено-духовен свят. Именно когато се потопим по-дълбоко в личното, изживяваме как не само човекът изобщо, абстрактният човек, има корените си в един духовен свят, а изживяваме как всеки отделен човек благодарение тъкмо на своята личност – чрез това, което той може да изживее напълно индивидуално на дадено място в определено време – има свои корени в един духовен свят, в един духовен свят, към който принадлежи и който носи характера на вечността. И когато чувства по този начин, чувства, така да се каже, гласа, който го призовава: „Не прави от себе си душевно-духовен инвалид чрез нездраво духовно съдържание, защото както на всеки човек, така и на теб се разчита не изобщо, а се разчита на теб да дадеш своя принос, доколкото представляваш един напълно индивидуален човек!“

И човек се потапя в тази лична, най-индивидуална човешка природа в религиозно и най-висше художествено настроение, което може да изпадне спрямо света. Следователно духовната наука въвежда непосредствено в едно религиозно настроение. И всеки може да види от нашата литература как

християнството се задълбочава и как то може да бъде представено в своята пълна светлина и в истинската си същност именно чрез потапянето в лично човешкото изживяване на явилia се като личност Христос.

Едва така, достигайки чрез следване на личния ни жизнен път до едно вечно духовно същество, личността ни се представя по правилния начин в истинския свят, защото така добиваме съзнанието, че се разчита на всеки от нас като личност. И тогава наистина получаваме познанието за духа като нещо, което става непосредствено личен човешки житейски път. Ние сякаш сме обхванати вътрешно от съдържанието на духовното познание така, както, за да живее, тялото ни е обгърнато от могъщата сила на кръвта. Това би могло да се опише чрез следното сравнение. Някъде има събрание. Ние сме поканени да отидем на това събрание. Поканени сме да присъстваме на събранието като конкретни личности, защото се очаква да кажем тъкмо това, което можем да кажем само ние, тъкмо това, което отделният аз като индивидуалност може да представи. Да си представим, че правим нещо, преди да отидем на събранието, където ни очакват, правим нещо, което води дотам, че не можем да присъстваме на това събрание. Не отиваме. Ние сме този, когото очакват – но той не отива!

Когато духовната наука става най-лично човешко дело, постепенно човек се учи да разпознава как това, което той прави в живота чрез духовната наука, обогатява живота и в неговата външна практическа дейност. Човек се учи да разпознава, че това насочва нашия най-личен житейски път към нещо, което се очаква от нас. Когато насочим поглед към духовния свят, в света, където божествено-духовни същества работят съзидателно върху нашето индивидуално битие, виждаме, че от нас се очаква да дадем своя принос, като разбираме, че единственият начин да го изпълним и да се присъединим към онези, които принадлежат към един по-висш, духовен свят, е, ако чрез човешкия личен житейски път открием в духовния свят този вечен човек в неговата пълна хармония, в пълната му

сила, когато приемем духовно-душевното в него.

По този начин задълбоченото в човешкото духовно познание ни подтиква да решим дали ще достигнем горе до областта на човешкото съпреживяване на духовното, където ни очакват, или пък – преминавайки през много раждания и смърт – ще достигнем точката, където ще прозвучат укорителните думи: „Беше очакван, а ти не дойде!“

СВРЪХСЕТИВНИЯТ ЧОВЕК
ОТ
АНТРОПОСОФСКА
ГЛЕДНА ТОЧКА

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Хага, 13 ноември 1923 г.

Скъпи мои приятели!

Ще забележите с основание, че отново съм дошъл тук при Вас, изпълнен с огромно задоволство, за да разглеждаме заедно антропософски въпроси. Разбира се, това може да се случва рядко, но пък точно при такива възможности могат да се създават много импулси за по-нататъшна преработка на казаното. И това се явява основата да сме заедно дори когато не можем да осъществим такава среща в пространството.

Поводът, който ни е събрал днес, е сформиранието на Холандското Антропософско общество. Сформиранието на тези отделни общества представлява необходимост с оглед на съвременните условия, ако искаме да създадем една индивидуална, добра, солидна основа за това, от което се нуждаем понастоящем. Международното Антропософско общество, което трябва да се основе на Коледа в Дорнах,⁵ може да бъде основано само ако обществата на отделните държави бъдат представени по такъв начин, че техните представители, бих казал, наистина да могат да дадат израз на вътрешно същественото на отделните антропософски индивидуалности. Благодарение на това и при основаването на Всеобщото Антропософско общество ще можем да представим нещо, което е много нужно сега, нещо от изключителна важност и значение. Ако можете да почувствате заедно с мен колко важно е това дело за съвременното, ще имаме правилното настроение за тези дни. И от това настроение бих искал сърдечно да благодаря за Вашите думи⁶ и да приемаме моя най-сърдечен поздрав за тези дни.

Предложената тема за тази вътрешна лекция е „Сврѣхсетивният човек от антропософска гледна точка“. Ще се опитаме да дадем израз на това сврѣхсетивно познание и разбиране за човека от най-различни гледни точки. И тъй като броят на лекциите може да бъде ограничен, бих искал днес да

се впусна, тъй да се каже, директно в същността на нещата.

Когато говорим за свръхсетивния човек, веднага възниква въпросът по какъв начин се говори за човека в днешно време. От много време вече не се говори за „свръхсетивния“ човек, дори сред идеалистично настроените среди. В обикновената култура и познание на настоящето не се говори за човека, който преминава през раждане и смърт. Защото в течение на столетия е станало разбиращо се от само себе си в училище да се втъпява на децата, че новият светоглед е показал как Земята не е нищо повече от пращинка във Всемира. И върху тази пращинка човек се движи с бясна скорост през света, естествено като една още по-малка пращинка, като напълно незначителен по отношение на Всемира. Поради причината, че този възглед за земната пращинка е проникнал всички умове и същевременно всички сърца, човек днес напълно е изгубил възможността да свърже човешкото същество с това, което лежи извън пределите на Земната сфера. И с една наистина очевидна яснота, ако и хората да не го осъзнават, ако и това да остава в тяхното несъзнавано, днес на човешката душевност говори нещо, което импулсира човека отново да отправи поглед към свръхсетивната същност на своето същество, а с това и към същността на Вселената. Защото в хода на последните столетия, скъпи мои приятели, навлезе и материализмът в познанието ни за човека. Какво всъщност представлява материализмът? Той е възгледът, който разглежда човека като възникнал от субстанциите и силите на Земята. И ако някои хора подчертават, че човекът не е произлязъл просто от субстанциите и силите на Земята, въпреки това нямаме наука, която да се занимава с онова в човека, което не произхожда от нейните субстанции и сили. Затова и твърдението на мнозина, макар и съвсем добросъвестно от тяхна гледна точка, че вечното в човека би могло да бъде разбрано до известна степен, не е съвсем честно. Въпросът тук не е да се опровергае материализмът. Днес такъв подход би бил твърде дилетантски, а именно да искаме само да се опровергае материализмът. Теоретическите

възгледи, основаващи се на материализма, които или хвърлят съмнения върху духовния свят, или напълно го отричат, или най-малкото се съмняват, че може да се постигне познание за него, или пък отричат възможността за такова познание, не са от първостепенна важност. От първостепенно значение е огромната сила и значение на материализма. Каква в крайна сметка е ползата, когато поради някакво душевно състояние или изхождайки от религиозната традиция хората казват, че мисленето, чувствата и волята на човека все пак съществуват самостоятелно, независимо от мозъка, ако после дойде съвременната наука и – чрез едно или друго средство, най-вече поради това, че при патологични случаи се назначава изследване на мозъка – отстрани оперативно парче по парче мозъка и си дава вид, че може да отстрани парче по парче също и човешката душа? Или каква е ползата, когато поради някакво душевно състояние или изхождайки от религиозната традиция говорим за безсмъртието на живота на душата, а след това, когато например някой е болен в душата си, не ни хрумва нищо друго освен да мислим за лечение на мозъка или на нервната система изобщо? Всичко това обаче дължим на материализма. И мнозина, които днес искат да опровергават материализма, всъщност не знаят какво правят. Защото те не предусещат какво огромно значение има познаването на детайлите, което дължим на материализма. Те не предусещат какви последици за цялостното разбиране на човека е донесъл материализмът.

Това искаме да представим пред душата като изходна точка на нашето разглеждане. Да разгледаме човека така, както може днешното научно познание, и да подходим към нещата напълно честно. Такова разглеждане може да разкрие много. От всичко, което психологията, биологията, химията и т.н. могат да приложат за разбиране на човека, можем да видим как различни космически и земни субстанции и сили са включени в изграждането на мускулите, нервната система, кръвоносната система, отделните сетива и т.н., накратко, в изграждането на целия човек, за когото говори съвременната наука. При това е

налице един забележителен факт. Да вземем за пример познанията, които се намират в материята, която днешният студент по медицина трябва да изучава като основа за лечителската си дейност. След като се запознае с някои подготвителни науки, той пристъпва към тези, които са от основно значение за медицината. Да си представим, че всичко, което лекарят трябва да научи за човека, е, тъй да се каже, събрано в един наръчник. И в него е събрано всичко – дори и да е само резюме, – което трябва да се научи за човека чак до нивото, на което лекарят преминава към специализирани познания. И ние се питаме: „Какво включва това знание? Какво трябва да се знае за човека?“

За човека се знае изключително много, знае се всичко, което може да се узнае днес. После отравяме поглед към другата страна – към психолога, към душевния изследовател. И тогава всъщност нещата започват да изглеждат съмнителни, несигурни. Същевременно в естествознанието резултатите от научните изследвания са солидни. Те са толкова солидни, че често тези, които изнасят лекции за тях, не са дорасли за такава солидност. Студентите най-често ужасно скучаят, когато трябва да учат нещата, които са за подготовка към същинската наука. Причината за това обаче не е в естествознанието, тя се намира единствено в тези, които я упражняват. Не трябва да се говори за „сучно естествознание“, а само за „сучни професори“. Наистина причината за това не е в него, науката предлага действителна солидност. Бих искал да кажа: „Хората, които се занимават с наука, често са изоставени от всички добри духове, науката обаче работи с добри духове!“

Но нека да се обърнем от това, което може да предложим официалната наука като резултати, и да отправим поглед към психолога или философа. И когато чуем как говорят те за душата или вечното в човека, скоро ще ни стане ясно, че всичко това – освен традиционно дошлото от по-раншни времена – представлява само думи, единствено думи, с които човек всъщност не може да направи нищо. Когато днес човек със

своите дълбоки душевни потребности отиде при някой философ или психолог, той ще се сблъска не просто със скука, а изобщо няма на намери отговори на въпросите, които задава.

Би могло да се каже, че реални познания може да получи само този, който ги търси, а такива може да предложи само естествознанието. Но какво научаваме за човека от естествознанието? От него научаваме това, което възниква в човека с раждането или зачеването и което приключва със смъртта. Нищо друго! Ако човек иска да бъде честен, ще види, че то не му предлага нищо друго. Затова за този, който иска да бъде честен в тази област, не е възможно нищо друго освен да отпрати поглед към нещата, които днес не могат да се постигнат с обикновените природонаучни средства, тоест трябва да основе една действителна душевно-духовна наука, която да почива върху опита и разглеждането на духовното, каквото е било древното духовно познание. И това не може да се случи по друг начин, освен със средствата, които можете да откриете представени в моите книги „Как се постигат познания за висшите светове?“, „Тайната наука“ и други, като по този начин човек придобие възможността да вижда духовното и да говори за него така, както говори за съществуващото в сетивно-материалния свят, което е довело до едно солидно естествознание. Всичко, което е дадено на Земята, което може да стане обект на опита, разбира се, все още не е завършено, но се намира на добра основа. Ала всичко това предоставя само познания за преходния, сетивния, ограничения във времето човек. Ако искаме да разберем човека с помощта на тези средства, изобщо не можем да се издигнем над земното. Защото гледаме ли просто земното, виждаме само това, което е преходно в човека. Както ще разберете, дори и тази преходна част в човека не може да се разбере от само себе си. Дори и тук сме подтикнати за вдигнем поглед от Земята и да го отправим към нейното обкръжение. Но когато съвременната наука разглежда земното обкръжение, тя най-вече изчислява разстоянието до звездите, описва курса им, отправя спектроскопа към тях и казва, че

според наличните светлинни явления може да се заключи, че звездите съдържат същите вещества, които са разпространени и на Земята. Науката за надземното, за извънземното всъщност не надхвърля земното, тя не може това. Ето защо бих искал да започнем днешното изследване, като Ви представя някои факти, за които ще намерим потвърждение по време на следващите лекции.

Като оставим ограничаващото наблюдение на съвременната наука върху Земята, нека оправим поглед към това, което се предлага на сетивата извън земното. Погледнем ли към звездния свят, виждаме планетната система, небесните тела, които се намират в определена връзка със Земята, които извършват движения, за които се смята, че са подобни на движенията на Земята около Слънцето и т.н. Такива са резултатите от съвременните наблюдения и изчисления. Но тези резултати не ни дават нищо, което да можем да свържем с битието на човека. От такива наблюдения не можем да научим нищо за човека.

Свръхсетивното виждане води същевременно и към нещо друго.⁷ Ние виждаме останалите планети, освен Земята: Сатурн, Юпитер, Марс, после Земята,⁸ Меркурий, Венера, Луна. Не приемаме Луната просто като сателит, а като планета. Във връзка с планетите съвременната наука изчислява, че например Сатурн се нуждае от много продължително време, от тридесет години, за да направи обиколка около Слънцето, че Юпитер има нужда от много по-малко време за това, а Марс – от още по-малко. И така, ние виждаме звездното небе, виждаме една звезда, една планета, едно определено място, една определена точка, на друго място виждаме друга планета, виждаме Сатурн, Юпитер и т.н. Всичко, което се показва пред физическите очи, тук – Юпитер, там – Сатурн, има около себе си атмосфера, поставено е във фина субстанция, в етера. Ако човек може да вижда етера, ще види как например Сатурн, тази толкова забележително оформена планета – този глобус, обграден с пръстени, – излъчва нещо около себе си в

етера. Сатурн не стои бездеен в етера, в който се съдържа цялата планетна система. Ако се наблюдава с духовен поглед, се вижда, че Сатурн излъчва сили, той излъчва нещо, което може да се възприеме като форма. Това, което се показва физически в Сатурн, представлява само част, която постепенно изчезва пред духовното наблюдение. От духовното наблюдение човек има усещането, че духовете на света искат да поставят Сатурн на неговото място, за да имаме направляваща линия, накъдето да гледаме. Ако обаче гледаме с духовни очи, е така, сякаш някой рисува нещо на дъска, за да даде само опорна точка, после рисува нещо около точката и накрая я изтрива. Това се случва от само себе си при духовното наблюдение: Сатурн се изличава, но това, което е около него, става все по-ясно и по-ясно. То говори на един чуден език. И щом успее да види как Сатурн се изличава и как в етера се образува това нещо, тогава то започва да се разпростира чак до Юпитер. Юпитер прави същото. Той също така изчезва, това, което се образува в етера, се разширява, разширява се толкова много, че се появява фигура, която образува с фигурата на Сатурн картина. После човек стига до Марс, с който се случва същото. После следва Слънцето. Става така, че докато външното, физическото Слънце ни заслепява, при духовното Слънце е различно. При духовното Слънце всичко заслепяващо се изличава бързо. И човек получава с всичко, което се показва в етера, една изключително жива картина чак до Меркурий, чак до Венера, до Луната. Така ние имаме различни отделни картини и Вие можете да кажете: Тези картини в различно време са такива, че например при своето движение Сатурн понякога се намира на едно място, където не може да се срещне с картината на Юпитер. Но това е предвидено по един забележителен начин. Контактът се осъществява по следния начин. Ако начертаете линия от определена точка, намираща се на Изток от нас, в Азия, през центъра на Земята към другата ѝ страна, и после я продължите към Космоса, тази линия става извънредно важна за цялото виждане. Ако Сатурн се намира извън обсега

на тази линия, ние трябва да пренесем картината, която сме получили от него, до линията. Тези картини се фиксират винаги за духовното виждане чрез тази линия.⁹ (Изобразява го.) Следователно, когато някъде се види Юпитер – или картината на Сатурн, – разбира се, те трябва да се потърсят, но после те се фиксират чрез тази линия. По този начин се получава една напълно хомогенна картина. Ако наблюдаваме по този начин, нашата планетна система ни представя една хомогенно оформена картина. Знаете ли какво всъщност представлява тази хомогенно оформена картина? Ние я разгадаваме и откриваме, че тази картина ни представя копие на това, което е човешката кожа заедно със сетивните органи. Ако вземете от човека кожата със сетивните органи и се опитате от това да нарисувате картина на небето, ще получите това, което описах сега. Планетната система рисува в космическия етер това, което е налице в човека, обусловено от земните условия, в пространствената картина на повърхността на кожата заедно със сетивните органи. И тъй, това е първото, което откриваме. Откриваме връзката между човека на Земята по отношение на формата му, придавано му от кожата, която го обгръща, и планетната система, която формира в етера небесния праобраз на земния човек.

Второто е следното. Ние виждаме планетите в движение. Сега ще разгледаме как се движат планетите. Когато наблюдаваме отделна планета, според системата на Птоломей получаваме определена картина на нейния път. Според системата на Коперник ние също така получаваме картина на нейния път. Това може да бъде всичко. Отделните картини на движението могат да се интерпретират по различен начин, но много по-важно е човек да е в състояние да наблюдава всички тези движения заедно. Сатурн, планетата, която има най-дълъг път, се нуждае от най-много време, за да завърши своята орбита. Движението на Сатурн заедно с движението на Юпитер образуват една картина. И щом се наблюдава така, от всички движения на тези планети възниква едно цяло. И тази картина, коя-

то възниква по този начин от всички движения на планетите, може да се разбере. Не е същото, както астрономията представя тези движения. Например е забележително, че за духовното виждане няма такива елипсовидни образи, каквито са налице в астрономията, а когато проследим например Сатурн, той ни показва нещо, което с останалите движения образува фигура на осмица, един вид лемниската. И в тази форма се разиграват всички други планетни движения. Това отново образува картина. И тази картина, която получаваме от движенията на планетите, ни се представя като онази картина, която се разкрива като небесната картина на това, което се изразява в нервите и жлезите на човешкото същество. И така, когато от човешката кожа и сетивните органи, заключени в нея, които откриваме като архетипна картина в подредбата на планетите, както ни се открива за духовното виждане, когато оттук преминем към движенията на планетите и ги наблюдаваме заедно, става така, че когато скицираме човешката фигура, можем да получим чувството, че в тази скица ние даваме отново образа на планетната система. И когато скицираме нервната система и жлезите, тогава, ако го правим съобразно виждането, ние трябва да имаме чувството, че изобразяваме физическото отражение на видените движения на цялата планетна система.

И сега човек може да напредне в своето виждане, в духовното виждане на света. Той стига дотам, както описах, че получава една картина на движението на планетите, когато отбелязва човешките нерви и жлезите. Сега обаче той може още да напредне в познанието. По-късно отделните движения ще изчезнат. Когато се издигнем от имагинацията до инспирацията, отделните движения изчезват. Това е изключително важно. Туй, което в тесен смисъл може да се нарече виждане, внезапно изчезва. Ала сега човек започва да чува духовно. Каквото преди това е било движение, става неясно и объркано. Човек има пред себе си само една мъглива картина. Но от тази мъглива картина се образува космическата музика и космическите ритми стават за нас духовно чуваеми. И във връзка с

тези космически ритми можем да се запитаме: Какво трябва да добавим към нашата скица, за да съответства на космическите ритми?

Ние знаем, че в сферата на човешкото изкуство са възможни много начини на трансформация. Когато скицираме човека и нервната система, ние имаме чувството, че скицираме или рисуваме в правилния смисъл. Ала туй, което чуваме в космическата музика, не може да го нарисуваме непосредствено, защото представлява ритми и мелодии. И ако искаме да го добавим в нашата скица, следвайки нервната система, която сме нарисували, ние трябва да рисуваме така, че да вземем четка, бързо да нанесем червено на някое място, после бързо да нанесем синьо и т.н., следвайки линията на цялата нервна система. И на определени места ни се струва, че не можем да продължим, тогава трябва да нарисуваме нещо особено, изразяващо туй, което чуваме. Можем да пренесем това, което се чува, в рисунката, но когато искаме да го пренесем, на определени места трябва да изобразим съвсем друг образ, защото онова, което се е представяло като ритъм, синьо-червено, синьо-червено, синьо-червено и т.н., сега се превръща в мелодия. Сега трябва да рисуваме другояче, трябва да нарисуваме това, което ни пее мелодия. Космически ритъм, космическа мелодия! И когато сме изобразили цялото, тогава имаме пространствено онагледената космическа музика, както се явява, когато планетните движения изчезват в мъгла и космическата музика става чуваема за духовния слух. И това, което сме изобразили, са кръвните потоци. И когато стигаме до един орган, до сърцето или белите дробове, до такива органи, които приемат нещо отвън или също приемат отвътре от тялото вещества, когато стигаме до това, трябва да нарисуваме нещо, което се намира в определена връзка с циркулацията на кръвта. Тогава идват сърцето, белите дробове, черният дроб, бъбреците, стомахът. И ние рисуваме тези органи, които са свързани с кръвната циркулация, които са органи на секреция. От космическата музика научаваме как да добавим в нашата

рисунок на кръвоносната система и органите на секреция.

Сега напредваме още, от инспирацията към интуицията. И от космическата музика възниква още нещо особено. Възниква това, че тоновете се оформят, един тон въздейства на друг и ние започваме да долавяме смисъла на тази космическа музика. Космическата музика се преобразува в езика на целия Космос. Туй, което може да се обобщи под думите мирови език, космически език, става чуваемо. В по-раншни времена то се е означавало като „мирово слово“. Мировото слово започва да се чува. И когато то зазвучи, ние сме подтикнати да добавим още нещо в нашата картина на човешкото същество. Ние трябва да подходим така, както подхождаме тривиално при човешкото писане или рисуване, когато изразяваме нещо чрез думите, оформени от букви – тъй трябва да изобразяваме това, което представлява значението на отделните космически думи. И ние откриваме, когато изобразяваме отделните космически думи, като ги вмъкваме в тази рисунка – точно както някой казва нещо на някого, което той записва, така космическият език Ви говори нещо и Вие го записвате, – как в тази рисунка възникват мускулната и костната система. Така Вие имате от туй, което Ви говори извънземният свят, целия човек. В хода на това наблюдение се явява още нещо съществено. Да се върнем още веднъж към онова, което беше казано в началото на лекцията за формата, вписана в етера от планетите. За нас изчезва земното, докато сме потопени в това познание, то остава само като спомен. Като спомен то трябва да е налице, защото иначе нямаме опора – ние трябва да я имаме, ако искаме да бъдем духовни изследователи. Трябва да се каже, че не е добре духовният изследовател да изключва физическото познание. Както когато правим нещо във физическия живот, трябва да си спомняме за него – без спомена за физическото изживяване не сме здрави, – така и при духовно-научното познание винаги трябва да можем да си спомняме за туй, което е във физическия свят. Когато се намираме в областта на формиращата дейност на планетната система, тогава другото, което

е било земно, което сме познали като най-прекрасния резултат от физическата наука, мигновено потъва в заборава. Дори да сме били запознати добре с естествознанието тук, на Земята, в моментите на духовно познание би трябвало постоянно да си припомним това, което сме научили в областта на физическото. Би трябвало винаги да казваме, че това е най-сигурната основа, върху която трябва да стоим, но то ни се изплъзва, превръща се в спомен.

От друга страна – по отношение на физическото познание с особена живост, толкова живо, колкото едно сегашно изживяване спрямо такова, което е останало в спомена, – сега се явява нещо, което виждаме като формообразуваща сила в планетната система. В този миг имаме едно напълно различно обкръжение. В този миг се явява туй, което в моята книга „Тайната наука“ съм означил като третата йерархия, като йерархията на архаи, архангели и ангели. И ние виждаме, че в тази форма живее третата йерархия. Пред нас просиява един нов свят. И сега ние не казваме просто, че от планетната система се явява човешката фигура в своята космическа праформа, а казваме: В тази космическа праформа на човека действат и творят ангелите, архангелите и ангелите, съществата на третата йерархия.

Ние можем да възприемем разкриването на един такъв свят тук, в земното битие, чрез свръхсетивно познание. След смъртта всеки човек трябва да премине през такова познание. И колкото по-добре се е подготвил за това по време на земното битие, толкова по-лесно ще премине през него. Но той трябва да го премине. Тук, на Земята, когато човек иска да опознае своята фигура, той може да се погледне в огледало или на снимка. След смъртта няма начин да се опознае човешката фигура. Но след смъртта човек трябва да отправи поглед към формообразуващата дейност на планетите. Каквото му показват планетите, се явява като туй, което представлява неговата форма. Там разпознаваме като човешка фигура това, което описах по този начин. Но там виждаме и творческата дейност

на третата йерархия: ангели, архангели и архаи.

Сега можем да продължим пътя си нагоре. След като сме разбрали, че творческата дейност на ангелите, архангелите и архаите е във взаимовръзка с човешката кожа и включените към нея сетивни органи, ние можем да напреднем в познанието на човека с извънземния свят. Преди това трябва да сме наясно, че тук, на Земята, ние говорим за това, че човекът е оформен тъй и тъй, един има чело с такава форма, друг има нос с такава форма, трети има печални очи и т.н. Но ние оставаме дотук. Чрез космическото познание сме поведени към това, във всичко, което изгражда човешката фигура, да виждаме творческата дейност на третата йерархия. Човешката фигура действително не е земно творение, земното предоставя в ембриона само субстанцията за това. Но туй, което работи от Космоса над човешката фигура, са ангелите, архангелите и архаите.

Продължим ли сега нагоре, стигаме до сливането на движенията, което виждаме възпроизведено в човешката нервна система и системата на жлезите с вътрешна секреция, а после намираме вплетена в движенията на планетите втората йерархия: ексузиан, кириотетес, динамис. И тези същества от втората йерархия са свързани с космическия прототип на човешката нервна система и системата на жлезите с вътрешна секреция. По този начин след смъртта – известно време след като сме се научили да разбираме човешката фигура от нейния космически прототип – ние се изкачваме до втората йерархия и осъзнаваме как земният човек, за когото си спомняме сега, е създаден от съществата на втората йерархия, ексузиан, кириотетес, динамис. И сега виждаме човека не тъй, сякаш е продукт на електричеството, магнетизма и др. под., а го разпознаваме така, както като физически човек е изграден от съществата на втората йерархия.

Продължаваме нататък, докато се издигнем до космическата музика, до космическата мелодия и космическите ритми, където намираме още един космически прототип на

човека. Но сега не продължаваме към други йерархии. Това са съществата на същата втора йерархия, екзусиаи, кириотетес, динамис, които работят над това, което откриваме сега. Това е един друг вид дейност. Трудно е да се опише в какво се изразява разликата между първия вид работа над нервната система и работата над кръвоносната система, над ритмичната кръвоносна система на човека. Но ако искаме да опишем това, трябва да кажем: При първата дейност втората йерархия гледа надолу, към земното, при втората дейност тя гледа нагоре. Тъй че нервната система и кръвоносната система със съответните органи се създават от същата йерархия, само че единия път с поглед към Земята, а другия път с поглед към духовния свят, към небето.

Проникнем ли по-нататък до интуицията и съзрем ли как от формирането на света на мировото слово, на мировия език се изтъква човешката мускулна и костна система, тогава стигаме до първа йерархия, до херувимите, серафимите и престолите. Тогава сме достигнали приблизително до момента между смъртта и новото раждане, който се намира в средата, която описах в моите „Мистерийни драми“ като „среднощния час на битието“.¹⁰ И тогава туй, което дава възможността на човека да се движи в света, трябва да го разглеждаме като творение на първата йерархия.

Така ние разглеждаме човека със свръхсетивно познание и зад всичко откриваме един свят на духовни космически същества. Днес сме свикнали да разглеждаме първо костната система, когато се опитваме да разберем човека. Обикновено се започва със скелета, въпреки че в това няма много смисъл, тъй като скелетът е изграден от течното в човека. Това не е първото, то представлява остатък от течности и може да бъде разбрано само в този смисъл. Но как се процедира обикновено? Човек трябва да учи: ръце, длани, кости на горната част на ръката, кости на предмишниците, кости на ръцете, кости на пръстите и т.н. Така човек събира тази костна система и по този начин научава всичко наизуст. Вие знаете, повечето учат

това само наизуст. И по същия начин се подхожда с мускулите, но там вече е по-трудно. После се пристъпва към останалите органи, пак по същия начин. И всички тези неща, които сме научили, пораждат в съзнанието ни най-объркани представи. А този факт не е без значение. При една здрава душевност обаче не се поражда нищо друго освен копнеж, копнеж да се узнае какво стои зад всичко това и как то е свързано с тайната на света. И тогава при едно действително човешко разглеждане би се стигнало до следното: при човека се започва с кожата и сетивата, после се стига до йерархията на ангелите, архангелите и архаите. После разглеждането се продължава, преминава се към нервната система и системата на жлезите с вътрешна секреция, като се стига до следващата йерархия, до ексузиаи, кириотетес, динамис. Ние откриваме тези същества да работят, когато разглеждаме кръвоносната система и органите, свързани с нея. После, продължавайки към това, което дава възможност на човека да се движи, мускулната и костната система, стигаме до първата йерархия. По този начин ние опознаваме туй, което човекът има в своята мускулна и костна система като делата на серафимите, херувимите и престолите.

Така ние имаме възможността да опишем как йерархичният ред се издига от трета към втора и към първа йерархия. Когато описваме това, което действа, което се съдържа в извънземното и оказва влияние върху земното, докато наблюдаваме делата на тези йерархии, пред нас възниква забележителна картина. Ние наблюдаваме йерархичния ред, виждаме долу работещите същества от трета йерархия, ангелите, архангелите и архаите, после виждаме съществата от втора йерархия, ексузиаи, кириотетес, динамис, виждаме как всички те работят и действат заедно в Космоса. След това виждаме съществата от първа йерархия, виждаме херувимите, серафимите и престолите. И сега пред нас възниква разбираемата картина на човешкото тяло: от една страна, редът на йерархиите, чиито дела проследяваме и тези дела се явяват пред духовния ни поглед – и ето, човекът застава пред нас.

Вие виждате, тук се представя един начин на разглеждане, който започва там, където другите приключват. Ала този начин на разглеждане ни води отвъд раждането и смъртта. Никой друг начин на разглеждане не може да каже на човека нещо за туй, което се намира отвъд раждането и смъртта, единствено този начин може. Защото това, което може да се опише, се превръща в мироглед, в опитност за човека. По какъв начин се случва това, ще видим в следващите лекции. На Земята около нас имаме минералното, растителното и животинското царство, а също и това, което осъществява човешкото царство в земен смисъл. Както виждаме тук това, което произлиза от минералното, растителното, животинското и човешкото царство, тъй виждаме, след като преминем през портата на смъртта, между смърт и ново раждане, онова, което протича към човека от духовната космическа дейност, както и човека като резултат на дейността на по-висшите йерархии. Ние ще видим също как всичко това е взаимосвързано с формите на другите земни същества. Така за нас ще станат разбираеми и формите на другите земни същества.

Като подготовка за следващите дни бих искал да кажа следното. Да разгледаме едно животно. Животното има нещо, което напомня за човешката форма само в много малка степен. Защо е така? Защото животното не може да възпроизведе планетната форма, която е вписана в етера. Само човекът може да възпроизведе тази форма, защото той следва посоката на линията, за която говорих, която го води към тази фиксираната за него форма. Ако човек би останал завинаги дете, което не може да се научи да ходи, а винаги пълзи, ако той имаше склонност към това – разбира се, това не е така, – тогава той не би могъл да възпроизведе планетните форми. Но според своята човешка организация той трябва да ги възпроизведе. Той трябва да израсте в планетните форми. Животното не може това. Животното може само да изгражда живота си според движенията на планетите. То може само да наподобява техните движения, това можете да го видите във всяка отделна част

на животинското тяло. Ако разглеждате например скелета на един бозайник, имате костите на гръбначния стълб във формата на прешлени. Те представляват подобия на планетните движения. Ако змията има още повече прешлени, всеки от тях представлява земно копие на планетните движения. Луната, като най-близката до Земята планета, упражнява особено силно въздействие върху една част от животинската форма, върху развитието на скелета и оформянето на отделните крайници. После всичко това преминава във формирането на прешлените. След Луната вземаме под внимание другите планети, които се движат спираловидно, Венера и Меркурий. След тях идва Слънцето, то действа във формирането на скелета, тъй да се каже, в завършващата фаза. Може да се посочи дори определено място в гръбначния стълб, където действа Слънцето. Защото там гръбначният стълб преминава към формиране на главата. Във формирането на главата наблюдаваме трансформация на гръбначни прешлени. Там, където костите на гръбначния стълб се надигат, за да се трансформират в костите на главата, имаме влиянието на Сатурн и Юпитер. Ако проследим скелета отзад напред, за да разберем животинските кости, трябва да се придвижим от Луната към Сатурн. Но във връзка с животинската фигура ние не можем да проследим онази фигура, която е вписана в планетната система, а трябва да проследим движението на планетите. Туй, което човек задейства в жлезите си с вътрешна секреция, действа в цялостното формиране на животното. И така ние можем да кажем за животното, че то няма възможността да се изгражда според формата на планетната система, а може да следва само движенията на планетите.

В древни времена хората са визуализирали тези планетни движения и са казвали, че пътят на планетите преминава през знаците на Зодиака. Знаело се е например как да се опише движението на Сатурн, който преминава през знаците на Зодиака, същото се е знаело и за другите планети. За животното се е знаело, че туй, което представлява животински образ, се отна-

ся до животинския кръг. Така животинският кръг носи с право своето име. Но същественото е, че животното не възпроизвежда вписаните в етера форми, това прави само човекът. И той може да го прави, защото е пригоден да ходи изправен. Затова планетната форма става в него образец, докато при животното се стига само до имитация на планетните движения.

И така, ние виждаме пред нас една духовна картина, една свръхсетивна картина на човека. Защото във всичко туй, което описах сега – кожна обвивка, нервна система, кръвоносна система, мускули и кости, – се намират само сили, то представлява една картина от сили. При зачеването и раждането то се свързва с физическия ембрион на Земята, приема земните сили и земната материя. Тази картина, която е чисто духовна, но като чисто духовна, тя е напълно конкретна, се изпълва със земна материя и земни сили. Човекът се спуска към Земята, формиран от небето. Така че той е напълно свръхсетивно същество, свръхсетивно същество чак до своите кости. Тогава той се свързва с ембрионалното, с физическия човешки зародиш. Това изпълва духовния зародиш. Човекът приема това, а при смъртта то отпада от него и отново му остава духовната форма, когато преминава през портата на смъртта.

На края искам да кажа още нещо. Да приемем, че човекът преминава през портата на смъртта. Физическата форма, която той е виждал, когато се е гледал в огледалото или е имал на снимка, вече не е налична. Тя и не го интересува вече. Но космическата форма, вписана в етера, е това, което той наблюдава. Да, по време на физическия му земен живот то е било закотвено в неговото етерно тяло, но той не го е възприемал. То се намира на Земята във физическото му същество, но той не го възприема. Сега обаче той вижда какво представлява собствената му форма. Но тази картина, която възприема сега, е лъчезарна. Тя излъчва сили и този факт има определен смисъл. Защото това, което просиява като картина, действа така, както иначе действа едно сияещо тяло, само че мислено в етерен смисъл. Слънцето сияе физически. Тази космически наблюдавана

картина на човека сияе духовно. И понеже е духовна картина, тя има силата да осветява и други неща. Тук, в земния живот, можете дълго да излагате на слънце даден човек, който е направил нещо добро или лошо. Косата му, лицето му и т.н. ще се осветяват, но неговите добри или лоши дела, като качества, няма да се осветяват. Ала от туй, което човекът изживява като сияещ образ на собствената си форма след преминаването през смъртта в духовния свят, се излъчва духовна светлина, която сега осветява неговите морални дела. Така след смъртта с космическата картина пред човека се явяват осветени неговите собствени морални дела. По време на земния живот това е било скрито в нас, понякога то е прозвучавало леко в нас като съвест. Сега, след смъртта, ние го наблюдаваме обективно. И ние знаем, това сме самите ние и това трябва да го има там. След смъртта сме безмилостно със себе си. Защото тази разкриваща светлина не е насочена към туй, което бихме искали да представим тук, когато искаме да извиняваме своите грехове и да изтъкваме добрите си дела, а онова, което се излъчва от нас, представлява един безмилостен съдия, който разкрива с ясна светлина стойността на нашите дела. Съвестта става космически импулс, който след смъртта работи извън нас.

Това са нещата, които ни водят от земния човек към свръхсетивния човек. И вече може да се каже: Земният човек, който възниква с раждането и отминава със смъртта, може да се разбере, както днес това е обичайно, в светлината на антропологията. Свръхсетивният човек, който е проникнат със земна материя, та да се прояви във външния свят, този свръхсетивен човек, по-висшият човек може да бъде разбран само в светлината на антропософията.

Това е задачата на нашите лекции.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Хага, 14 ноември 1923 г.

Скъпи мои приятели!

Вчера се опитахме да свържем човека с Космоса. Чрез такива разглеждания искаме да създадем основа за по-дълбоко и пълно разбиране на свръхсетивното човешко същество. Днес бих искал да добавя нещо към вчерашната лекция – най-напред по един все още външно-свръхсетивен начин – във връзка с това, че трябва да помислим за свръхсетивната същност на човека и тогава, когато физическото му тяло, както и принадлежащото му етерно тяло, са отделени, а именно когато човекът е преминал през портата на смъртта и изминава пътя между смърт и ново раждане. Така че днес, повече във вид на описание, ще дам онова, което, така да се каже, се представя пред външното имагинативно разглеждане в рамките на пътя между смърт и ново раждане. По този начин ще изградим базата за разбирането на същинското духовно-душевно същество на човека.

Ние трябва да сме наясно, че всъщност е безсмислено да се говори за отделната физическа и отделната духовно-душевна същност на човека. Защото това, което ни се представя като физическо в човека, което в сетивния свят се явява негово физическо тяло, всъщност е проникнато от духовно-душевното. Формата на челото, формата на цялото лице – човекът има всичко това поради факта, че духовни сили му дават тази форма. И затова не трябва да се учудваме, ако онзи, който притежава духовно виждане, говори и за облик на човека, когато той вече е преминал през портата на смъртта. За имагинативното познание е факт, че човекът, преминал през портата на смъртта, има свой облик. В сравнение с физически наблюдаваното той представлява нещо като сенчест образ, но един много ясен, въздействащ сенчест образ, който първоначално прави впечатление на нещо външно, тъй като трябва да си представя-

ме духовно-душевното същество на човека морално-духовно. Но ние не можем да си изградим състоятелна представа, ако първоначално не говорим за тези имагинации, за тези образни форми, които човекът все още носи след преминаването си през портата на смъртта.

При смъртта човекът отхвърля своето физическо тяло и ние можем напълно да се абстрахираме от това, което се случва с физическото тяло, защото начинът, по който се разлага физическото тяло, е от много по-малко значение, отколкото си мислят хората днес. Това разлагане, било чрез гниене или изгаряне, има значение само за останалите хора. Голямо значение за живота на човека след преминаването през портата на смъртта то няма, така че можем да говорим за физическото тяло, както то се представя за сетивното възприятие, само като за нещо, което се разтваря във външната природа и се влива в нейните сили. Съвсем скоро след смъртта се разтваря и етерното тяло на човека. Вие знаете за това от моята книга „Тайната наука“.¹¹ Когато човек отхвърли тези две външни проявления на своята същност, от тези две „обвивки“ се освобождава нещо. Изразът „обвивка“ не е най-точният. И който е надарен със съответно имагинативно познание, вижда и освобождаващото се от двете обвивки като форма, която първоначално след смъртта в определен смисъл наподобява физическата форма на човека. Само че тя – искам да я нарека духовна форма – претърпява непрекъснатата трансформация.

Често съм описвал живота между смъртта и ново раждане¹² от различни гледни точки. Една адекватна представа за него може да се получи само когато се вземе под внимание цялата поредица от гледни точки. Днес искам да Ви представя една определена гледна точка. Към това, което някога е казано, трябва да се добави и друго, за да се получи по-пълна картина.

Тази духовна форма на човека претърпява продължителна трансформация, която всъщност може да се обозначи точно само ако се каже, че тя се превръща изцяло в духовен облик. В имагинативното виждане, което има посветеният, както и

този, който вече е преминал през портата на смъртта, се вижда нещо от човека, което бихме искали да наречем един вид духовен облик на човека. Този облик е целият човек, не просто част от него. Но целият човек в своята духовна форма представлява духовен облик, който е израз на неговата морално-духовна вътрешна същност. Така че след смъртта един зъл човек ще изглежда по различен начин в сравнение с някой добър човек. Човек, който е полагал сериозни усилия в живота си, ще изглежда различно от този, който е живял повърхностно и лекомислено. Всичко това обаче не се явява като израз на лицето. Лицето дори загубва облика, който е имало във физическия живот. То запазва все още част от своя физиономичен израз, но става все по-неясно. И напротив, другата част от тялото става все по-изразителна, особено областта, която във физическия живот е била свързана с дихателните органи. Гърдите придобиват ясен облик и в този ясен облик, в духовната форма след смъртта се вижда дали въпросният човек е проявявал повече или по-малко смелост в различните житейски сфери, или е бил малодушен, дали е действал решително, или е бил отстъпчив и т.н.

След смъртта ръцете и дланите стават особено изразителни. По ръцете и дланите може да се прочете цялата биография на човека между раждане и смърт, по-ясно по дланите – по дланите, които още по време на физическия живот разкриват толкова много на внимателния наблюдател. Начинът, по който човек движи своите пръсти, по който протяга ръка към нас при среща, докосвайки ни само с върха на пръстите си или сърдечно стиска ръката ни, може да ни разкрие много за неговата същност. Също и начинът, по който човек държи дланите си, когато просто седи тихо или извършва своята работа, разкрива много още във физическия живот. На това не се обръща внимание, но повечето хора са много по-интересни, ако наблюдаваме какво правят с ръцете и пръстите си, какво разкриват за себе си по този начин. След смъртта това става особено видно и по него е възможно да се прочете цялата би-

ографията на човека.

Същото се отнася и за останалите органи. След смъртта всичко придобива духовен облик. И може да се каже, че след смъртта човекът носи своя морално-духовен облик.

Вчера говорихме за това как човекът се формира от Космоса, от Всемира, и как кожата и обградените от нея севтивни органи са израз на формата, вписана в мировия етер. Но това, което представлява формата на кожата, което във физическия живот на Земята се проявява под познатото ни физическо оформяне, цялата кожна обвивка става израз на морално-духовния човек. И това продължава дълго време.

Като навлизат в този „нов начин на живот“, ако мога да се изразя така, хората срещат онези, с които вече са били във връзка на Земята, с които са имали сърдечни и духовни отношения. И никой не може да залъже другия! Защото такъв, какъвто е и както е предразположен към другите, той се представя точно във физиономичния облик, който вече описах. И за това време на живота след смъртта, което следва след изпитателния период – за него не искам да говоря днес, – е характерно, че хората общуват с онези, с които по някакъв начин са изграждали кармични отношения в последния земен живот или изобщо са имали връзка с тях на Земята. Хората се опознават истински. Но в този първи период това опознаване става чрез гледане на тази физиономия, която описах. И това, което хората изживяват в този времеви период, е опознаването на онези хора, с които са били свързани съдбовно. Трябва да си представите какво близко и интимно общение е това, макар да звучи банално, но е напълно вярно. Всеки застава пред другия напълно открит, с цялото значение на съдбовната им връзка. По този начин хората се срещат и живеят заедно.

Именно в този период от време, поради факта, че е придобил въпросния облик, човекът се запознава със съществата от третата йерархия – ангели, архангели и архаи. Защото тези същества, според своята природа, представляват винаги физиономичен облик. Те, така да се каже, изхождат от миро-

вата същност на по-висшите йерархии, като цялата им духовно-душевна природа се отпечатва в духовната им форма за този, който може да я види в имагинация. Следователно това е нещо, което в този период се добавя към изживяването на човека, когато общува с хората, с които е бил свързан със съдбовни връзки. Естествено гледката от хора, имащи съдбовни взаимовръзки, е многообразна. Например има хора, стоящи на противоположни полюси в живота, но въпреки това са свързани със съдбовни връзки. Може да се види точно какво са мислили и какво са правили на другите. Тази гледка от хора е напълно различна и многообразна. И сред тези подвижни форми се явяват съществата на третата йерархия като сияещи форми, като слънчеви форми, които се движат сред хората. Естествено думите, които употребявам, са за сравнения, ние нямаме друга възможност, освен да се изразяваме на земен език. Но вече се посочва действителност, когато се казва, че в този времеви период човекът среща хора, които са свързани с него със съдбовни нишки. Забележително е обаче, че в това време човекът може да възприема и разбира само хората, с които е свързан съдбовно. Другите човешки души, с които не е свързан съдбовно, са, така да се каже, невидими, той няма възможност и способност да възприема и прозира техния морално-духовен облик. Той не ги забелязва, не може да ги забележи, защото само съдбовната връзка може да му даде силата да вижда. Ако тук, на Земята, беше предопределено да се вижда с физическите очи така, както се вижда в този времеви период след смъртта, човекът нямаше да вижда много неща на Земята, защото на Земята той обича да гледа пасивно, предпочита нещата да му се представят сами. В съвременната цивилизация човекът е твърде малко склонен да възприема обкръжението си с вътрешна активност. Мнозина, които днес – да го кажем така – са пристрастени към киното и искат да имат само впечатления, на които могат да се отдават пасивно, ако имаха същата способност за виждане, каквато имаме след смъртта, щяха да стоят тук и изобщо нямаше да могат

да виждат своите ближни. Защото след смъртта способността ни да виждаме други човешки души зависи изцяло от нашето внимание, което естествено е изградено в нас чрез начина, по който сме свързани с тях съдбовно.

Такова е времето, което след смъртта се преживява най-напред, време на взаимно опознаване и запознаване с начина, по който тези хора се възприемат в духовния свят от съществата на третата йерархия. Тогава се вижда радостта на съществата от третата йерархия – ангели, архангели и архаи, – радостта, която изпитват към хората, които навлизат в духовния свят във формата, която описах; или пък се възприема колко малко радост изживяват съществата при посрещането им. Наблюдава се какво впечатление правят хората на съществата от по-висшите йерархии, които стоят най-близо до тях в невидимия свят.

После настъпва друг времеви период. Идва времето, когато хората, които, така да се каже, постоянно са се наблюдавали и опознали по този начин, започват, както е характерно за живота след смъртта, да се разбират в духовен смисъл, когато вече са в състояние да придобият духовно разбиране за този морално-духовен облик. В действителност е така, че в това време след смъртта човек живее като в живи спомени. Човекът е заедно с другите, към които принадлежи, той изживява естествено „настоящото“ – живее, движи се, действа във всички взаимовръзки, които са налице между хората и съществата от третата йерархия, но изживява този период като в някакъв спомен за земния живот. После настъпва период, в който човек започва да има духовно разбиране, прозрение – в смисъла, в който прозрението трябва да стане в духовния свят – какво означава тази морално-духовна физиономия на ближните. Човек се учи да „разбира“ своите ближни. Той се учи да ги разбира така, че да каже: „Тази морално-духовна физиономия ми показва това, което води към съдбата, която хората са споделяли и т.н.“ Разбира се, това вече е изживяно веднага след смъртта, защото човек вижда хората, с които има съдбовни връзки. Но

сега той го изживява така, че да каже: „Ако досега сме живели така, както ни се открива чрез настоящото разбиране на морално-душевния ни облик, през следващия времеви период ще трябва да живеем по определен начин.“ Ние прозираме възможността за развитието на нашата обща съдба и придобиваме чувството за това как отношенията, започнали в земния живот, могат да се развиват по-нататък. Като в перспектива виждаме как в бъдеще ще се развиват онези съдбовни житейски нишки, които са се формирали и са се проявили в морално-духовния облик. И това се изживява все по-интимно, така че действително е налице израстване на душите, едно истински духовно-душевно израстване.

Когато душата навлиза по-нататък в тази фаза на съществуване, това, което е било най-изразително при човека тук, на физическата Земя, постепенно изчезва, докато той изживява този период. Главата изчезва, разтваря се в нещо като духовна мъгла. По същия начин, както изчезва главата, се променят и чертите на морално-духовната физиономия. И навсякъде се явява нещо, което сякаш се пренася от миналото в бъдещето. В този период човекът заживява в духа на планетните движения, в духа на силите в планетната система. От това следва, че принадлежащите си души достигат момента след смъртта, в който са близо до духовното слънчево битие. Планетните сили ги въвеждат в духовното слънчево битие и всичко, което хората са преживели, сега, така да се каже, се внася в духовното слънчево битие като общи опитности и общи зародиши на бъдещи опитности.

За едно действително задълбочено познание изглежда детинско, когато днешната наука си представя Слънцето като кълбо от газ, което се намира някъде във Вселената. Това е само аспект от Слънцето, който се разкрива за Земята. Оправим ли към него духовен поглед, душевен поглед, какъвто имаме след смъртта, наблюдаваме ли го отвън във Всемира, Слънцето представлява духовно същество или много повече сбор от духовни същества. Именно сред тези духовни съще-

ства обитават хората, които са пренесени в духовното слънчево битие не само със своето духовно съдържание, но и със своите общи съдби. И цялата тази общност от човешки души, заедно с преценката за стойността на тези хора, дадена от съществата на втора и трета йерархия, сега блести навън във Всемира, в Космоса.

За да се изгради правилна представа за Слънцето, трябва да се мисли по следния начин. Ако погледнем Слънцето от повърхността на Земята, то ни се явява като светец кълбо и човек може да го изобрази схематично. Обикновено се мисли, че ако се издигнем с въздушен балон и наблюдаваме Слънцето отвисоко, то ще изглежда така, както ако се наблюдава от Земята. Това обаче не е така. Ако искаме да изобразим схематично как изглежда Слънцето за духовното виждане, като му направим физическо-сетивен образ, трябва да си представим духовни лъчи, които просияват от Слънцето навсякъде в Космоса. Частта от Слънцето, която може да се наблюдава от Земята, представлява само сияещия към Земята аспект на Слънцето. За духовния поглед обаче се явява нещо, което – във всеки случай постепенно – се преобразува, докато стане духовно-чуваемо, трансформира се във водещ музикален мотив, който понякога е много внушителен. Но той е нещо, което хората са преживели и което отново изживяват след смъртта. Всичко това се пренася в Слънцето и се излъчва в Космоса. И когато това се случва, човекът се оформя духовно, придобива духовната форма, която описах, и приема, така да се каже, формата на Слънцето. Звучи парадоксално, но тези факти трябва да се описват, тъй като съответстват на действителността. Всичко, което след преминаването през портата на смъртта е било духовен физиономичен облик, духовна форма, се заобля и когато човекът навлезе в Слънцето, казано духовно, тогава той всъщност се превръща в духовно кълбо. Всеки отделен човек сега се е превърнал в духовно кълбо. И Космосът се отразява в това духовно кълбо. И сега, когато, тъй да се каже, сме станали изцяло духовен сетивен орган, нямаме вече

впечатления за Земята, но когато сме станали изцяло духовен сетивен орган, духовно око, с това духовно око възприемаме целия Космос. Чувстваме се едно с целия Космос. И каквото сме били на Земята по-рано, сега го чувстваме отвън, извън нас. Но когато сега целият Космос се отразява в нас като в духовно око, се чувстваме едно със съдбите, които сме преживели с останалите хора.

И след като сме преживели известно време в тази сфера, постепенно навлизаме в сферата на първата йерархия, йерархията на серафимите, херувимите и престолите. Свързваме се с тази първа йерархия. Първо се свързваме с третата йерархия, където странстваме сред съдбовно свързаните с нас души. После планетните сили ни приемат в духовното слънчево битие, където се свързваме с втора йерархия. И сега, когато чрез своето слънчево битие се чувстваме като в целия Космос, сега се свързваме с първа йерархия, с йерархията на серафимите, херувимите и престолите. И сега започва постепенно да се пробужда интересът ни не само към хората, които са били съдбовно свързани с нас досега, а и към души, които сега, в живота между смъртта и следващото раждане, тепърва навлизат в сферата на нашата съдба. И така, започваме да развиваме интерес към други човешки души така, както към душите, с които сме били свързани със съдбовни нишки – към човешки души, които в един бъдещ живот ще бъдат съдбовно свързани с нас.

Но в същото време под влиянието на серафимите, херувимите и престолите започваме да забелязваме една важна промяна във формата на хората, с които сме били свързани съдбовно. И тази промяна е толкова по-изявена, колкото по-силно сме били свързани с тях. Ще започна с нейното външно описание. Когато разглеждаме с физическите си очи някой човек, който се разхожда, ние го виждаме как поставя единия си крак пред другия, после втория пред първия и така се придвижва напред. Наблюдавайки го, виждаме поредица от моментни възприятия на този човек. Който обаче по-късно отправи има-

гинативен поглед към човека в онази сфера след смъртта, го вижда така, сякаш стъпките, формата на краката му при всяка стъпка в придвижването напред са понесли цялата съдба, която човекът е преживял, която се е изградила в земния живот. Не само в крайниците, но и в ръцете носим това, което представлява съдържание на нашата съдба, което с нашите ръце сме причинили на други хора като добро или зло. Това, което предизвиква появата на определен импулс за справедливост в света и се включва в нашата съдба, се вижда по начина, по който човекът се движи. И също така, в кръвния поток сега се вижда вътрешната съдба, която се е случила, благодарение на неговите настроения, благодарение на начина, по който той е изживявал вътрешно своя живот.

Тези съдбовни откровения могат да се наблюдават още дълго време, след като човекът е навлязъл в сферата, която описах. Те се виждат във формите и структурата на крайниците, както и в другите човешки форми, с изключение на главата и гърдите. На физическата Земя гледката на разхождащ се край нас човек, на когото липсват главата и гърдите, едва ли ще е много приятна, но тук, между смърт и ново раждане, те са се преобразували в морално-духовна същност. Там тази гледка е много по-величествена, отколкото гледката на човешката глава на Земята. Това е, което преживяват сега хората, свързани помежду си със съдбовни нишки, във времето на духовното слънчево битие, в онова време между смърт и ново раждане, което съм описал в моите „Мистерийни драми“ като „среднощния час“. Тук, в съответствие със степента на своята съпринадлежност, различните души се обединяват в работата по преобразуване на това, което са били в последния си земен живот, така че се вижда как това се случва в детайли. Например се вижда как съдържащото се в краката се преработва за образуването на долната челюст за следващия земен живот. А това, което се съдържа в ръцете и дланите, се преработва в горна челюст и във всичко, което спада към нервната система. Всичко това, разбира се, трябва да се възприема ду-

ховно. Долният човек се преобразува в горния човек. Над това обаче човекът не работи сам, а заедно с принадлежащите му хора според степента на тяхната кармична свързаност. Един човек работи над друг. И поради това, че един човек работи над друг, се формират духовните родства, които действат така, че един човек открива друг човек в живота, че той се свързва с него. Това духовно сродство, което ни свързва с някой друг в по-малка или по-голяма степен, се предизвиква по този начин в живота между смъртта и новото раждане. В действителност се образува духовната форма на новата глава чрез взаимната работа на свързаните кармично съпринадлежащи си хора. И това всъщност представлява работа в духовната страна, работата, която е не по-малко съдържателна от тази тук, на Земята, дори напротив, тя е много по-съдържателна.

И така, Вие виждате, че точно така, както може да се опише в образи какво се случва с човека между раждането и смъртта във физическия земен живот, така може да се опише съвсем конкретно и какво преживява човекът между смърт и ново раждане. Това може да се опише напълно конкретно. Процесът на преобразуване в двигателната и във веществобменната система представлява нещо забележително, нещо величествено. Ала това, което се преобразува в духовното битие в средния период между смърт и ново раждане, са морално-духовните качества на човека. И за произлизащото от преобразуването трябва да се каже: като космическа музика звучи това, което се преобразува там. Тази форма на човека, наподобила Слънцето и представляваща огледало, в което се отразява Космосът, показва в космическия тон това от човека, което представлява неговата външна форма. Следователно не че тогава имаме – ако мога да употребя сравнение – точна визуална представа за човека, ами в космическия тон имаме представата за преобразуваната същност на долния човек.

И с течение на времето човекът се преобразува в част от мировото слово. Става така, че това, което първоначално е представлявало само сбор от мелодии и хармонии, сега

се трансформира в членоразделна част на мировото слово. Човекът сякаш изразява своята същност, изговаряйки я от Космоса. Така че може да се каже, че има период между смъртта и следващото раждане, когато човекът се превръща в духовно слово – не такова, състоящо се от срички, ами изразяващо изключително много; съдържащо не само цялото същество на човека изобщо, а целия индивидуален човек, за когото става дума. През този период между смърт и ново раждане човекът обладава безкрайно много тайно знание, той изпраща във Всемира – осезаемо за божествено-духовните същества – откровението на същността си. Когато някой работи върху друг по този начин, че да се получи метаморфозата на долния в горния човек – понеже горният човек вече е избледнял, – когато според степента на съпринадлежност се работи за бъдещата съпринадлежност, става така, че работата действително се явява нещо като духовно моделиране и ваене. Човек сякаш възприема духовно-пластичното, той го преработва и то се преобразува в звучене, а накрая – в слово.

И така, отначало човек се движи сред души, свързани с него. Той вижда духовния им облик. Хората се опознават един друг в духовната си форма чрез морално-духовните си качества. Ала на този първи етап това е само възприятие, възприятие, което сближава човешките души. По-късно настъпва времето, което описах като период на взаимното разбиране. Хората започват да се разбират един друг, прониквайки с разбиране в същността си, като узнават как бъдещето се свързва с миналото в съдбовна връзка. После започва онова преобразуване, при което един човек работи над друг, благодарение на дълбоко познание, когато това, което се възприема духовно-пластично, се преобразува в звучене и слово. Тогава става така, че човек не само разбира, ами може и да изговаря и отправя своето топло творческо слово към другото. Тук, на Земята, ние говорим с говорните си органи, с нашите говорни органи изказваме каквото знаем. Зад това, което е скрито в нас и говори, стои физическото тяло и в него живее нашето

обикновено слово като нещо мимолетно и преходно. И когато изговаряме с говорните си органи каквото искаме да кажем, по този начин изтриваме живеещото зад онова, което представлява само сетивност. И сега помислете: това, което изговоря човекът, превръщайки се в мимолетно слово, е израз на себеизразяващия се човек, негова същност и същевременно негово откровение. Такова е общението на човешките същества в средния период между смърт и ново раждане – хората се срещат, като диференцират собствената си същност и се разкриват едни на други. Между смърт и ново раждане словото се среща със слово; членоразделното слово се среща с членоразделно слово, вътрешно оживеното слово се среща с вътрешно оживеното слово. Ала самите хора са словото, тяхното съзвучие е съзвучие на членоразделната същност на словото. Тогава хората живеят така, че не съществува непроницаемост, хората действително живеят едни в други и едни с други. Словото, представляващо един човек, преминава в другото слово, което е другият човек. Тогава се оформят онези съдбовни взаимовръзки, които действат в следващия земен живот и които се изразяват така, че когато се срещнат, хората изпитват определени симпатии и антипатии. Тези симпатии и антипатии са отражение на изговореното от тях в духовната страна в средния период между смърт и ново раждане. Там сме си говорили едни с други, самите ние сме били речта. Тук, на Земята, имаме само сенчестото отражение на това в усещането, което изживяваме, когато се намерим едни други отново.

Това е нещо, което човекът трябва да си каже, ако усеща изживяването на Земята с другите хора като отзвук на онова, което той, изговаряйки самия себе си, е бил някога в творческото слово между смърт и ново раждане. Това е времето, когато хората живеят едни за други. И когато на Земята хората живеят едни за други, това, бих казал, е отражение на същинската сплотеност, насочена от духовното към Земята.

И когато човекът изживее този времеви период, настъпва един друг, в който той постепенно изоставя това, което

представлява същността на първа йерархия, същността на серафимите, херувимите и престолите, когато отново се връща в областта на втората йерархия, в областта на силите, които оказват влияние върху планетите. И тогава той получава възприятия за света. Възприятия, които до този момент не са били налице в същата степен, ами само дотолкова, доколкото той е можел да ги проследява в другите същества около него. Сега светът започва да се проявява и като външен свят. Човекът опознава същества, с които няма съдбовни връзки, създава отношения с онези човешки същества, които тепърва навлизат в средния период между смърт и ново раждане. Това се случва по обратния път, когато хората навлизат в планетните сфери и установяват връзка със съществата от втората йерархия. Порано те са осъществявали такава връзка, но сега тя е от друго естество, защото първата йерархия постепенно изчезва. И тогава са налице зародишите, духовните зародиши за пластичното оформяне на човека, за новата гръдна система и новите крайници на човека. Човекът все повече изгражда своя духовен прототип. Изговореното от него в мировото слово сега отново става музика на сферите, от музиката на сферите израства пластичният образ на собственото му същество. И все повече и повече той се приближава до момента, когато вече е достатъчно зрял, за да осъществи връзка с ембрионалния зародиш, предоставен му от майката и бащата. Защото това е една духовна форма, която се спуска от духовния свят във физическото земно битие, това всъщност е истинската човешка същност, докато физическият ембрион е наличен само за да се даде възможност на човека да влезе във връзка със земните вещества и да се проникне с тях.

Така че разиграващото се между смъртта и новото раждане представлява живот, изпълнен с богато съдържание. Работата, която хората извършват там, става сред съществата от висшите светове и човешките души. В своята външна форма целият начин на живот е напълно различен от този на земния живот. И ако сега желаем да напреднем в нашето из-

следване, за да постигнем още по-ясно и точно разбиране на свръхсетивната човешка същност, ще трябва да си изясним и следното.

Ние живеем във физическия свят на Земята. Чрез нашите сетива възприемаме външния свят. Трябва да кажем, че каквото възприемаме, е възприемаемо физически. Освен този физически свят съществува и друг, към който принадлежи нашето етерно тяло и който прониква физическия свят. Този свят не е достъпен за сетивното възприятие на човека, също така той не е физически, ами свръхфизически. До нашия възприемаем, физически свят се намира един друг, невъзприемаем за сетивата, свръхфизически свят. Това е следващият свят, в който живее третата йерархия на ангелите, архангелите и архаите. За живеещия на физическия план, за вплътения човек, който не е развил духовно виждане, този свят е недостъпен, също така той не е физически. Наистина той оказва влияние върху физическия свят, но не е физически.

После е налице третият свят. Той също не е физически. В това отношение той е подобен на етерния свят и е свръхфизически. Забележителното обаче е, че той е осезаем, осезаем от нашия свят. И ние стигаме до една характерна особеност на този свят, като проникващ физическото битие, който е осезаем, ала свръхфизически. Поради което хората не са в състояние да вникнат в естеството му. Към този свят, който е свръхфизически, но невъзприемаем, принадлежи например онова, което в слънчевата светлина се излъчва към нас под формата на слънчева светлина. Духовните същества на Слънцето са свръхфизически, но са осезаеми на Земята. Защото е безсмислица, че слънчевата светлина е само това, което твърдят за нея физиците. Слънчевата светлина е откровение на слънчевите същества. Слънчевите същества са осезаеми, само че за човека те се проявяват във форма, която той не може да обясни. Светлината на звездите, светлината на Луната, на Слънцето и останалата светлина, която не се излъчва от Слънцето, Луната и звездите, е осезаема, само че същността на тази светлина не

се схваща правилно от човека. Следователно тук имаме един свят, който е осезаем, но е свръхфизически, който граничи с физически възприемаемия свят. Много е важно да направим следната характеристика:

1. Нашият свят, възприемаем и физически.

2. Вторият свят, граничещ с първия. В него са ангелите, архангелите и архаите. Той е невъзприемаем и свръхфизически. Обиталище е на третата йерархия, но също и обиталище на хората, когато те са в общност със съществата от третата йерархия в живота между смърт и ново раждане.

3. Третият свят е възприемаем, ала пак свръхфизически, той се обитава от втората йерархия.

4. Още един невъзприемаем, физически свят.

Като добавите като четвърти един невъзприемаем физически свят, имате всички възможни светове: възприемаем физически, невъзприемаем свръхфизически свят, възприемаем свръхфизически свят, невъзприемаем физически свят. Следователно имаме един четвърти свят, един невъзприемаем и физически свят. Как можем да си го представим? Той е сред нас, във физически смисъл е налице, но е невъзприемаем. Помислете за момент. Когато вдигнете крака си, той е тежък, силата на тежестта се упражнява върху него. Това е физически действащата сила на тежестта, но тя не е достъпна за сетивното възприятие. Същото може да се каже и за някои други неща. Вие преживявате в себе си, разбира се, в чувствата, които не могат да се обяснят – ето защо те са физически невъзприемаеми, – онова, което една по-раншна духовна наука, която е била повече инстинктивна, нарича „живачна“ тенденция. Имате тази вътрешна тенденция към капкообразната форма – в сложните белтъци, които непрекъснато се опитват да се образуват във Вас. Така отново имате физически процес, който обаче е невъзприемаем в своята конфигурация. Виждате, че във Вас се извършва живо изгаряне, физическо действие,

което не възприемате, което живее във Вашата воля, ала не го обяснявате като физически невъзприемаемо. В този физически невъзприемаем свят обитава първа йерархия, йерархията на серафимите, херувимите и престолите!

В нашето изследване сега откриваме един забележителен аспект. Когато сме преминали през портата на смъртта, навлизаме във физически невъзприемаемото. Ние, тъй да се каже, изчезваме за света. После продължаваме към сферата на втора йерархия, преминаваме във физически възприемаемото, това значи, че живеем във времето, когато се учим да разбираме нашите съдби, опитвайки се да ги разчетем в нещо като сияеща слънчева светлина или звездна светлина. Който се е научил да вижда това, той не гледа просто без мисли в мировите простори, към звездните сфери или към Слънцето, а знае, че в тази сияеща светлина се изплитат съдбовните нишки на човечеството. Това е физически възприемаемо, в него живеят мъртвите хора, привидно мъртвите хора. И когато човекът претърпи това преобразуване, тази метаморфоза, той отново слиза на Земята. Само че светът, в който той обитава по времето между смърт и ново раждане, е физически невъзприемаем. Той живее в силите на тежестта, в живачните, във фосфорните образувания. (Какво представляват образувания, ще разберем по-нататък.) Така ние сме изтеглени от живота и сме навлезли в невидимото, ала се завръщаме по един невъзприемаем начин, за да се подготвим, след като още веднъж сме изтеглени, за бъдещия и физически възприемаем земен живот. Ние извървяваме пътя между смърт и ново раждане от физически възприемаемия земен живот чрез другите състояние към физически невъзприемаемия земен живот – там ние се намираме в среднощния час на битието, – после извървяваме пътя обратно и навлизаме отново във физическото земно битие.

Това е само схема, но в следващите лекции ще се занимаем с нещата по-подробно. Но Вие виждате, че за живота на човека между смърт и ново раждане не могат да се представят просто общи абстрактни мисли, а може да се обърне внима-

ние на това как например, за да подготви бъдещия си живот в един видим свят, човекът идва на Земята по един невидим начин между смърт и ново раждане. Помислете колко ще се задълбочи нашето познание за земния живот, ако знаем какво живее в среднощния час на битието като духовна същност в рамките на физическото земно битие! Тук, във физическото земно битие, сред нас се намират не само физически въплътени хора, но и постоянно странстващи като важна духовно-цялостна част на земното битие и хората, които се намират по средата между смъртта и новото раждане, в среднощния час на битието. Фактът, че не ги усещаме, се дължи на това, че те преживяват земното битие в среднощния час на битието.

Какво означава всичко това, ще обсъдим в следващите часове.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Хага, 17 ноември 1923 г., следобед

Скъпи мои приятели!

В първата лекция от този курс се опитахме да си изградим представа за това как, когато е на Земята, човекът е свързан с извънземните същества и сили. След това във втората опитахме да си изградим представа за прехода на човека през свръхсетивния свят между смъртта и следващото раждане. Сега в тази лекция бих искал да добавя нещо към вече казаното, в известен смисъл да развия нещата по-нататък. После в хода на лекциите ще стигнем до закръгляване на цялото и получаване на една хармонична в самата себе си картина.

Вече видяхме, че когато човекът премине през портата на смъртта, т.е. когато пристигне в свръхсетивния свят, отначало той все още проявява себе си пред имажинативното виждане като духовна форма. Разбира се, трябва да сте наясно, че това виждане на духовното е нещо различно от виждането на сетивното. Например всеки, който може да вижда духовното, ще Ви каже: „Да, аз гледах явлението, но не бих могъл да кажа колко „голям“ беше неговият размер“ и тем подобни. Следователно нещата, естествено, не са толкова пространствени, колкото сетивния обект пред очите ни. При все това, ако искате да ги опишете, трябва да го направите по начина, по който се представят видимите предмети пред очите ни или с някакви други сетивни впечатления, които използваме в своите описания. В този смисъл Ви моля да разбирате изложенията, които ще направя за тези неща.

Та значи, когато човекът премине през портата на смъртта, постепенно започва да избледнява духовната форма на неговата глава. От друга страна, останалата част от неговата форма се превръща във физиономически облик, и то, както вече посочих, във физиономия, която изразява доколко човекът в земния живот, протекъл чак до преминаването през портата

на смъртта, е бил повече или по-малко добър или лош, дали е бил мъдър или пък глупак и т.н. Всичко, което човекът може да скрие в сетивния свят, в който може да бъде злодей с невинно лице, не е възможно, когато премине през портата на смъртта. Това не може да бъде скрито с помощта на лицето, тъй като то избледнява, а чрез останалата форма, която все повече придобива физиономически израз и нищо не може да се прикрие. Става дума за това, че когато човекът влезе в духовния свят, цялата му връзка със света е различна. Вече може би разбирате, че най-цененото на Земята – мисленето, а именно абстрактното мислене, там, в духовния свят, изобщо не се цени. Това, на което е инструмент главата, в духовния свят изобщо не се цени, то изобщо не може да се използва. Това гордо мислене, с помощта на което си създаваме представи за сетивните неща на Земята, трябва да го оставим зад себе си. Философи има само на Земята, защото тъкмо философията, почиваща на абстрактното мислене, трябва да бъде оставена на Земята. Постепенно целият душевен живот, колкото повече навлизаме в духовния, в свръхсетивния свят, се превръща в образни представи, във виждане, и то в такова виждане, че мислите, които са в нещата, идват с виждането. Тук, на Земята, ние си построяваме мислите, а там, отвъд, мислите ни се разкриват от самите неща, те се приближават към нас. Следователно там мисълта се извоюва чрез възприятието, чрез виждането. Там става дума за това, че също и всичко, през което човекът сега трябва да премине, в духовния свят се приближава към него по пътя на възприятието.

Но и ние вече имаме определени опорни точки за сетивното виждане, на които можем да се позовем, ако искаме да опишем духовния свят, през който преминава човекът между смъртта и ново раждане. В сетивния свят ние виждаме звездите. Звездите, а също и планетите от нашата планетарна система всъщност показват на сетивното възприятие долу, на Земята, само външната си страна. Отвътре те представляват нещо съвсем различно. Отвътре те са сбор от духовни същества, от та-

кива духовни същества, които са се събрали по най-различен начин на местата, на които се намират тези звезди. И когато поглеждаме към някоя звезда просто с физическите си очи, това означава, че в тази посока има дадена колония от духовни същества във вселената и това, което виждаме там като физическа звезда, до известна степен ни дава само посоката, то е знак, табела. Всичко, което физическата наука описва за звездите, е едва от несъществено значение, тъй като не се занимава с нищо друго освен със знаци, обозначителни табели, направляващи и ориентиращи табели. Това, че някъде виждаме дадена звезда, не означава нищо друго освен че в тази посока се намира обителта на духовни същества.

Първата сфера, в която човекът навлиза, когато премине през портата на смъртта, е тази на Луната, тоест той отива в сферата на съществата, които местопребивават на Луната. Що за същества са те?

От изложението ми в „Тайната наука“ знаете, че Луната невинаги е била там, където е сега. Изобщо относно Луната могат да се наблюдават много специфични особености. Например толкова е странно, че в общоприетите учебници, наръчници и справочници за Луната никъде не се споменава, че днес тя е в състояние, в което с всяка година малко по малко се приближава към нас. Повечето хора не забелязват това, понеже не го намират в тези справочници, но то все пак е вярно. При Луната обаче нещата стоят така, че в Космоса тя невинаги е била такава, а някога дори – можете да го прочетете в „Тайната наука“¹³ – със своята субстанция е била вътре в Земята, отделила се е от нея и после е преминала в Космоса, така че в хода на земното развитие сама се е обособила като дом на духовни същества. Но кои са тези духовни същества?

В книгите и лекциите си често съм описвал¹⁴ как в много древни епохи от земната еволюция сред хората са живеели великите праучители на земното битие. Ако погледнем с истинско разбиране назад към еволюцията на Земята, няма как да не се проникнем вътрешно с огромно благоговение пред изуми-

телната мъдрост, предавана едно време на хората на Земята от великите свръхчовешки учители. Защото първите учители на човешкия род на Земята не са били хора, а същества, стоящи по-високо от човека, които в мистериите изобщо не се явяват във физическо, а в етерно тяло, което оттогава дори в голяма степен са надживели, така че сега са в астрално тяло. Тези праучители са се изселили от Земята и са поели към Луната в Космоса. Така че небесното тяло, което знаем като Луна, в Космоса се явява колония на праучителите на човечеството. Те са там вътре. Когато гледаме външната страна на Луната, за грубото наблюдение тя всъщност отразява единствено светлината на Слънцето, ала за по-финото наблюдение отразява за нас огромно количество космически сили. Но това, което се отразява на Земята от сили на Космоса, е свързано с всичко, което всъщност е подчовешко в човека, което днес той има общо с животинската природа. Така че Луната обединява по странен начин в себе си тези духовни висши същества, които някога са били праучителите на човечеството, с животинските сили в човешката природа.

В тази сфера пристига отначало човекът, когато премине през портата на смъртта. Там той прави първите си опитности. Опитайте се да си представите съвсем живо как човекът с нравствената си или неморална физиономия идва в сферата на лунното лъчение, на физическото и духовното лунно лъчение, и си представете как първоначално той вижда другите хора с тази физиономия. Но това не са физическо-сетивни очи, с които вижда, а едно усещане, в известен смисъл опипване, но опипване от разстояние, как човекът възприема съществата, които идват в неговата сфера. Ако трябва да Ви опиша как стоят нещата, бих искал да ги опиша по следния начин. Да предположим, че в тази сфера човекът действително се приближава към някое същество. Сега той има своя физиономически облик, който обаче е вътрешно подвижен, в известен смисъл пластичен. И когато някое друго същество е близо до него, той се опитва сам да си придаде физиономия, подобна

на тази, която му показва другото същество. Когато обаче някой човек, който е бил истински негодяй в земния си живот, преминал е през портата на смъртта, пристига там и се старее да направи това в близост до някой много добър човек, за да може да почувства какво представлява добрия човек във физиономическия си облик, той няма да успее да го стори. Той може да си придаде отново единствено физиономията на негодяите. Другото не му се удава. Оттук виждате, че известно време след смъртта човекът може да вижда само човешките същества, които вече са преминали през портата на смъртта и които тук, на Земята, в нравствено отношение са били такива, какъвто е и той. Това е, бих казал, първото насочващо впечатление, което човекът изживява. Това впечатление изпълнява едно жестоко правосъдие, защото там човекът непрекъснато има впечатлението: „Ти си същият като този! Можеш да се движиш само сред такива хора, които са като теб!“ Другите не се виждат, първоначално човек не ги възприема.

Това обкръжение на Луната, чрез специалните сили, които има, не изпраща веднага ангелите в красивата им форма в близост до човека, защото Луната е тази, от която се е отървала Земята, Луната е небесното тяло, което е изхвърлила Земята от себе си в Космоса. Наистина, заедно с Луната са си отишли и великите свети праучители и мъдреци на човечеството, така обаче, както понастоящем Луната е сама във в Космоса, в нейна близост присъстват също и ариманическите същества. Там могат да се видят и ариманически същества. И ето как е там: когато човекът вижда други хора с недобър физиономически облик, той има странното впечатление, че вижда себе си заедно с тях, и тогава, за свое отчаяние, вижда, че той и те приличат на ариманическите същества, които се появяват там. Ангелите той още не може да види, защото те имат форми, към които той още не може да намери отново своя път. Така че човекът вижда другите хора в определени форми на злото и след това може да направи сравнението колко са подобни те на ариманическите същества. Това е второто впечатление, което

добива човекът в Лунната сфера: „Ти приличаш толкова много на ариманическите същества!“ Отново много ефективно правосъдие след смъртта.

А третото е, че човекът сега не може да избяга от ясното впечатление: „В първия регион, който трябва да прекося, са мъдрите, добрите праучители на човечеството.“ Това впечатление трябва да получи той, защото съществува своеобразна връзка между ариманическите същества, с които влиза в контакт по описания начин, и праучителите на човечеството.

От човешка гледна точка е напълно разбираемо, че отнoсно тези неща хората ще съдят по толкова сходен начин като онзи известен крал на Испания,¹⁵ на когото веднъж му показали скица на движението на звездите и на цялото разположение на Слънчевата система. На него му било трудно да я разбере и тогава казал, че ако Бог му беше възложил сътворението на света, той щял да го направи много по-просто. Не е за учудване, че мнозина изразяват нещо подобно в съжденията си. Те винаги на драго сърце биха искали да коригират малко божествения мирови план. Хората имат огромна вяра в собствената си проникателност. Даже има един философ, а именно Кант, който е измислил сентенцията: „Дайте ми материя и ще създам свят от нея!“¹⁶ Много е добре, че не са му дали материя, защото иначе щеше да сътвори потресаващи неща.

Вярно е също и че когато чуят за ариманически същества и форми, хората не могат да разберат как тези ариманически същества далеч не са загубили надеждата, че ще извоюват победа (в смисъла, в който я разбират) над земните духове. Защото хората много добре знаят, че ариманическите същества няма да победят. Но Ариман не го знае. Той продължава да се домогва до победата. И от този стремеж към победата възниква една характерна връзка между онези ариманически същества, които принадлежат предимно към Лунната сфера, и мъдрите праучители на човечеството, бих казал, едно рядко срещано ужасно умилкване на ариманическите същества около праучителите на човечеството, те искат да ги спечелят

на своя страна. Защото към какво се стремят ариманическите същества? Те искат да задържат Земята на определен стадий от нейното развитие, не искат да я оставят да продължава напред. Винаги Ариман е този, който казва: „Еволюцията на хората стигна до определена точка и сега те трябва да останат в тази точка, да не продължават да се развиват. Аз искам те да се втвърдят на този стадий и да продължат по-нататъшното си пътуване като вкоравени хора, а не като такива, които не спират да се развиват.“ Това е, което всяка нощ се дудне в ушите на хората от ариманическите същества. Това е и което ариманическите същества изобщо искат да направят със Земята, те искат да я задържат в определен стадий от нейната еволюция.

А сега помислете за великите праучители на човечеството. Те са оставили зад себе си на Земята това, което познаваме като древната изконна мъдрост, която с течение на времето е угаснала, която днес хората вече не разбират, но на която някога са обучавали хората в древните мистериини светилища. Древната мъдрост не е могла да бъде предавана повече. Защото ако хората бяха продължили да я възприемат, е нямало да бъде възможно да продължат да се развиват, преди всичко нямаше да могат да напредват към свободата, нямаше да могат да получат свободната си воля. Тази мъдрост е била такава, която е могла да говори само на инстинктите на човека, а не на цялото му самоосъзнато съждение. Затова в даден момент тези учители са се оттеглили за благо на човечеството. Човекът е нямало да може да намери изходна точка, начало за своята еволюция, ако тези праучители не са били там. След като обаче те веднъж са дали начален тласък, така че човекът да може да използва този импулс, за да продължи да се развива самостоятелно, те са се оттеглили от Земята и са отишли именно в Лунната колония. По времето, когато праучителите още са били на Земята, ариманическите същества са се постарали по всякакъв начин да ги задържат на Земята и да оставят нещата така, както са били до стадия на инстинктивната мъдрост, а днес все още продължават да вярват, че когато човекът

премине през портата на смъртта и стигне до Лунната сфера, биха могли поне там все още да направят нещо, така че чрез своите ласкателства продължават да се опитват да убедят праучителите на човечеството да се приближат до вече умрелите хора. Но това не може да бъде постигнато, особено при хората, които носят физиономическия облик на злото. Но нещата стоят така, че ариманическите същества също непрекъснато се домогват до хората и ги примамват с това, че им казват: „Някога това съществуваше!“ И тогава като трето изпитание за тези зли хора става така, че ариманическите същества им описват праучителите, но по своята природа те не могат да ги видят, а гледат само в празното пространство.

Това също е много важно и направляващо впечатление. И тогава на човешката душа натежава чувството: „Аз не виждам тези, от които човечеството е получило изходната си точка, аз съм презрян!“ Това е много силно, живо усещане, което изпитват тези, които не показват физиономическия облик на доброто.

Това са трите впечатления, които трябва да има човекът с физиономическия облик на злото, когато минава през света, в който встъпва, след като е преминал през портата на смъртта.

Но следва да кажем, че в известен смисъл няма нито един човек, който да е напълно добър, а дори и в най-добрия човек на Земята има много голям дял лошо, така че много хора получават най-малкото отчасти впечатленията, за които говорих. Но колкото повече човекът сам може да приеме физиономическия облик на доброто, толкова повече и по-скоро след смъртта си ще може да вижда тези, на които е започнал да прилича чрез доброто и толкова по-малко ще отговаря на ариманическите същества. Така ще отпадне всичко, произлизащо от ариманическите същества, за което разказах, и така човекът ще започне да разбира повече същността на ангелите, които тогава ще влизат в сферата, в която се намира той. И това ще му даде възможност да пропие своето същество със сили и преди всичко със силите на волята. Изобщо след смъртта чо-

век не притежава способността за мислене и разсъждаване, а главно качеството на волята. Волята се превръща в усещане, превръща се в целия житейски свят на човека. Виждате ли, той е длъжен да изпълнява волеви акт, ако изобщо иска да възприеме нещо. Защото той трябва да се формира и да си придаде вид в съответствие с това, което иска да види. Тоест той трябва да иска. Той трябва да стане сходен с това, което иска да възприеме. Волята е тази, която се развива най-силно, когато човекът престъпи през портата на смъртта, и върху волята работят, за добро или зло, впечатленията, които описах за Лунната сфера.

Следващата сфера, в която отива човекът, е тази на Меркурий. В нея той вече дотолкова е напаснал своя физиономически облик към силите на свръхсетивния свят, че, често с цената на големи страдания, е отхвърлил от себе си физиономията на злото и постепенно – въпреки че при мнозина този процес не протича особено бързо – започва да прилича на облика на ангелите, архангелите и архаите. Но във всеки случай сега човекът идва в сферата на Меркурий, а с това и в сферата на съществата от третата йерархия, трябва да живее сред тях и да премине през това, което вече описах. Това е сферата, в която човек постепенно придобива разбиране за това, което преди е било повече или по-малко празно и сляпо възприятие, което обаче е работело много силно тъкмо върху областта на човешката воля. В Меркуриевата сфера той постепенно придобива разбирането за това, че днес, в нашата епоха е така, че действително този, който се вглъбява в тези неща по пътя на имагинативното възприятие, преминава през истински трагични изживявания. Тъй като състоянието, в което се намира душата на умрелия в сферата на Меркурий, зависи в значителна степен от това дали тук, на Земята, човек е бил материалист и в мислите и постъпките си е отхвърлял всичко свръхсетивно, или пък е придобил разбиране за свръхсетивното. Човек среща почти без разбиране съществата в сферата на Меркурий, ако тук, на Земята, е отричал това, което излиза отвъд материалното. Той няма разбиране и за съществата,

които се намират в следващата сфера, които спадат към категорията на ангелите, архангелите и архаите, но достигнали до по-висока степен на еволюция, ако в земния си живот е бил материалист, и когато идва в сферата на Венера, защото там той бива обливан от силите на космическата любов. Ако на Земята човек не е придобил силата да може да обича, там той идва в една във висша степен чужда нему сфера. Силите на любовта обливат неговото същество в сферата на Венера, ако на Земята е придобил способността да обича; но ако на Земята повече или по-малко несъзнателно е изпитвал ненавист, тези сили се трансформират в него в сили на гнева. Тайната на пребиваването в сферата на Венера е, че този, който носи със себе си от Земята много остатъци от силите на омразата, които са господствали в него, в сферата на Венера ще се окаже в таква положение, че, сякаш изхождайки от неговата воля, у него ще се надигнат трансформиралите се сили на любовта, които представляват сили на гнева и яростта. Той вижда себе си в проявлението на това, за което трябва да си каже, че всичко трябва да се смекчи, трябва да бъде приведено в съзвучие с хармонията на Вселената. Всъщност винаги волята, дължен съм да го кажа, е тази, която получава особено внимание и възпитание в тази сфера – волята, която в земния човек пребивава в метабличната система и в крайниците, в долната част на организма, в частта, която след смъртта се превръща в негов физиономически облик. Значи волята е тази, която се изразява в тази физиономия.

Но междувременно човекът продължава да се развива по този начин – прибавя се всичко останало, което вече описах, но това отново ни дава нови гледни точки, които после трябва да се разгледат – и постепенно започва да прилича на съществата, които живеят в духовния Космос, и постепенно отива в Слънчевата сфера. В нея силите работят главно върху всичко, в чието земно отражение познаваме като чувства. Това, което Слънцето ни показва, когато гледаме към него с физическите си очи, представлява само неговият външен аспект.

Във вътрешния си аспект Слънцето е великото космическо място за срещи на всички духовни същества, които направляват и ръководят от този център съдбините на Земята, на земните хора и всичко, свързано с тях. Слънцето представлява преди всичко колонията на съществата от втората йерархия: власти, господства и сили. Когато човекът встъпва в Слънчевата сфера, към него се приближава всичко, което описах последния път. Докато преди той е бил заедно само със съществата, свързани съдбовно с него, сега към него се приближават и други. Неговият „кръг от свръхсетивни познати“, ако мога да се изразя така, става все по-голям. Всичко това се случва в сферата на Слънцето.

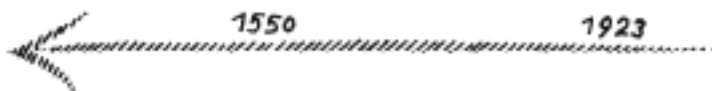
В тази Слънчева сфера се случва и едно особено силно вътрешно изживяване у човека. Там, долу, има един друг свят, Земята, която той е напуснал, на която обаче отново трябва да стъпи. В тази сфера се осъществява това, което описах като преработка на човека: долната му същност се преработва в горната му същност за следващия земен живот, така че краката се преработват в духовната форма на долната челюст, ръцете във формата на горната челюст със скулите и т.н. Всичко това в областта на духовното означава една чудесна работа, в сравнение с която всичко, което работят хората на Земята в най-различни области, е свършено незначително. Една велика, величествена работа върху тайната на човека, изпълнявана от него в единение с по-висшите духовни същества. Всичко това става вътре в Слънчевата сфера в широкия смисъл на думата.

Но тъкмо в тази сфера човекът има и още едно вътрешно изживяване. Когато живеем тук, на Земята, ако сме вътрешно душевно и духовно напълно здрави хора, у нас следва да се появи усещането: „Има и един друг, духовен свят, макар и да не можем да проникнем познавателно в него.“ Ние, така да се каже, вземаме духовния свят като предпоставка, говорим за това, че извън света, който преживяваме сетивно, съществува и свръхсетивният свят. Сега, по време на битието в сфе-

рата на Слънцето между смъртта и ново раждане, случаят е обратният. Именно по това време върху човека се спуска нещо такова, че той се научава да говори за един отвъден свят. Това обаче е Земята. Тогава се появява едно много интензивно и живо усещане, не толкова за собствената му съдба, а за всичко, характерно за земното съществуване. Има и една характерна особеност, до която можете да стигнете сами. Трябва само да я изпробвате – изхождайки от самия себе си, днешният човек по правило все още не може да го направи.

Когато четете историята, изучавали сте я, така че докато я следвате назад през вековете, можете да стигнете до следното преживяване. Днес Вие живеете в 1923 година. Преминавате назад през историята, през Световната война и всичко, случило се преди нея, докато стигнете, да кажем, някъде до промеждутъка между 1500 и 1550 г. и внезапно имате усещането, че всичко това Ви е познато.

Вгледайте се за миг в едно такова интимно човешко живяване. Струва Ви се, че познавате неща в миналото, които са се случили преди няколко столетия. Казвате си, че сигурно сте ги преживели. Тогава повърхностните хора заявяват директно, че точно през тази година е бил предишният им земен живот. Най-често случаят не е такъв, а по-скоро това е годината, през която между смъртта и ново раждане по време на битието си в Слънчевата сфера човекът е бил в най-интензивна връзка със земното битие, когато земният живот отвъд се явява за човека като отвъден така, както свръхсетивният живот на Земята.

Ако останем за момент при пътя след смъртта, можем да кажем, че след като напусне Земята, човекът отначало приключва с битието си на Луната, влиза в съществуването си на Меркурий, после в това на Венера, на Слънцето, а след

това продължава по-нататък. (За това ще говорим по-късно.) Всички тези неща по принцип не са просто изолирани събития и процеси в духовния свят, а отново са във взаимовръзка със случващото се на физическата Земя, и тук се получава едно родство от напълно определен характер. Това, което представлява битието на Луната, е изцяло пропито от онези, често споменавани днес велики праучители на човечеството. В определен, лежащ много назад във времето момент те са напуснали земното битие и са поели в космическите светове, стигнали са в космическата колония на Луната. Но отделни хора, посветени в мистериите, след това са продължили да имат истински интензивно и живо вътрешно чуване и виждане за това, което някога е живяло там. Така че в праиндийската епоха все още е съществувало съвсем живо знание за мистериите, налични благодарение на мъдростта на лунно посветените. По този начин е станало това, което днес все още може да ни изуми в отзвучието от праиндийската мъдрост.

Тогава обаче се появява нещо двузначно. Също и за различните епохи има влияния от това извънземно пребиваване, пребродено от човека между смъртта и ново раждане, само че тези влияния се проявяват във все по-малка степен, тоест човекът става все по-малко съзнателен за тях. Меркуриевите влияния например са били особено силни през праперсийската епоха, но хората са ги съзнавали по-малко, и тогава са създали за тях митовете за Ахура Мазда, които все още са били затъмнено знание за това, което представлява влияние от Меркурий върху Земята. По време на египетско-халдейската култура са били дейни предимно венерините влияния. И след това идва прекрасната гръцка култура, която е продължила в латинската – гръцко-латинската култура, в която е било най-силно, но най-малко забелязвано от хората, слънчевото влияние на свръхсетивния свят върху Земята. По това време са съвпаднали две неща: едното е, че когато преминава през съществуването между смъртта и ново раждане и пристига в Слънчевата сфера, човекът изпитва най-силно влечение да по-

чувства Земята от битието си на Слънцето, а от друга страна, на древните гърци най-силно впечатление прави всичко, свързано със Слънцето. Всичко, което силите на Слънцето дават на Земята, има огромно значение за тях, особено за гърците, които обичайно наричат атиняни, за разлика от спартанците, но като цяло в Древна Гърция върху цялата конфигурация на гръцката цивилизация изключително дълбоко влияние от Космоса оказва духовният аспект на Слънцето. По време на цялата тази еволюция на Земята е съществувала особено силно дарбата да се усеща духовното, чисто духовния аспект на звездното небе. Възприятието на материалния аспект на звездното небе започва едва през нашата пета следатлантска епоха. Тя започва през 15 век сл. Хр. и следователно е едва на няколко века. Тези влияния у нас обаче произлизат от онзи район, в който хората се чувстват родствени със Земята с чувствата, които са имали по време на битието си на Слънцето между смъртта и ново раждане. Днес ние сме много по-чувствителни към това, което следва. И в действителност, когато за известно време човекът преживява битието на Слънцето, той идва в сферата на Марс. Това, което има най-голямо влияние от Вселената върху днешното човечество, са импулсите на марсовото битие. Можем да се запознаем с тези марсови влияния, когато, след като сме преминали средата на битието си между смъртта и ново раждане, отново започваме да се приближаваме към земното битие. Но нещата не стоят така, че влиянията от слънчевото битие да спрат, когато човекът навлезе в съществуването си на Марс между смъртта и ново раждане. Слънцето разширява сферата на своето влияние и върху следващите планетарни състояния. То остава, но преживяванията на Марс се превръщат в съществен фактор за това, което се случва сега на Земята.

Ще продължа да описвам преминаването на човека през марсовото битие, но сега бих искал да свържа това, което научихме за духовния свят, с оказващото влияние тъкмо в нашата пета следатлантска епоха.

В наше време започваме да разбираме какво представлява световна битка. Тя може да се почувства. Повечето хора не могат да я разгадаят, но в мировото битие се води световна битка между всички видове добри и зли духове. И това, което описахме като битие на Слънцето, придобива специално значение за тази времева епоха. Днес наистина е толкова трудно с резултатите от духовните прозрения да се изправим срещу външната материалистическа наука. Хората са толкова горди, че са изследвали Слънцето физически. Те го описват в научните си трудове, но тези описания не се правят, за да може да се добие правилна представа за това какво представлява Слънцето, а за да се отклони човек от правилните представи. Какво е действителното влияние на Слънцето по отношение на Земята? Искам да загатна пред Вас само за един от начините му на влияние. С това привидно навлизам в твърде материални области, които са в странен контраст с духовните събития, които описах, но тези неща ще бъдат важни за по-нататъшния ход на разглежданията, на които желаем да се посветим после.

Със сигурност сте запознати с феномена слънчеви петна, които се появяват с определена регулярност по Слънцето. Слънцето получава тъмни петна. Във външната материална наука много се спори относно тези тъмни петна и тяхното значение. Ако обаче проследим по-точно нещата, свързани със значението на тези слънчеви петна, ще открием следното. От вътрешността на Слънцето възниква непрекъснат импулс слънчевата субстанция да се изхвърля навън в Космоса през тези тъмни двери. Това, което се хвърля така в Космо-

са като слънчева субстанция, се явява под формата на комети и метеори в нашата Слънчева система, а също и като познатите ни падащи звезди. Съществата, които управляват света вътре в Слънцето, ги хвърлят в нашата епоха. Те са правели това и преди, тези неща не са се появили чак днес, но сега те придобиват значение, по-различно от преди. Затова казах, че в по-раншните епохи са действали главно духовните импулси, намиращи се в планетарната система. Сега тези импулси, лежащи в изхвърленото желязо, започват да имат специално значение за хората. Тези са импулсите, които прилага в Космоса един специален дух, наречен от нас Михаил, който отново добива голямо значение в служба на духовното в Космоса. Така че за нашата епоха в Космоса е настъпило нещо, което в предшестващите епохи не е било налично в същата степен: това, че космическото желязо в духовното му значение дава на духа Михаил възможността да посредничи между свръхсезивното и сетивното на Земята. И така, от една страна, имаме един вид войнствени духове в света, в който навлиза човек, когато в нашата епоха достигне до лежащото зад сетивното битие. Когато в нашата епоха човекът достигне до свръхсезивно виждане, когато прекрачи прага и не насочва погледа си към нещата, които го касаят лично човешки, а към тези, които представляват великите дела, лежащи в основата на цялата ни цивилизация, тогава погледът му прониква в този свят и там той съзира война, борба, духовна борба. Воюва се, водят се битки в духовния свят зад кулисите на битието. И това, което се изхвърля в Космоса чак до физическо проявление като желязо от духовете на Слънцето, се превръща в най-всеобхватен смисъл в космическо снаряжение на Михаил, който има своята задача в тази космическа война да подпомогне човечеството по правилния начин срещу тези сили на войната и борбата, които се намират зад кулисите на цивилизацията. Така че, от една страна, има битка и война, а от друга – усилията на Михаил.

Всичко това обаче отново зависи от развитието на човешката свобода. Защото, виждате ли, като земни хора ние

имаме желязо в кръвта си. Ако бяхме същества, които нямат желязо в кръвта си, в нашата душа много добре би могло да възникне чувството за свобода, импулсът към свобода, но ние никога нямаше да имаме тяло, което да можем да използваме, за да приведем в изпълнение импулса към свобода. Фактът, че не само можем да разберем идеята за свободата, импулса към свобода, а че в тялото си усещаме и силата да превърнем тялото си в носител на импулса към свобода, се дължи на това, че в нашата епоха можем да научим как Михаил използва в своята служба космическото желязо, изхвърлено по-рано, и че ако започнем все повече да разбираме Михаиловия импулс, можем да се научим с вътрешното си желязо да служим на импулса към свобода. Външното материално вещество придобива смисъл едва тогава, когато се научим да го разбираме като израз на духовното в света. В тази епоха трябва да се научим да използваме по правилния начин желязото в кръвта си, защото навсякъде, където се появява желязо, е даден импулсът от Космоса и от човека за развитие на свободата. Изхождайки от един дълбок инстинкт, древните посветени са приписвали на Марс желязото, което, заедно със значението му в кръвта, придобива значение и в Космоса.

Днес можем да проникнем в тези неща, благодарение на отново придобитата духовна наука. Става дума не за възраждане на древни традиции, а за ново откриване на нещата, изхождайки от самата духовна наука. И ако антропософията се намира в съгласие с древните знания, това не означава, че тя се явява само възраждане на древното. Тя изследва фактите, изхождайки от тяхната същност. Те отново възвръщат значението си, когато се види как едно време хората са знаели това под влиянието на прастара божествена мъдрост, която са обладавали съществата, които впоследствие са се изнесли на Луната и днес населяват космическата колония на Луната. По този начин нашата епоха е свързана с това, което изживява човекът между смъртта и ново раждане. Затова усещането за случващото се на Земята е най-силно по време на прехода

през Слънчевата сфера, но то винаги е налице в по-малка или по-голяма степен. От свръхсетивна сфера, през която преминава в битието си по времето между смъртта и ново раждане, което във всеки случай продължава доста дълго, човекът непрекъснато гледа надолу към земния свят. Неговите изпитания в свръхсетивния свят могат да се опишат по различен начин. В предишната лекция Ви ги описах по друг начин, а сега ги описвам във връзка със звездното небе, описвам ги също и във връзка със случилото се в следващите една след друга епохи на Земята. Всички тези неща следва да се описват последователно и да се съберат заедно в едно цяло. Не трябва да дойде някой и да каже: „Да, но как става така, че преминаването на човека по времето между смъртта и ново раждане веднъж става по един начин, а друг път – иначе и т.н.“ Когато някой пътува до някой град, той го описва по един начин при първото си запознаване с града, а после – по различен начин. След което трябва да се обобщят детайлите. Така че става дума за това, че различните описания на преживяванията на човека в свръхсетивния свят трябва да се обобщят, разгледат и премислят във всичките им отношения. Едва тогава се придобива впечатление за това, какво представлява свръхсетивният свят, и за нещата, преживявани от човека в него.

Дотук искам да Ви опиша нещата сега. В следващата лекция ще се опра на достигнатото и ще изложи това, което преживява човекът по-нататък, докато преминава през битието между смърт и ново раждане.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Хага, 17 ноември 1923 г., вечерта

Скъпи мои приятели!

Днес следобед видяхме как можем да си представим живота между смъртта и новото раждане като преминаване през духовни сфери и същевременно как разположенията на определени звезди могат да ни послужат като отправни точки за това пътешествие през различните духовни области. Преди да продължим с разглежданията си обаче, искаме да изучим още по-точно как трябва да се мисли за това преминаване през областите, обозначени чрез звездните разположения.

Би могло да изглежда, че е достатъчно да представим преминаването през намиращото се между два земни живота свръхсетивно битие, както долу-горе го направих в „Теософия“.¹⁷ Разбира се, в началото е абсолютно правилно да се запознаем с тези сфери по този начин. Само че трябва да продължим напред в знанията си. Тогава вече става необходимо нещата да се разглеждат така, че действително да се вземе предвид единството на Вселената, нерушимата хармонична взаимовръзка на свръхсетивния свят със сетивния. Условиата на съществуване в различните сфери, през които преминава човекът между смъртта и новото раждане, се изразяват външно в пространствено-времевата взаимовръзка, която съответните звезди имат помежду си. Затова, когато говорим за тези духовни области в термините на небесните тела, ние обрисоваме правилната картина. И наистина съществува връзка между мястото, на което се намира видимата звезда в небето, и дадена сфера на свръхсетивен живот. На това може да се възрази, че нещата, лежащи между смърт и ново раждане, не могат да се представят пространствено, или че най-малкото могат да се представят пространствено само в ограничена степен. Това е напълно вярно, но все пак свръхсетивното се отразява в пространството. Всичко отвъдпространствено и отвъдвремево

се отразява в пространството и времето и тъй като човешките мисли и представи трябва непременно да са в термините на пространството и времето, образът на звездите в небето е най-добрият, за да си създадем картина за свръхсетивното. Само че тук се прибавя още нещо. От физиката можем да научим, че процесите, съществуващи във физическия свят и подлежащи на силата на гравитацията, претърпяват изменения, когато излезем в Космоса. Физикът ни казва точното съотношение, с което намалява силата на гравитацията. Тя, както и интензивността на светлината, намалява пропорционално на квадрата от разстоянието.

Само едно науката не иска да признае, а именно, че всички познания за сетивните неща, които са постигнати тук, на Земята, са извлечени от нея, и че е много вероятно това, което за земното обкръжение е вярно по отношение на гравитацията, светлината и т.н., става все по-малко вярно, когато излезем в Космоса, така че сме в правото си да говорим за знанията, които са застъпени навсякъде днес, като за такива, които важат само в обкръжението на Земята. Тъй както силата на тежестта отслабва в квадрат от разстоянието, така отслабва и верността на нашите съждения, когато се отдалечаваме от Земята. Ако днес астрономът или астрофизикът иска да установи посредством обичайното си мислене какво например се случва навън в една спирална галактика, би било все едно някой да поиска да изчисли според земните съотношения колко ще тежи един камък в тази спирална галактика. Затова и не следва да се изненадваме, когато духовната наука трябва да каже: „Да, тук, на Земята, нещата изглеждат по този начин, но навън те в действителност са съвсем различни. Тук, на Земята, Луната изглежда така, както сме свикнали да я виждаме, в действителност обаче Луната е именно космическата колония, съдържаща описаното от мен днес следобед. Това можем да кажем и за всички останали звезди и съзвездия. Следва да имаме предвид този факт, когато ще направя другите описания, които сега трябва да станат предмет на нашето разглеждане.

В разглежданията си стигнахме дотам, където човекът между смъртта и ново раждане пристига в Слънчевата сфера. В нея се случва описаното от мен като преработка на долната част на човека в това, което ще бъде главата в следващия му земен живот. Обаче трябва да вземем предвид, че между смъртта и ново раждане човекът преминава по два пъти през тези звездни сфери. Когато премине през портата на смъртта, той стига до Лунната, после до Меркуриевата, Венерината и Слънчевата сфера. Дотук стигнахме. Тогава всъщност започва преработката на долния човек в горния, така че това, което са били крайниците на човека, се преработва, отначало духовно, в системата на главата. Но тази преработка представлява нещо изключително грандиозно. Този, който разглежда главата само физически, всъщност изобщо не предполага как всичко във Вселената трябва да съдейства, за да се създаде духовният зародиш на човешката глава. Тази работа по създаване на духовния зародиш на човешката глава, който после се съединява с физическия ембрион, започва, когато по пътя си след смъртта човекът се намира в Слънчевата сфера. След това той преминава в сферата на Марс, после в тази на Юпитер, след което в Сатурновата сфера. Тя всъщност е последната, през която преминава човекът, понеже Уран и Нептун тук не се вземат под внимание. В течение на цялото това време, през което човекът преминава през тези области, продължава работата върху духовния зародиш на неговата глава. Пътят на човека го води все по-нататък в космическото пространство, в безпределния океан на Вселената, където работата по преобразуването продължава, докато за него не настъпи времето да поеме по обратния път отново през Сатурновата, Юпитеровата и Марсовата до Слънчевата сфера, чак докато не се върне до сферата на Луната. За пътя към новия земен живот ще чуем после, сега обаче бихме искали да разгледаме с душата си това, през което преминава човека, щом изживее Слънчевата сфера.

Преди човек да достигне до Слънчевата сфера, той преживява нещата, които са все още тясно свързани със самия

него. Следобеда успях да Ви опиша как човекът носи със себе си физиономическия облик на добрите или лошите си качества и как това му помага да види другите същества, сходни с неговата природа, как после започва да променя все повече своя лик и да заприличва на съществата, принадлежащи на свръхсетивния свят, така че накрая става способен да вижда съществата от третата йерархия, както и тези от втората йерархия. Ако искаме да опишем човека до битието му в сферата на Слънцето, сме длъжни да спрем вниманието си на духовната му форма и да я опишем. Но когато човекът встъпва в Слънчевата сфера, върху него същевременно слиза това, което – без придържане към астрономията – описах още в предишните часове: той преживява нещо, което нарекох вживяване в мировата музика, в музиката на сферите. Там, в космическата хармония, той чува смисъла на цялото взаимодействие на звездните светове. Защото тази съвместна работа на звездите, в която същевременно се изразява и взаимодействието между всички духовни същества, които се намират в тази сфера, накрая води до феномена, изразяващ се като космическа мелодия и хармония. Главно животът на чувствата в духовната му метаморфоза е този, който бива стимулиран, когато човекът встъпи в слънчевото си битие. И всичко, което преживява, той го преживява така, че сякаш мировата мелодия и мировата хармония го заставят да вибрира заедно с тях.

Когато се намираме в този стадий на живота между смъртта и ново раждане, не се нуждаем от теории, нито от това, което може да се изрази с думи, а имаме нужда от универсалното изпълващо ни чувство за това колко хармонично и мелодично работят съвместно различните рангове същества във Вселената. И тогава отново настъпва нещо, което безпогрешно ни показва връзката между двата свята – физическо-сетивния и свръхсетивно-отвъдфизическия свят.

В момента, в който встъпваме в битието си на Слънцето и когато навсякъде от Космоса към нас звучи мирова мелодия и хармония – накратко музика на сферите, – в този момент все

още чувстваме последните остатъци от това, което сме имали като духовни способности по време на земното си битие: последните остатъци от езика. Когато по време на прехода между смърт и ново раждане от нас почти е отпаднала духовната ни форма, когато през слънчевото си битие в преобразената си за оформянето на собствената ни глава форма сами сме започнали да приличаме на космическите сфери, т.е. когато това, което във външната му форма все още напомня за земното битие, е отпаднало от нас, тогава продължава да ни съпровожда онова, което се е изразило в нас, докато сме били земни хора, посредством това, че можем да говорим, че можем да излеем мислите си в думи – накратко онова, което се е изживяло душевно в езика, продължава да ни следва и – най-малкото във вида, в който го имат сега хората на Земята – внася в спомена своего рода дисонанс в музиката на сферите. Това всъщност е дисонанс, който се внася в музиката на сферите поради факта, че човекът донася остатъците от езиковите си способности чак в слънчевото си битие. И това, което човекът внася в битието си на Слънцето, става основа за работата на определени по-висши духове, които имат за задача да работят върху земното битие отвън, от Космоса, като виждат кое в него е дегенерирало, станало е лошо, и което се изразява чрез човешкия език, а именно такъв, какъвто е той днес.

Човешкият език днес в никоя от европейските или американските му форми вече не се явява нещо, което е произлязло и се е развило от човешкото същество със стихийна сила. Може да се каже, че това, което някога е представлявал езикът, може някога отново да се върне на Земята по следния начин. Днес някои от нас изучават евритмия. Какво се случва всъщност, когато хората изучават евритмия? Днес лесно изговаряме някоя дума, без да имаме представа за връзката на цялостната конфигурация на тази дума с вътрешното душевно преживяване. Да се произнасят думи днес означава просто съгласие с приети условности. Хората не мислят вече за това, че когато, отделно от всякаква свързаност с буквите, казват просто „а“,

те изразяват нещо, което съгласно звученето си произлиза от удивлението и изумлението. А когато произнасяме „б“, това представлява нещо, което означава, че създаваме обвивка, че обгръщаме нещо с нещо друго.

Съгласните винаги означават форми, а гласните – чувства. Гласните представляват вътрешната същност на човешката душа, а съгласните винаги значат форми. Поради това със звука „б“ първоначално е свързано обгръщането, всъщност дома, къщичката. Кажа ли „б“, имам предвид аспекта на загръщането. Кажа ли „а“, това е изумление, което чувствам в самите глъбини на душата си. Ако пък кажа „т“, като съгласна то означава стремеж да се установиш, да спреш, да останеш там, където си, а „д“ е едно по-меко спиране. Следователно, когато – простете, че използвам немска дума (но нея я има и в Холандия) – изрека думата „бад“ („Bad“ – баня, къпане), ако се върна към нейния произход, когато думата е била усещана и виждана изцяло, следва да си кажа нещо от сорта, че в нея се съдържа банята, водата – „б“, и ако тя е добре затоплена – ах! Сега съм на „а“-то, а сега оставам в нея – „д“. Цялото преживяване се съдържа в самата дума. Днес ни се струва малко хумористично да се говори по този начин, тъй като днес хората вече не преживяват думите. Но ако искаме да изживеем думата „Bad“ по този начин, би трябвало да си кажем: „Домът, в който изпитвам удивление, в който седя.“ Така езикът навсякъде е проникнат от душевно преживяване, човешкото душевно преживяване се излива директно в речта. В древните времена

хората са чувствали и знаели това. В самотните примитивни езици речта се е раждала от познаването на чувствата и формата: чувствата в гласните звуци, а формата – в съгласните. Днес тези елементи са се откъснали от речта и тя е се е превърнала просто в условност. Вече живеем така, че за нас думите са свързани единствено с паметта.

В евритмията „б“, „а“ и „д“ се променят отново в съответните жестове. Докато евритмистът изпълнява жестовете, той отново трябва да стигне до преживяване на речта. Можем да се надяваме, че ако любовта към евритмията някога се разпространи в по-широки кръгове, човекът отново ще намери пътя към виждане и усещане на речта, както е било това в примитивните езици. Така в бъдеще евритмията няма да бъде само ново изкуство, а отново ще се превърне в пътепоказател към това как душевно-духовният живот да се носи на въздигащите се вълни на езика. Днес сме стигнали дотам, че речта става все по-нечленоразделна – да не говорим изобщо за одушевяване на езика, – че повечето хора по принцип вече изобщо не говорят, а „изплюват“ думите. Това, което днес лежи в речта, може да бъде родено от душевното в толкова малка степен! Понякога можем да стигнем до отчаяние, слушайки думи, които нямат в себе си нито душа, нито живот, а дори и не са артикулирани добре!

Така стигнахме и дотам, че в нас от Земята звучи пронизителен дисонанс в космическата музика, когато след смъртта човекът влезе в битието си на Слънцето. И тъкмо изхождайки от това качество на речта, определени духовни същества регистрират упадъчните явления в земното битие и как могат да се намерят силите, импулсите, които отново ще поведат нагоре.

След това пътуването на човека между смъртта и ново раждане продължава и навлиза в марсовото битие. Какво означава, че той встъпва в марсовото битие? Сега вече не мога да говоря така, че да се позовавам на човешката духовна форма, тъй като човекът вече е напълно преобразен и се е превърнал в сътворено в духовното изображение на космическите сфери.

Пътешествието продължава през Марс, Юпитер и Сатурн, във въздигащите се вълни на Космоса. Но когато човекът навлезе в сферата на Марс, там той живее сред обитателите на Марс, ако мога да се изразя така, онези обитатели, които се явяват или обезпльтени човешки души, или същества от висшите йерархии, но най-вече същества от тези по-висши йерархии, от цялото същество на които звучи космическата реч в пространството на Вселената. Така човекът встъпва в областта, в която космическата музика се превръща в космическа реч. Отначало той я слуша, после обаче сам се вплита в космическата реч. Вместо чисто подражателната реч на хората, слуша творческата реч, от която се създават нещата.¹⁸ Това се случва по време на преминаването през Марс. Там човекът се учи от съществата от тази област вече по един съзнателен начин. Духовното население на Марс се състои от познавачи на космическия език, от същества, представляващи войнствени натури и от други същества. Но най-важните за хората същества от духовното население на Марс са тези, цялата природа на които се състои от звучащо космическо слово. Те са пазителите на космическата реч.

После пътуването на човека продължава. Той стига до сферата на Юпитер. Там са съществата, които са пазители на космическата мисъл. Съществата там излъчват мисловни същности в нашата планетарна система и в нейното обкръжение. Човекът е длъжен да премине и през тази област и бива въввлечен в процес на преобразуване, който мога да опиша само схематично по следния начин. Представете си, че човекът сам става нещо като отражение на космическите сфери, с други думи, цялото му същество в действителност представлява духовният зародиш на неговата глава, каквато ще бъде тя в по-късния му живот на Земята. След като в сферата на Слънцето е изпитал усещането за пронизителния дисонанс, внасян от земната реч, той се е научил да я отхвърля настрана от себе си. По време на прехода през сферата на Марс той сам става част от космическата реч, сраства се с нея и започва да

полага основите на разбирането на космическата реч. Ето как става това. След като е започнало преобразуването на долната част на човека, както го описах – долните крайници в долната челюст, ръцете в горната челюст и т.н., отначало човекът, съвместно със съществата от висшите йерархии, образува духовния зародиш на бъдещата си глава. Но следва да се започне с това, че тази глава се изгражда за разбиране на Космоса, а не на Земята! Тя научава първо космическата реч, космическите мисли. Тези космически мисли се вселяват в човешката глава и тъй както тук, на Земята, човекът знае нещо за минералното, растителното и животинското царство, така по време на прехода му през сферите на Марс и Юпитер той действително знае за тайните на духовната Вселена. Всъщност той получава правилното усещане за човешката природа едва когато осъзнае, че при прехода си през живота между смъртта и ново раждане първо е научил всички имена на удивителните и величественни същества от висшите йерархии, че се е научил да разбира работата и творческата дейтелност на тези същества в Космоса, че се е научил да разглежда в мислите си не въпроси като: „Как от Хага да се върна обратно в Амстердам?“, а такива, като например: „Как една мирова епоха се ражда от друга с помощта на труда на висшите йерархии?“ Това се осъществява при преминаването през сферата на Юпитер.

Следва преход през сферата на Сатурн. Сатурн дарява човека с това, което бихме искали да наречем космическа памет, тъй като Сатурн е тази сфера в космическото битие, в която се намират духовните същества, които съхраняват паметта за всичко случило се някога в нашата планетарна система. Сатурн е великият носител на паметта и спомените за всички събития в планетарната ни система. Тъй както човекът първоначално научава езика на боговете в сферата на Марс, мислите на боговете в сферата на Юпитер, така по време на първия си преход през сатурновото битие той изучава всичко, за което си спомнят боговете на планетарната система. Благодарение на това в главата на човека, която се явява духовен зародиш

на бъдещата му земна глава, в духовните сфери се внедрява всичко, от което се нуждае, за да бъде гражданин на Космоса и да живее сред съществата от висшите йерархии така, както на Земята живее сред подчинените му същества от минералното, растителното и животинското царство.

После, бидейки вътрешно обогатен в духовното си битие, тъй като се е научил да разбира езика на великата Вселена, на макрокосмоса в най-широкия смисъл на думата, човекът навлиза в тази област, която по-рано са наричали сфера на фиксираните звезди. Там вече не се осъществява планетна деятелност, а действия системата на фиксираните звезди. И едва тук от безкрайните духовни светове в истинския смисъл се създава образец на всичко, спадащо към човешката глава в нейния зародиш.

Тогава човекът поема по обратния си път. Отново се връща в сферата на Сатурн. (Всичко това ще продължим да обсъждаме и утре.) Обстоятелството, че е приел в себе си планетарните спомени за първи път по време на сатурновото си битие, дава основата за това сега той да може да положи в главата си основата за способността за спомняне, от която ще се нуждае после на Земята. Внедрената в него мирова памет сякаш става „земна“. Мировата памет се преобразува отново в зародиш на способността на човешката памет. И когато човекът пристигне отново в сферата на Юпитер, това, което е придобил благодарение на възприемането на мислите на боговете, се преобразува обратно в способност да разбира човешките мисли, която после ще се отрази в обикновеното съзнание, когато зародишът на главата се съедини с физическия ембрион.

По обратния път през сферата на Сатурн може да започне да се работи по-точно по трансформацията на долния човек в различните части на главата. Това е удивителна работа – едно човешко същество работи над друго, разбира се, в съгласие със съществата от висшите йерархии. Наистина, работата, извършвана тук над формирането на човешката глава, е подобна на създаването на един цял свят за себе си. Защото в тази сфе-

ра на съществуване между смъртта и ново раждане, за която говоря сега, всяка човешка глава е видима като изумителен свят с безкрайни подробности. Работата по нея изисква всеотдайността тъкмо на хората, които са свързани съдбовно един с друг, в сътрудничество със съществата от висшите йерархии, които, познавайки тайните на Космоса, разбират как трябва да се оформи и изгради една такава човешка глава. Нещо поразително е по този начин да се научи що е човекът. И такова знание никога не може да доведе до гордост или високомерие, защото там, между смъртта и ново раждане, светът, в който живеем, се грижи да не се поддаваме на гордостта. Би било абсурд да изпаднем в човешка грандомания сред съществата от висшите йерархии, сред серафимите, херувимите и престолите, защото човекът все още е твърде малък сред тези същества, сред които твори. И когато накрая тук, в земното си битие, човек узнава какво се явява той във великия космически макрокосмос между смъртта и ново раждане, той получава достатъчно основание да си каже: „Ти не си донесъл със себе си кой знае колко много в земното битие! У теб няма особени причини да се гордееш със себе си в настоящото си състояние и с това, което си бил сред богове!“ Но това, което може да израсте вътре в човека в резултат от нашето запознаване с живота между смъртта и ново раждане, е човешкото чувство за отговорност, което му казва: „Трябва да се стремим с всички сили да бъдем достойни и още тук, още в земното битие, да станем „човек“. Наистина това и чувстваме, когато измерваме значението на факта да бъдеш човек в резултат от работата, свършена над човешкото същество от боговете в периода, лежащ между смъртта и ново раждане.

После се връщаме обратно в марсовото битие. В него работата над човека продължава. Там обаче се полагат духовните зародиши на бъдещото ново тяло, на системата на гръдния кош и на структурата на крайниците, които човекът ще има в следващия си земен живот. Като цяло става така, че структурата на крайниците от предишния земен живот се явява като

основа за изграждането на главата в новия земен живот и че при прехода през света на планетите към новия земен живот се залагат наново зародишите на системата на гръдния кош и структурата на крайниците. Само че това, което се залага, се случва все още само в духовния свят. Когато човекът преминава отново през марсовото битие, висшата духовност, с която той се е наситил по време на първия си преход през сферата на Марс и която му е позволила да достигне до мировото слово, сега се преобразува в духовна субстанция от малко по-нисък порядък, в тази духовна субстанция, от която по-късно ще се прояви човешкият аз. По време на обратното пътешествие през марсовото битие се прибавят и духовните зародиши на ларинкса и белите дробове.

След това човекът идва отново в сферата на Слънцето. Вторият преход през нея е от много специално значение. Защото откакто човекът е завършил първото си пребиваване на Слънцето, той е преминал през сферите на Марс, Юпитер и Сатурн в света на звездите и после е поел обратно през Сатурн, Юпитер и Марс. През цялото това време той е бил изцяло отдаден на Вселената, станал е едно цяло с нея. Той живее във Вселената, научил е мировото слово, научил се е да се вплита в мировите мисли и не живее в своите спомени, които ще се надигнат отново едва по-късно, а живее в спомените на цялата планетарна система. Живее така, че се чувства едно цяло със съществата от висшите йерархии в спомените за мировите мисли и мировото слово и сега отново се връща в слънчевото битие. Тогава човекът започва отново да се отграничава в известна степен като отделно същество. В него слабо се пробужда чувството: „Ти се отделяш от Космоса.“ Това обаче отново е свързано с факта, че сега в него се внедрява зародишът на човешкото сърце.

След това човекът продължава да се връща обратно през сферите на Венера и Меркурий. Там в него се полагат духовните зародиши на останалите органи. Към момента, в който човекът преминава за втори път през слънчевото битие – всич-

ки тези събития и процеси изискват доста дълго време – и дълго преди да встъпи в земното си битие, му се случва много важен съдбовен поврат. В момента, в който навън, в Космоса, получим духовния зародиш на човешкото сърце по обратния си път към Земята, това, разбира се, все още не е физическата форма на сърцето – която вече е загатната, – но тази физическа форма на сърцето е обградена и свързана с всичко, което е станало ценно за човека в резултат от предишния му земен живот. Не е толкова важно, че приемаме в себе си първия зародиш на физическото сърце, а от особена важност е това, че човекът концентрира в него всичко, което се явява той в душевно, нравствено и духовно отношение. И преди духовният зародиш на сърцето да се съедини с ембриона на бъдещото човешко тяло, в Космоса сърцето се явява духовно-морално-душевната същност на човека. После той съединява тази нравствена същност на душата и духа си, която е преживял и си е извоювал при връщането си към Земята, с физическия ембрион. Тази концентрация на духовно-морално-душевната същност човекът преживява в общение с висшите слънчеви същества – с тези същества на Слънцето, които всъщност управляват творческите сили на планетарната система, а с това и на земното битие.

Ако мога да се изразя образно – изразите звучат малко парадоксално, но все пак са напълно уместни, – нещата стоят така, че в момента, в който получава космическото си сърце, човекът същевременно е в обкръжението на такива духовни същества от висшите йерархии, в чиито ръце, така да се каже, е ръководството на цялата планетарна система във връзката ѝ със земното битие. Преживяването на това е изключително грандиозно и величествено. Трудно е да се намерят думи, за да се опишат нещата, които преживява човекът в тази фаза от съществуването си. В известно отношение чувствата му са подобни на тези, които може да има във физическото си битие. Така, както в него той се чувства свързан с биенето на сърцето си, с цялата сърдечна дейност, така и в макрокосмоса, по-

средством своето макрокосмическо духовно сърце, той се чувства като свързан с духовно-морално-душевната си същност. Това, което е станал той във Вселената към този момент като нравствена същност на душата и духа си, се явява нещо като духовното биене на сърцето вътре в него. Сега той чувства цялото си същество в Космоса така, както усеща собствения си сърдечен ритъм в себе си, и започва да усеща някакъв вид циркулация във връзка с биенето на сърцето. Така, както тук, на Земята, в биенето на сърцето си чувстваме циркулацията на кръвта и диханието, които го причиняват, така по обратния си път през слънчевото битие започваме да усещаме и биенето на духовно-макрокосмическото си сърце, ако мога да се изразя образно, а после и нещо като струи и потоци, съединяващи духовното биене на сърцето със съществата от втората йерархия. И както във физическия организъм кръвта протича по вените към сърцето, така и в духовно-душевното ни същество се влива това, което имат да ни кажат властите, господствата и силите за Вселената и за мнението на Вселената за човека. Духът на Вселената в неговите слова и в звученето му се явява циркулацията, която се концентрира в това макрокосмически-духовно биещо сърце, в това нравствено-духовно-душевно човешко същество. Там, в центъра, бие човешкото духовно сърце. Същевременно това е биенето на сърцето на самата Вселена, вътре в която живее човекът. И в тази Вселена потокът на кръвта е това, което правят съзидаващите същества от втората йерархия, това, което струи от тях като сили. И така, както потокът на кръвта в човека се концентрира в сърцето, така че той се преживява несъзнателно от хората – защото сърцето е сетивен орган, който долавя движението на кръвта, и не е, както смятат физиците, помпено устройство, а кръвта се задвижва от духовността и виталността на човека, – така на човека милостиво му е позволено в този период между смъртта и ново раждане да носи и пази в себе си един от органите на възприятието, едно от космическите сърца, създадени от ударите на пулса на макрокосмоса, които се задвижват от де-

лата на съществата от втората йерархия.

Продължавайки да се връща обратно, човекът, както казах, отново преминава през меркуриевото и венериното битие. Но преди това, точно в този космически момент, в който той наистина може да се чувства като живеещ в духовното сърце на Вселената, неговият поглед вече се насочва надолу към редицата от поколения, в чийто край се намира родителската двойка, от която ще се роди, така че човекът бива свързан със своята линия на поколенията сравнително рано. Като хора ние се раждаме от баща и майка, нашите родители също имат баща и майка, които също така имат свои баща и майка. Това ни води стотина години назад. Но ние сме длъжни да отидем още по-далеч назад и да преминем през доста столетия, защото още дълго преди човек да се роди на Земята, той се е съединил с линията на поколенията, която намира своя край в неговото семейство. Човекът се вписва в линията на поколенията много рано, когато преминава през слънчевото битие по начина, по който го описах. И при прехода си през космическите колонии на Венера и Меркурий той може да устрои съдбата си така, че да се приближи възможно най-много до тази опитност, сега явяваща се външна за него, през която трябва да премине поради факта, че следва да се роди в определено семейство, в определен народ. После той отново идва в сферата на Луната. Нека Ви напомня, че когато човекът преминава за първи път през Лунната сфера по пътя си между смъртта и ново раждане, той е заставен да мисли с добро и зло за прамъдреците и за Земята, за изходната точка на земното битие, когато свръхчовешки учители са давали свръхчовешка мъдрост на земния човек.

Сега, когато се връща обратно, вниманието му е подбудено в по-малка степен да обръща внимание на това, което е било на Земята толкова отдавна. Сега нещата стоят така, че горе, в Космоса, той прекарва също толкова време в лунното битие, колкото долу, на Земята, протича между зачатиято и раждането, така че всъщност човекът съпровожда живота

на своя ембрион със специално космическо развитие. Горе, в Лунната сфера, той преминава през окончателната фаза на развитието си, докато междувременно долу за него стадий по стадий се подготвя физическият ембрион, с който после постепенно се съединява. През какво преминава той в макрокосмоса по време на втората си лунна еволюция?

Във всички тези преживявания, които описах, съзнанието на човека е много по-ясно и по-будно от обичайното му съзнание по време на живота на Земята. От изключителна важност е да сме наясно с различните степени на съзнанието: по време на сън то е смътно, по време на будност е ясно, след смъртта – още по-ясно, а целият живот тук, на Земята, сравнен с яснотата на съзнанието ни след смъртта, се отнася както сънят към действителността. Но с достигането на всеки нов етап в живота след смъртта съзнанието става все по-будно, все по-ясно. Когато отначало преминаваме през лунното битие при изкачването си, нашето съзнание става по-ясно, благодарение на факта, че идваме в обкръжението на мъдрите праучители на човечеството в сферата на Луната. Когато преминаваме през Меркурий и Венера, съзнанието ни става все по-ясно. И така то се изяснява всеки път, когато встъпваме в нова звездна област. Само че когато започваме да се връщаме обратно към новия земен живот, съзнанието ни отново постепенно се замъглява. Когато обаче пристигнем в меркуриевото битие, все още имаме съзнание, по-ясно отколкото което и да е съзнание в обикновеното земно битие. Но след това идваме в сферата на Луната, и то в тази Лунна сфера, която ни представя това, което е бил човекът в началото на земната еволюция. Тази сфера започва да затъмнява нашето съзнание, когато се връщаме обратно. Там, където сме получили първото просветление за свръхсетивния свят вече в по-будно съзнание, отколкото можем да имаме на Земята, при обратния път към Земята съзнанието ни се затъмнява, докато се замъгли дотолкова, че да се превърне просто в сила за растеж, такава сила за растеж, каквато присъства в спящото малко дете. Съзнанието се за-

мъглява до съноподобно състояние. И едва когато то бъде затъмнено до съноподобно състояние, човекът може да съедини развитото се у него като духовно-душевна същност по начина, по който го описах, със своя ембрион.

За да може човекът на определен етап от развитието си да направи съответната връзка с физическия ембрион, е необходимо да премине през еволюция на Луната в общение с праучителите на човечеството, докато ембрионът долу прекарва десетте лунни месеца в тялото на майката – еволюция на Луната, която се състои в това, че цялото множество от учители на човечеството е заето със задачата да затъмни космическото съзнание, което човекът все още е имал по време на меркуриевото си битие, до онова сънно съзнание, в което живее той, когато встъпва в земното си битие.

Всичко, което можем да видим тук от физическо-сетивния човек, може да бъде разбрано само ако изхождаме от знанията си за свръхсетивния човек. И свръхсетивният човек, от своя страна, не може да бъде разбран на Земята или изхождайки от фактите на Земята, а само с помощта на фактите на Вселената, на макрокосмоса.

Целта на лекциите дотук беше да Ви покажа как човекът като земен човек следва да се роди като духочовек от духовния Космос. Остава ни само в утрешната лекция да се научим да разбираме в тази взаимовръзка значението на самия земен живот, доколкото това, което представлява свръхчовекът, преминава в този земен живот, и да се научим да разбираме значението на обстоятелството, че когато човекът премине от земния живот обратно през портата на смъртта, той взема със себе си в духовния свят остатъците от това, което си е спечелил в земния живот. Сега, след като се запознахме най-малко с някои аспекти от духовната природа човека, с неговата свръхсетивна същност, искаме утре да се върнем отново към разбиране на връзките между свръхсетивния и сетивния човек.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Хага, 18 ноември 1923 г.

Скъпи мои приятели!

Опитахме се, доколкото беше възможно за малкото часове, да проследим пътя на човека, който води през свръхсетивния свят. Свръхсетивният свят е този, в който живее човекът между смъртта и ново раждане. Но той е също и светът, до който се разпростират силите на човека – макар и несъзнавано за обикновеното съзнание, – когато тук, на Земята, той живее във физическия свят, благодарение на физическата и етерната си телесност. Когато живее във физическия свят, той усеща свръхсетивното си битие повече или по-малко като загадка, която му е поставена – загадка, без чието най-малкото частично разрешение душата му не може да стигне до вътрешна хармония, вътрешно равновесие, вътрешна увереност. Нещо повече: без нея ще му липсва способността за живот и за истинска любов към хората.

Именно когато разглеждаме човека тук, на Земята, се проявява един аспект във връзка със свръхсетивния човек, който го осветлява по такъв начин, че благодарение на това осветляване можем да прозрем защо божествено-духовните светове са изпратили, така да се каже, човека долу във физическия сетивен свят. В крайна сметка тук, във физическо-сетивния свят, човекът следва да бъде призван да се интересува от познанията за свръхсетивния свят. Би трябвало да се отнасяме съвсем различно към загадките на свръхсетивния свят, ако говорим за тях с умрелите, с хората между смъртта и ново раждане. Тъкмо затова ще бъде уместно, довеждайки нашето изследване до определено заключение днес, да вземем предвид индикациите, които бяха дадени в последните няколко дни относно тайните на свръхсетивния свят и да им позволим да засияят още веднъж в нашите души във връзка със земния престой на човека.

Нека погледнем на човека, тоест на нас самите такива, каквито сме тук, в земния живот. На първо място имаме нашите сетива – тези сетива, които ни дават информация за всичко, което ни заобикаля в земния живот, сетивата, които се явяват причина за земните ни радости и щастие, но също и за земните болки и страдания. Ние, хората, сме склонни да забравяме колко много означават за нас впечатленията и опитностите на нашите сетива. И тъкмо такива разглеждания, каквито направихме тук през последните дни, ни водят отвъд сетивния живот, водят ни в духовните области. На някого много лесно може да му се стори, че антропософската духовна наука води към обезценяване на сетивния живот, та дори да си каже: „Ах, все пак този сетивен живот е от второстепенно значение, трябва да бягаме от него още по време на земния си живот.“ Подобни чувства обаче не могат да бъдат последният извод от духовно-научното наблюдение. Те могат да послужат единствено за да ни покажат, че съществува един по-нисш начин на възприемане на сетивния живот, който е несъвместим с човешкото достойнство и благородство, но че за човека е възможно да отхвърли сетивния живот в по-малко достойния му аспект и да го намери отново в по-дълбокото му значение от по-висша, свръхсетивна гледна точка. Естествено ние би следвало да се страхуваме от духовно разглеждане, ако трябва да си кажем, че цялата красота, която прониква в душата ни от наблюдението на прекрасния свят на растенията, от цъфтящите цветове и зреещите плодове, че всичко, което прониква в нас благодарение на красотата на останалата природа, от величието на звездното небе и т.н., значи толкова малко в човешкия живот, че би трябвало да го оставим като „недостойно“ за нашето внимание в сравнение с научно-духовното знание. Но случаят изобщо не е такъв. Ако в еволюцията на човечеството се върнете към импулсите, давани ни от посветените и инициираниите учители от различните епохи за повишаване на стойността на човешкия живот, ще откриете, че думите, изречени някога от посветени, не са подценявали красотата, великолепието, ве-

личието на земния сетивен живот. Удивителни, изпълнени с поезия и художествено вдъхновение са били често думите, използвани от посветените за изразяване на най-висшите свръхсетивни истини! Помислете само за образа на лотосовия цвят и за много други подобни образи и ще видите, че посветените никога не са смятали за недостойно да се говори за развитието на духовния живот в образи, взети от сетивния живот. Те неизменно са смятали, че в съзерцаването на сетивния свят има нещо или най-малкото би могло да се намери нещо, което води човека към най-висшето.

Само че сетивният свят такъв, какъвто непосредствено се възприема от човека в обикновеното му съзнание, сам по себе си не може да му донесе удовлетворение. Не заради това, че впечатленията, които човекът получава през очите, ушите и другите си сетива, са безусловно свързани с неговия аз, с цялото разгръщане и живот на аза, но те все пак не могат да му дадат нищо, способстващо за вътрешната устойчивост на аза. Ние обръщаме своя поглед навън към красотата и великолепието на цветята и имаме пред себе си едно безкрайно разнообразие. После обръщаме погледа си навътре към своя аз и на нашето обикновено съзнание му се струва, че едва ли не азът изчезва от нас. Той ни изглежда като духовна точка вътре в нас, която не казва нищо повече от празната дума „аз“. Няма защо да се учудваме от това. Помислете само, че за да може да вижда, окото трябва да се откаже от самото себе си. Именно сетивата трябва да се отдадат на света, за да станат истински посредници между нас и света. Окото трябва да стане напълно прозрачно, за да може през него да засияе великолепието, величието и красотата на външния свят с блясъка и яркостта на цветовете си. Същото се отнася и за другите сетива. В действителност ние не знаем нищо за нашите сетива. Има ли някакъв начин да узнаем нещо за тях? За целта трябва отново да встъпим в свръхсетивния свят.

Познаватے описанията, които съм правил на пътищата, водещи във висшите светове.¹⁸ Постарайте се да си представи-

те живо това, което може да се развие в имагинативно познание. Когато навлизаме в имагинативното познание, ние в известен смисъл се отдръпваме малко от сетивното възприятие на външния свят. Но най-интересното, което се случва по този път, е следното. Искам да Ви го опиша съвсем нагледно.

По време на медитация – в съответствие с упражненията, дадени в известната Ви книга – Вие се приближавате до имагинативния свят, когато в резултата от Вашата борба етерният човек започва да излиза от физическото Ви същество, така че този етерен човек, първият свръхсетивен човек, стига до своего рода съзнание. Вие можете да започнете да „разбирате“ себе си на този стадий, който се намира между обикновеното сетивно и имагинативното възприятие – вече сте на път към него. Сега да предположим, че човек, който стои на пътя към имагинативното възприятие, стига до високопланинска местност, която е особено богата на прастари кварцово-силициеве скали. Човекът е предразположен особено добре да разгръща душевните си сили високо в планината, където има много силициеве скали, съдържащи кварц. Някои вътрешни душевни способности сякаш правят внезапен скок в развитието си в резултат от ярките впечатления, които се получават от скалите, съдържащи кремък във високите планини. Обикновено този вид скали са леко прозрачни, леко просветват. Но в момента, в който проникнем напред, когато вече сме проникнали до гледната точка, която охарактеризирах, силициевите скали стават напълно прозрачни. Качваме се високо в планината и силициевата скала започва да ни изглежда като прозрачно стъкло – но така, че сами имаме чувството, че от съществото ни струи нещо и се съединява с тази скала. Тук, на най-външната повърхност на Земята, посредством естествено отдаване на нашето съзнание, ставаме едно с повърхността на Земята. В този миг усещаме, че сякаш очите ни сами изпращат потоци навън, които проникват в силициевите скали и в същия момент в нас започва да се пробужда чувството, благодарение на което се усещаме като едно с цялото земно битие. Но докато преми-

наваме през това преживяване, същевременно започвайки да се чувстваме едно с цялата Вселена, с Космоса, ако съумеем да постигнем едно първо истинско единение с Космоса, а не просто да си мечтаем за него, можем да продължим напред в своята опитност. По този начин може да се стигне до вътрешно съзнание за това, което бих искал да изразя с думите: „Ти, Земя, не си сама във Вселената! Ти, Земя, си с мен и с всички други същества, които са на Земята, едно с цялата Вселена!“ Преживявайки тази опитност за единение със силициевата скала, ние вече не виждаме Земята като отделена от останалата Вселена, а като етерна сфера, излизаща от сферата на космическия етер.

Това е първото чувство. И виждате ли, много древни песни, много древни митове, пълни с изумителни откровения, звучат за нас през вековете от литературата, родена по времето на инстинктивното ясновидство на човечеството. Днес хората ги четат и обичат да се самоубеждават, че изпитват възвишени чувства от това, което четат. Но истината, криеща се в тях, им убягва. Абсолютно е невъзможно да проникнем в истинското настроение и чувство например на „Бхагават гита“ или друга индийска или източна литература, ако не започнем да разбираме посредством духовно познание колко реално човекът може да стане едно със Земята по начина, по който го описах, а с това да стане едно и с Космоса. Защото много в настроенията на тези древни песни е написано, изхождайки от такава единение с Космоса, от единение, което е като „влизване в съзнание“ със светлината, с тази светлина, която прониква в твърдия кварц – но така, че прониква в твърдия кварц заедно с човешката душа, превръщайки тази твърда скалиста субстанция в космическо око, през което човекът се вглежда в широкия простор на Вселената.

И така, вече можем да кажем, че когато в действителност започнем да описваме знанията за свръхсетивния човек, от само себе си се чувстваме подтикнати да оставим абстрактните, теоретични изрази. Тогава изцяло от само себе си сме във-

лечени в такъв начин на говорене, който свързва с идеите цялото съдържание на чувствата на човешката душа. Изучавайки свръхсетивния човек, не можем да не почувстваме в дълбините на сърцето си, че познанието на свръхсетивното не може да бъде изразено, без да свържем с него целия човек, без да съединим волята и чувствата с мислите и идеите. Както всички знаем, животът трябва да се издържи, но ако нещо е трудно за изтърпяване – най-тежко за изтърпяване за този, който познава цялата човешка страна на свръхсетивното познание, то е, когато някои хора идват и изразяват свръхсетивното познание в чисто теоретични формулировки. Когато някой говори по теоретичен начин за свръхсетивния свят, това общо взето въздейства точно както действия на пръста сетивната болка, когато човек си постави пръста в огъня.

Когато човекът продължи по-нататък в свръхсетивното познание, когато посредством имагинации започва да разбира работата на свръхсетивните сили в човешкото същество между раждането и смъртта, той може да усвои свръхсетивното познание, принадлежащо на инспирацията, благодарение на което може да види какво е бил човекът преди раждането, преди спускането му в Земяното битие, и какво ще бъде той, след като премине през портата на смъртта. Може да види всичко, което Ви описах тези дни като преход през различните сфери на човешкия физиономически облик, на човешкото преобразуване от предишен в следващ земен живот. Може да види себе си във всичко, което Ви представих като преминаване през различните звездни светове.

Това познание обаче придобива специфичен нюанс, посредством който проникваме в собственото си вътрешно същество така, че си казваме: „Това, което може да се опише за прехода през живота между смърт и ново раждане, живее в нас също и когато сме на физическата Земя. Да, то живее вътре в човека, когато е на Земята, колкото и незначителен да ни се струва той в пространствено отношение, стоейки тук, във физическото си тяло, заключен в своята кожа.“ Вътре в

него живее цялата грандиозност и величие на Космоса, които трябва да се опишат, ако представяме истинската същност на човека, доколкото той принадлежи на звездните светове и на още по-висши светове, световите на висшите йерархии. И в степенята, в която нашето познание е в състояние да проникне в живеещото вътре в нас като земен остатък от собствената ни същност между смъртта и ново раждане, в същата степен, в която проникваме в него, ние сами можем да направим и нещо друго с нашата земна планета. С нея можем да направим така, че да проникнем в нейните недра, там, където се намират металните жилки, там, където достигаем до оловната руда, сребърната руда, медната руда, до всичко, което присъства в скалите като метали и техните руди.

Видимите със сетивното зрение метални субстанции в Земята отначало не ни говорят нещо повече от това, че става дума за един или друг вид почва. Но ако проникнем в Земята с духовно изострен поглед, който ни възвестява свръхсетивното в човека, с всички метални субстанции в недрата на Земята се случва нещо много особено. Тогава медта, среброто и златото вътре в Земята започват да ни говорят на език, изпълнен с богатство и тайнственост. После при свръхсетивното наблюдение се случва нещо, което прави нас като хора, живеещи на Земята, истински родствени с цялата жива душевна същност на самата Земя. Металните руди ни говорят нещо. За нас те се превръщат в космически спомени. Наистина е така. Помислете за самите себе си, когато сте в състояние на душевен покой – на вътрешен активен душевен покой, когато позволявате на стари спомени да се надигнат вътре във Вас, спомени, които внасят в душата Ви много отдавна минали събития. После чувствате, че сякаш отново живеете в минали преживявания, че пак сте заедно с някои хора, които са Ви станали скъпи в течение на живота Ви, а може би и с мнозина, които отдавна са си отишли от тук. Отнасяте се далеч от настоящия момент, чувствате се вътрешно свързани с радостите и болките от предишни мигове, през които сте преминали в земния си живот.

Нещо много сходно, но в много по-величествен мащаб, става, когато, вътрешно проникнати от духовното познание, от почувствано духовно познание, се съединявате с металните жилки на Земята. Това не прилича на случващото се при силициевите скали, което Ви отнася с отворени очи в космическото пространство, а в това ново преживяване Вие в известен смисъл ставате едно с тялото на Земята. И докато вътрешно долавяте чудния език на металните жилки, си казвате: „Сега съм едно с най-дълбокото биене на душата и сърцето на самата Земя, сега долавям спомени, които не са мои. Вътре в мен звучат спомените, които има самата Земя за предишни земни епохи, когато тя самата още не е била нашата Земя, тъй като тогава още не е имала върху себе си днешното животинско и растително царство, нито пък днешното минерално царство в недрата си. Заедно със Земята си спомням за онези прадревни земни епохи, през които тя е била едно с останалите планети от нашата планетарна система, спомням си за епохите, през които не е можело да се говори за Земята като за отделна, защото тя още не е била втвърдена така, както днес. Спомням си за епохите, когато цялата планетарна система е била един одушевен организъм, а хората все още са живеели в съвършено различна форма вътре в този жив организъм.“ Така жилките на металите в Земята ни водят към спомените на самата Земя.

Когато обаче имаме това вътрешно преживяване, ни става напълно ясно защо всъщност сме изпратени долу на Земята от божествено-духовните същества, управляващи мировия порядък. Докато живеем в спомените на самата Земя, за първи път усещаме истинската величина на собственото си мислене. Понеже сме уловили спомените на Земята, чувстваме мисленето си свързано със самата Земя. И в момента, в който направим спомените на Земята свои собствени, около нас са съществата от втората йерархия – господствата, властите и силите. Това е пътят да имаме около себе си в земния си живот съществата, които са пак около нас в периода между смъртта и ново раждане, които Ви описах. И стигаме до убеждението,

че човек влиза в контакт със съществата от втората йерархия и когато е вплътен в периода между раждането и смъртта. Но тези същества имат не само задачата да работят съвместно с нас по преобразуването на човека между смъртта и ново раждане, а и задача при цялостното сътворяване и формиране на Космоса. Сега сме в състояние да видим как на тези същества от втората йерархия е възложено от висшия духовен мирови порядък да осъществят на Земята всичко, което идва от импулсите на металните жилки.

И сега можем отново да погледнем назад към преживяването си със силициевата скала. Преди това все още не сме били успели да схванем факта, за който ще спомена сега, тъй като на този стадий той не ни е говорил толкова ясно. Ясно започва да говори едва това изумително долавяне на спомените на Земята от металните жилки. Сега можем да се върнем назад и да разберем нещо, което отначало може би не сме били разбрали. Сега осъзнаваме, че при това издигане в цялата Вселена чрез проникването на светлината в кварцовата силициева скала около нас са съществата от третата йерархия – ангелите, архангелите и архаите. И научаваме нещо много специално, научаваме, че всъщност не е вярно това, което казва обикновеният сетивен поглед, когато отиваме във високите планини, че не е вярно и това, което казват очите ни, когато се спускаме към металните жилки в земните глъбини. Запознаваме се с чудото, че когато се качим високо в планината, в районите на кварцовите силициеви скали, там над скалистите върхове витаят съществата от третата йерархия – ангелите, архангелите и архаите. А когато слезем до металните жилки в Земята, откриваме, че по техните пътища се движат съществата от втората йерархия. И още веднъж си казваме, че по време на земното си битие всъщност сме в обществото на съществата, които са свързани с вътрешната ни същност, когато се намираме между смъртта и ново раждане.

Когато преминем през портата на смъртта, след известно време стигаме съзнателно в сферата на ангелите, архангели-

те и архаите. Там в безплатно състояние придобиваме такова състояние на съзнанието, благодарение на което съществата от третата йерархия са около нас така, както са около нас на Земята съществата от трите или четирите природни царства. Но когато виждаме с по-висше съзнание ангелите, архангелите и архаите, всичко, което сетивата могат да усетят, изчезва, защото сетивата ни, заедно с нашето тяло, се отдават на земните стихии. В състоянието между смъртта и ново раждане не можем да видим нищо от това, което са възприемали сетивата ни. Но тогава ангелите, архангелите и архаите ни „разказват“ – мога да си послужи с този израз, защото той напълно съответства на реалността, – разказват ни за това, което правят те долу, на Земята. Разказват ни, че са заети не само в живота, в който са заедно с нас сега, а тогава нашепват на душата ни: „Ние сме взели участие и в сътворяването на Космоса, ние сме творческата същност на Космоса и гледаме долу, в земното битие, и виждаме какви земни форми са придадени на кварцовите силициеви скали и родствените им субстанции. В тях виждаш нашите дела.“ И тъкмо когато се намира между смъртта и ново раждане сред ангелите, архангелите и архаите, човекът разбира, че трябва отново да слезе на Земята. Защото той се запознава със съществата от третата йерархия между смъртта и ново раждане, но също така и научава как тези същества говорят по прекрасен начин за своите дела на Земята. И разбира, че може да види тези дела единствено когато слезе на Земята, когато се облече с физическо човешко тяло и започне да взема участие в сетивното възприятие. Да, най-дълбоките тайни на сетивното възприятие, не само възприятието на високите планини, а всички сетивни възприятия ни разкриват в чудни разговори съществата, с които сме заедно между смърт и ново раждане. И толкова прекрасни, толкова великолепни са красотите на сетивната природа – само дето обикновеното съзнание не го забелязва, – че това, което може да се издигне в човешката душа като спомени от Земята, когато тя е преминала през портата на смъртта, се разкрива в пълната си и истинска свет-

лина едва когато слушаме ангелите, архангелите и началата.

Такава е взаимовръзката между физическото и свръхфизическото. Такава е връзката и между човешкия физически и свръхфизически живот. Светът е пълен с великолепиe и това, което виждаме тук, в живота, във физическо-сетивния живот като физически човек, следва да ни радва, следва да ни възвисява. Неговите същински тайни научаваме, когато преминем през портата на смъртта. И колкото повече сме се научили да се радваме на физическо-сетивния свят, колкото по-дълбоко сме навлезли във всичко, което физическо-сетивният свят може да ни даде като радости, толкова по-голяма степен на разбиране донасяме със себе си в ангелския свят, който желае да ни разкаже за нещата на Земята, които все още не разбираме, които ще се научим да разбираме едва когато пристигнем в свръхфизическия свят.

Същото е вярно и по отношение на втората йерархия – властите, господствата и силите, сред която също прекарваме известно време между смъртта и ново раждане и с която влизаме в специална връзка на Земята, когато следваме пътя на светлината в жилките на металите и пробуждаме в себе си спомените на Земята. И отново е така, че тук, на Земята, можем изобщо да съпреживеем металите, да се научим да разбираме истински преживяванията си, свързани принципно с тях, едва когато се издигнем в областта на втората йерархия.

Виждате ли, едно от най-красивите преживявания, които може да има човек – и много бих искал да се надявам, че именно антропософското движение ще разкрие истински красотата на тази сфера на познанието, – се явява възможността да се изследват и доказват многочислените връзки, съществуващи между металите и човешкото здраве. Всеки метал има определено отношение към човешкото здраве, както и всяко метално съединение. Преминавайки през живота, здрав или болен, човекът през цялото време се намира във връзка с това, което дава на Земята нейните спомени, а именно с металите и техните съединения. Можем да излезем от сферата на тео-

ретизиранията и абстракциите по отношение на оздравителното влияние на оловото и оловните съединения, на медта и нейните съединения и на другите метали. Защото те се явяват най-важните лечебни средства, стига само да знаем как да ги приготвим правилно – само не трябва да се задоволяваме с теоретично-абстрактни разговори за тази чудесна връзка между света на металите и човека. В нас се надига усещането за свято благоговение, когато проследяваме металните жилки в земните недра, но сме длъжни да развием и едно по-задълбочено чувство, по-задълбочено усещане за чудната връзка между металите и човешкото същество – връзка, която се разкрива едва когато я разглеждаме от гледна точка на здравия и болния човек.

Както вече казах, следва да се надяваме, че антропософското движение ще бъде в състояние да разпространи някои неща от това познание в човешките сърца, защото това е важно. През изминалите епохи то не е било толкова важно, тъй като хората са знаели инстинктивно за тези връзки, например между процесите в оловото и среброто и някои процеси в човешката глава. В тези епохи се е говорело много за тези връзки. В наше време хората четат много, но не разбират нито думица от него, защото за всичко това днес говорим в смисъла на нашата обичайна наука като за чисто празни отвейни абстракции. Когато обаче към тези неща се прибави и антропософското познание, човекът отново стига до онова задълбочено душевно усещане, което може да се получи от тази чудесна връзка между металите в Земята и болестите и здравето на човешкото същество. Само тогава човекът ще пренесе със себе си през портата на смъртта в духовния свят нещо, което ще му помогне да разбере добре речта на втората йерархия. Тогава най-големите мирови тайни ще могат да се разкрият на човека именно затова, защото носи със себе си необходимото разбиране, благодарение на една такава подготовка на Земята. Това е наистина така, скъпи мои приятели. Научаваме това, което трябва да научим от антропософското духовно познание, не

просто за да задоволим човешкото си любопитство, а за да може то да донесе плодове, когато преминем през портата на смъртта, тъй като само това, което изучаваме и получаваме с помощта на духовната наука, може да ни доведе до правилна връзка с тези същества между смъртта и ново раждане, с които имаме нужда да влезем в пълен контакт с цялото си същество, защото тогава те се явяват необходимото ни космическо обкръжение. Само така можем да опишем конкретно как влизаме във връзка със съществата от висшите йерархии между смъртта и ново раждане. Но с това е свързано и нещо друго, което преживяваме, когато преминаваме през сферите, за чието разбиране сме добре подготвени. Ако можем да разберем връзката на металите със здравия и болния човек, ни се разкриват природни тайни, но в тях живее и нещо друго. Ние чуваме най-напред от съществата от втората йерархия да говорят за естеството на един или друг метал, за естеството на златото, среброто, оловото, медта и други метали. Но в отношенията ни с великия духовен свят ни предстои да започнем да учим да четем тези тайни тук, на Земята, и ни става ясно, че това знание ще ни помогне да вникнем в много мирови тайни, които иначе завинаги биха останали неузнаваеми за нас. На Земята това не са особени процеси – използвам това само за сравнение, – защото речта, която се научаваме да разбираме от съществата от втората йерархия в една определена сфера от прехода между смъртта и ново раждане и която ни говори за металите и връзката им със здравия и болния човек, става истинна едва когато съумеем да се издигнем в духовния Космос от прозата към космическата поезия, или по-добре казано, когато съумеем да се възвисим до нивото на космическата поезия. Отначало слушаме така, както слуша рецитирането на някоя поема някой, който изобщо не разбира поезията. Обаче ако не сме абсолютно лишени от поетическо чувство, се научаваме да разбираме какво се съдържа в ритъма на стиховете, в цялата художествена форма на поемата, така че след смъртта за нас е възможно да се издигнем от прозата към поезията на

отвѣдния свят, от речта на втората йерархия, която ни говори за връзката на металите със здравия и болния човек, към разбиране на тайните на моралното битие във Вселената, онова морално битие, в което са въвлечени не само човешките души, но и божествените души от всички йерархии. Тайните на душевното лежат открити пред нас именно в тази сфера. Сега можем да направим още една стъпка напред.

Това, което Ви разказах, можем да научим, ако отидем в планината и след това се спуснем дълбоко в Земята, където отначало всичко е спокойно, когато съзержаваме почиващите кристали по краищата на скалите и спокойните метални жили в земните недра. Но ако продължим нататък, ако се опитаме да не разглеждаме нещата само от прозаичната гледна точка на полезността – последната не бива да се подценявана, тъй като трябва да стоим твърдо с двата си крака на Земята, ако искаме да проникнем в духовния свят като психически и физически здрави хора, – обаче ако не искаме да останем при това, което ни се разкрива по този начин и ако гледаме как се топи металът под въздействие на високоградусов горещ пламък, как той преминава от твърдо в течно състояние – при тези процеси ни се откриват много неща, – когато например вървим през фабрика, в която в доменната пещ пламтящото желязо се излива в течно състояние, ако вземем участие особено в онези процеси, при които металните руди, антимоновите руди преминават от твърдо в течно и постепенно в други състояния, ако се оставим да ни въздейства тази съдба на метала в огъня, тогава в нашето съживено в самите нас познание се намесва и нещо съвсем друго – тогава ще добием изключително дълбоко впечатление за тайните на собственото си битие.

Помислете за човека във връзка с животните. (Често съм говорил за това.) Анатомическите сравнения, които се правят в наше време на костите, мускулите, а дори и на кръвта на човека и животното, говорят за съществуването на някакво сродство. Но тайната защо човекът стои по-високо от животното ще открием едва когато обърнем внимание на факта, че

главното е, че при животното гръбначният стълб е паралелен на земната повърхност, хоризонтален. При човека обаче той е изправен вертикално. И ако после преминем към чудото на човешкия говор, на какъвто животното не е способно, а също и към това, че говорът води след себе си мисълта. Когато наблюдаваме как при детето говорът, мисленето, цялата му ориентация в живота започва с изправянето на тялото, виждаме чудните сили, благодарение на които то динамично намира мястото си в света. И после виждаме как силите на ориентацията, живеещи в детските крайници, се изразяват в мелодиката, в артикулацията на речта. Когато погледнем как всъщност се изгражда и формира човекът в сетивния свят, виждаме формиращите сили, които спокойно работят вътре в детето. Да, удивително е в течение на месеци да наблюдаваме растящото дете, което преминава от пълзене към ходене в изправено положение, преминава към цялостна ориентация на тялото и крайниците си към динамиката на света, която после се отделя от телесното и преминава в говора, в мисленето. Но ако, от една страна, съзряваме целия този процес в цялото му чудо и величествен покой, с които се представя той на този, който съумява да гледа спокойно на него – това всъщност е най-прекрасното нещо, което може да се наблюдава в човешкия живот, това развитие на детето, докато се учи да ходи, говори и мисли, – ако добием душевно впечатление за това, което е толкова красиво в човешкия живот, и ако след това, от друга страна, можем да наблюдаваме как се топи металът в огъня, тогава пред нас се появява духовната форма на силите, с помощта на които детето се учи да ходи и говори. Духовната форма на тези сили се появява пред нас, докато пламъкът обхваща метала, разтопява го и го втечнява. Колкото по-втечен, колкото по-летлив става металът, в толкова по-ясно състояние сме да проникнем във вътрешното сходство между този процес, който всъщност съставлява съдбата на метала, и процеса, който – разтопен и изпарен – дава възможност на детето да ходи, говори и мисли.

Сега знаем, че съществата от първата йерархия: серафими, херувими и престоли имат две страни на своята дейност. Едната е тази, че могат да ни говорят в духовния свят, в който встъпваме по средата на живота си между смъртта и ново раждане, в който научаваме от тях тайните на планетното и космическото влияние, както Ви го описах тези дни. Другата страна е, че те работят също и във видимия свят – от една страна, върху научаването на детето да говори, мисли и ходи, а от друга – във всичко, лежащо в основата на процесите на нашата Земя, в които участие взема огънят, когато в него металите се топят и нагряват.

Нашето земно кълбо се е образувало от топенето и нагряването на металите чрез силите на огъня. Гледаме в прадревните времена, в които се е изградило земното кълбо: в разтапящия се в огнените стихии метал виждаме протичането на делата на серафимите, херувимите и престолите вътре в земния свят. Там виждаме как тези същества от първата йерархия непрекъснато работят, подкрепяни най-вече от престолите. Гледаме назад към древните земни епохи, в които нажежаването и втечняването на металите в стихията на огъня са играели особено важна роля при създаването на земното тяло, като най-дейни са престолите, подпомагани спокойно от серафимите и херувимите. Затова пък при ученето на детето да мисли, ходи и говори херувимите играят най-голямата, главната роля. Но навсякъде виждаме съществата от първата йерархия да работят винаги в съгласие едни с други.

Такъв вид познание свързва фактически смъртта в земния живот с възкресението в отвъдния живот. Защото чрез такова познание се разкрива родството на огнените стихии, които обхващат металите, със силите, които правят човека човек. Когато разгледаме тази взаимовръзка, целият свят става едно цяло. Тогава вече няма разлика между земния и отвъдния живот, между живота от раждането до смъртта и живота в духовния свят. Животът между смъртта и ново раждане представлява само преобразуване на земния живот. Благодарение на

това познание човекът знае как едното преминава в другото, как едното е само различна форма на другото.

И когато нашата душа се извиси истински от такива прозрения, с тях идват и други прозрения. Да, тези прозрения могат да дойдат и по друг път.

Ако помислите за това, което днес Ви казах за чудното родство на топящите се и втечняващите се в огнената стихия метали с ученето на детето да ходи, говори и мисли, ако поместите тези картини пред Вашето въображение и помедитирате над тях, задълбочавайки душата си така, че да извикате пред нея такива образи, тогава душата Ви ще бъде обхваната от сила, която ще Ви позволи да вникнете в нея така, че да Ви помогне да намерите разрешение на една велика житейска загадка за стимулирането и плодородието на живота: работата на кармата, на съдбата в човека. Защото между това, което се случва, когато детето се учи да ходи, говори и мисли, и случващото се при втечняването и изпаряването на металите в стихията на огъня, между сярно-фосфорното пламтене и втечняване на металите в огъня, между това изпитание на металите в огъня и правилното преминаване от животинското в детето към човек чрез научаването му да ходи, говори и мисли, лежи разбирането на човешката съдба, изпълненото с разбиране проникване в кармата. А кармата е свръхсетивната реалност, която работи непосредствено в действията и постъпките в човешкия живот. Издигайки се по този начин по пътя на медитацията, се запознаваме с тайните на съдбата, която тъче нишките на нашия живот. От една страна, имаме картината на съдбата на метала в огъня, от друга – тази на изначалната човешка съдба, когато човекът се е спуснал на Земята, изразена в ученето да се ходи, говори и мисли. В тях можем да намерим толкова от загадката на съдбата, колкото се нуждаем за човешкия живот.

Ето как говори за въпроса за съдбата свръхсетивният човек в света, в който живее сетивният човек. Това е, което исках да Ви кажа още като елемент, съществен за разглеждането на

свръхсетивния човек. Това разглеждане на свръхсетивния човек не може да протича в абстрактни теории, а трябва да достигне всеобхватно тайните на природната и духовна същност на света, за да разбере човека, защото той е най-гъсно свързан с природните и духовните тайни на Вселената. Той наистина представлява една малка Вселена. Само не трябва да си представяме, че всичко, което се случва в огромната Вселена, се случва по същия начин и в микрокосмоса. Величественият пламък на огнените стихии, които разтапят металите, се излива до границите на космическото пространство, защото такива съществуват. Постарайте се да си представите, скъпи мои приятели, тези огнени стихии, в които металите се разтопяват и стават летливи. Това, което става летливо в метала, се излъчва в космическите простори, за да се върне обратно като сила на светлината и излъчване на топлина и светлина. И докато се връща от космическото пространство, то позволява на пълзящото дете, което още не може да говори и да ходи, да стане, да стои право и да говори. Така имате потоците нагоре, които можете да видите в топящите се метали, а когато отидат достатъчно надалече в Космоса, те се обръщат и се връщат обратно и стават същите сили, които научават детето да стои право. Това, което виждате от едната страна, го откривате отново от другата. И така придобивате представа за издигащите се и спускащите се космически сили, които работят във Вселената, за техните метаморфози и преобразувания.

Сега можете да разберете истинското значение на това, което в далечното минало се е намирало във връзка с тогавашната наука: древните жертвоприношения. В древните жертвоприношения жертвеният пламък, заедно с това, което е горяло в него, се е въздигало в космическите пространства към боговете, за да може да се върне обратно и да работи в света на хората. И стоейки пред огъня в олтара, древният свещенослужител е казал: „На теб, о, пламък, предавам това, което имам тук, на Земята, за да могат боговете да го получат, когато димът се вдигне нагоре. Нека това, което се роди от пламъка,

да се превърне в божествена благословия и да се излее отново върху Земята като творческа и оплождаща сила!“ Така, вслушвайки се в думите на жреца от древни времена, говорещ от свръхсетивни светове, можем да чуем как той дава израз на мировите тайни, сред които живее човекът.

Това е, скъпи мои приятели, което исках да Ви кажа за свръхсетивното в природата на човека, доколкото то може да бъде разбрано и познато антропософски.²⁰

БЕЛЕЖКИ

Петте свързани лекции за членове на Антропософското общество от този том са изнесени по повод на един конгрес на Антропософското движение в Холандия, на който е основано Холандското Антропософско общество. По време на дните в Хага от 13 до 19 ноември 1923 г. Рудолф Щайнер изнася и две публични педагогически лекции на 14 и 19 ноември (отпечатани в „Антропософско човекознание и педагогика“, Събр. съч. 304а). По това време се правят и обстойни обсъждания с тримата учители, които основават Хагското Валдорфско училище също през есента на 1923 г. Също толкова обстойни са и обсъдените въпроси относно съвсем наскоро основана малка клиника, чийто лекар, д-р Зейлманс ван Емиховен, по време на конгреса поема председателството на Холандското Антропософско общество. За един кръг лекари, главно такива, за които антропософията е била напълно непозната, Рудолф Щайнер изнася на 15 и 16 ноември по една медицинска лекция (отпечатани в „Антропософско човекознание и медицина“, Събр. съч. 319). Двете публични лекции, които по своята тематика охарактеризират значението на антропософията за духовния живот на съвремието, са въведени в този том във второто издание през 1962 г. Освен тези мероприятия в присъствието на Рудолф Щайнер протичат и обсъжданията за предстоящото основаване на обществото, което се състои в неделя, 18 ноември. То всъщност не е протоколирано, но изказванията на Рудолф Щайнер са стенографирани (досега не са отпечатани). Една снимка от Холандския конгрес се намира в: Емануел Зейлманс, „Вилем Зейлманс ван Емиховен. Пионер на антропософията“, Арлесхайм, 1979, с. 118-129.

Основа на текста: лекциите са стенографирани от Валтер Фегелан, член на Берлинския клон, с изключение на последната лекция от 18 ноември, стенографирана от г-жа Хеда Хумел от Кьолин. Оригиналните стенограми вече не съществуват. Вероятно Рудолф Щайнер, особено по време на първата лекция, е разяснил връзките между планетите с помощта на скица на дъска. От нея не се е запазило нищо. Първото издание на тези лекции прави Мария Щайнер фон Сиверс през 1937 г. Второто издание е дело на Рут Мьоринг и Теодор Шпенглер през 1962 г. За третото издание през 1982 г. са

добавени разширено съдържание и бележки. Текстът си остава по същество непроменен.

Трудове на Рудолф Щайнер, които са излезли в рамките на пълното издание (Събр. съч.), са посочени в бележките с библиографския им номер.

Към текста:

¹ *Все пак сънищата са извънредно важни:* срв. с лекцията на Р. Щайнер, изнесена в Дорнах, 22 септември 1923 г. в „Културни феномени. Три перспективи на антропософията“, Дорнах 1961, предвидена за Събр. съч. 225, както и с лекциите от 8 и 9 февруари 1924 г. в „Антропософия. Обобщение след 21 години“, Събр. съч. 234, и др.

² *някои по-стари психолози, които все още са съществували през 19 век:* За характерен представител на тази психология може да се смята Имануел Херман Фихте. Вж. „Психология. Учение за съзнателния дух на човека или история на развитието на съзнанието, базирано на антропология и вътрешни изживявания“, I част, Лайпциг 1864, §244-331 („Непосредственото обективно действие на фантазията: сънищният живот на духа“).

³ „*Как се постигат познания за висшите светове?*“ (1904), Събр. съч. 10; главата „Пътят на познанието“ в „Теософия“ (1904), Събр. съч. 9; главата „Познанието на висшите светове (За посвещението или инициацията) в „Тайната наука“ (1910), Събр. съч. 13; „Път към себепознанието на човека“ (1912), Събр. съч. 16 и др.

⁴ *Затова хората, които са остарели в този смисъл, разглеждатки този земен живот, винаги са казвали...:* срв. често цитираното от Р. Щайнер място от едно писмо на Карл Лудвиг Кнебел до своя приятел Гьоте: „При по-задълбочено разглеждане се открива, че при повечето хора е налице определен план, който се предначертава благодарение на тяхната същност или на условията, в които се намират. Условията в живота им могат да са и много променливи, но въпреки това накрая се явява едно хармонично единство.“ От: „Литературно наследство и писма на Кнебел“, изд. Варнхаген фон Ензе и Мунд, 2-ро издание, 3 том, стр. 452.

⁵ *Международното Антропософско общество, което трябва да се основе на Коледа в Дорнах*: вж. лекциите, кратките речи и обсъжданията от 23 декември 1923 г. до 1 януари 1924 г. в „Коледният конгрес за изграждането на Всеобщото Антропософско общество 1923/24“, Събр. съч. 260.

⁶ *бих искал сърдечно да благодаря за Вашите думи*: в една уводна реч се посочва значението на този конгрес за основаването на Холандското общество.

⁷ *Свърхсетивното виждане води същевременно и към нещо друго*: срв. също изложенията на Р. Щайнер в Дюселдорф, 15 април 1909 г., в „Духовни йерархии и тяхното отражение във физическия свят“ Събр. съч. 110.

⁸ *Сатурн, Юпитер, Марс, после Земята*: може би тук би трябвало да се каже Слънцето вместо Земята, срв. стр. 74.

⁹ *Тези картини се фиксират винаги за духовното виждане чрез тази линия*: рисунките не са запазени.

¹⁰ *която описах в моите „Мистерийни драми“ като „среднощния час на битието“*: Р. Щайнер, „Пробуждането на душите“, Шеста картина в „Четири мистерийни драми“, Събр. съч. 14.

¹¹ *Вие знаете за това от моята книга „Тайната наука“*: вж. главата „Сън и смърт“ в „Тайната наука“ (1910), Събр. съч. 13.

¹² *Често съм описвал живота между смъртта и ново раждане*: вж. особено взаимосвързаните изложения във „Вътрешната същност на човека и живот между смърт и ново раждане“, Виена, от 9 до 14 април 1914 г., Събр. съч. 153; както и в „Животът между смъртта и ново раждане във връзка с космическите факти“, Берлин, от 5 ноември 1912 г. до 1 април 1913 г., Събр. съч. 141; и „Окултни изследвания на живота между смърт и ново раждане“ (Отделни лекции, от 1912 до 1913 г.), Събр. съч. 140.

¹³ *При Луната обаче нещата стоят така... – можете да го проче-*

тете в „Тайната наука“: вж. глава „Развитието на света и човека“ във „Въведение в тайната наука“, Събр. съч. 13.

¹⁴ В книгите и лекциите си често съм описвал (работата на прачителите на човечеството): вж. Р. Щайнер „Духовното ръководство на човека и човечеството“ (1911), Събр. съч. 15; лекциите в Дюселдорф на 15 и 16 април 1909 г. в „Духовните йерархии и тяхното отражение във физическия свят“, Събр. съч. 110; Вроцлав, 7 юни 1924 г. в „Езотерично разглеждане на кармичните връзки“, том V, Събр. съч. 239; за процесите при отделянето на Луната срв. също глава „Отделянето на Луната“ в „Из хрониката Акаша“ (1904-1908), Събр. съч. 11; както и глава „Развитието на света и човека“ (вж. предишната бел.).

¹⁵ като онзи известен крал на Испания: това все още не може да се докаже.

¹⁶ *Дайте ми материя и ще създам свят от нея!*: И. Кант, „Всеобща естествена история и теория на небето“, 1755, Предговор. Дословно: „Само ми дайте материя, искам да Ви построя свят от нея.“

¹⁷ „Теософия. Въведение в свръхсетивното познание на света и мисията на човека“ (1904), Събр. съч. 9.

¹⁸ *космическата реч, ... творческата реч, от която се създават нещата*: Непосредствено преди този цикъл в Хага Р. Щайнер изнася в Дорнах от 19 октомври до 11 ноември 1923 г. поредица лекции, които разглеждат подробно тази взаимовръзка: „Човекът като съзвучие на съзидателното и формиращо мирово слово“, Събр. съч. 230.

¹⁹ *Познавателните описания... на пътищата, водещи във висшите светове*: вж. бел. към стр. 18.

²⁰ *Това е, скъпи мои приятели, което исках да ви кажа...:* Последвалите думи за ретроспекция и сбогуване са публикувани от Мария Щайнер в „Рудолф Щайнер и цивилизационните задачи на антропософията. Поглед назад към 1923 г.“, Дорнах, 1943 (предвидено за Събр. съч. 259). Освен това те са пресъздадени тук:

„Във връзка с това, което, изхождайки от възприятието на духовните светове, можах да изрека тук при това ми присъствие, опирайки се на нещата, които се случиха във връзка с основаването на Холандското Антропософско общество, бих искал да кажа, че вътрешното ми желание и надеждата ми е от този конгрес да произлезе нещо, което би могло да се възпламени във Вашите сърца и души.“

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЗА ЗАПИСКИТЕ НА ЛЕКЦИИТЕ

*От биографията на Рудолф Щайнер
„Моят жизнен път“, 35-та глава, 1925 г.*

От моята антропософска дейност произлизат публикуваните за цялата общественост книги и поредицата лекционни цикли, които първоначално бяха замислени като частни издания, достъпни само за членовете на Теософското (по-късно Антропософското общество). Тези повече или по-малко точни записки на лекциите не са преглеждани и коригирани от мен поради липса на време. Аз бих предпочел устно изговореното слово да остане такова. Но членовете на Обществото изискаха разпечатването на циклите, което и стана. Ако бих имал време да коригирам нещата, нямаше още от началото да съществува ограничението «само за членовете». От повече от една година то вече е отпаднало.

Тук, в „Моят жизнен път“, трябва преди всичко да кажа как публикуваните ми книги и тези частни издания се вменстват в това, което разпространявам като антропософия.

Който желае да проследи моите вътрешни усилия и работа за представянето на антропософията пред съзнанието на съвременното, той трябва да го направи въз основа на публикуваните ми съчинения. В тях аз разисквам всичко, което съществува в съвременното като стремеж за познание. Там е показано това, което в духовното съзерцание все повече се изграждаше като сграда на антропософията, но в много отношения се осъществи в несъвършен вид.

Редом с тези изисквания – да изградя антропософията и при това да служа само на това, което става, когато човек предава съобщения от духовния свят на общообразователния свят днес – се прибави и другото: да се съобрази с идващото от членовете на Обществото и разкриващото се като душевни нужди и духовни копнежи.

Тук се появи необходимост да бъде представено и разяснено съдържанието на Евангелията и на Библията изобщо в антропософска светлина. Изискваше се в курсове да се узнае тълкуването на дадените на човечеството откровения.

След като се проведеха вътрешни курсове в смисъла на това изискване, се прибави и нещо друго. На тези лекции присъстваха само членове на Обществото. Те бяха запознати с началните сведения от антропософията. Пред тях беше възможно да се говори така, както към напреднали в областта на антропософията. Изложението в тези вътрешни лекции беше такова, каквото не би могло да бъде в публикациите, които бяха предназначени за външната общественост.

В тесните вътрешни кръгове аз можех да говоря за неща, които трябваше да изразявам по друг начин, ако те по начало биха били предназначени за широката публика.

Така в двустранността на публичните и частните издания лежи действително нещо, което произлиза от две различни основания. Публикациите за широката общественост са резултат от това, което работеше в мен; в частните издания заедно с мен работи и се стреми Обществото. Аз се вслушвам в трептенията на душевния живот на членовете и в моето живо участие в него от чутото произлиза начинът на изложението в лекциите.

Никъде и в най-малката степен не е казано нещо, което не е чист резултат от изграждащата се антропософия. Не може и дума да става за някаква отстъпка пред предразсъдъци или обичайни чувства на членовете на Обществото. Който чете тези частни публикации, може напълно да ги приеме като това, което казва антропософията. Затова когато изискванията в това отношение станаха по-настойчиви, без колебания се изостави условието тези печатни записки да се разпространяват само в кръга на членовете на Обществото. Само трябва да се има предвид, че в непрегледаните от мен лекции може да има грешки.

Правото за преценка на съдържанието на такива частни публикации обаче може да се признае само на този, който познава предпоставките за такава преценка. А за повечето от тези

публикации това е най-малкото да се познава антропософското познание за човека и Космоса, доколкото същността им е представена в антропософията, както и това, което се намира като „антропософска история“ в сведенията от духовния свят.

РУДОЛФ ЩАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винер Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в „Немска национална литература“ на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие „Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте“ (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. „Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер“ (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието „Немски седмичник“. Лекции в Гьотевото общество, Виена: „Гьоте като баща на новата естетика“ (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация „Истина и наука“. Увод към „Философия на свободата“ (Събр. съч. 3).
- 1894 г. „Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед“ (Събр. съч. 4).
- 1895 г. „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“ (Събр. съч. 5).
- 1897 г. „Гьотевият светоглед“ (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин. Издава „Списание за литература“ и „Драматургични свитъци“ с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт „Общообразователно училище за работници“, Берлин.

- 1900 г. „Взгледите за света и живота през деветнадесети век“, по-късно излиза с разширения като „Загадките на философията“ (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското общество в Берлин. „Мистиката в зората на съвременния духовен живот“ (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. „Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността“ (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание „Луцифер“, по-късно „Луцифер-Гнозис“ (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. „Теософия“. Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1904 – 1905 г. „Как се постигат познания за висшите светове?“ (Събр. съч. 10), „Из хрониката Акаша“ (Събр. съч. 11), „Степени на висшето познание“ (Събр. съч. 12).
- 1910 г. „Въведение в тайната наука“ (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на „Четири мистерийни драми“ (Събр. съч. 14).
- 1911 г. „Духовното ръководство на човека и човечеството“ (Събр. съч. 15).
- 1912 г. „Антропософски календар на душата“, „Максими“ (Събр. съч. 40), „Път към себепознание на човека“ (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. „Прагът на духовния свят“ (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство „евритмия“, чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. „Загадките на философията“ (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. „Върху загадките на човешкото съществуване“ (Събр. съч. 20). „Върху загадките на душата“ (Събр. съч. 21). „Духовният облик на Гьоте в откровенията на

- неговия „Фауст“ и в „Приказка за зелената змия и красивата лилия“ (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за „троичното устройство на социалния организъм“, „Основи на социалния въпрос“ (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Щутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание „Гьотеанум“.
- 1922 г. „Космология, религия и философия“ (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. „Антропософското общество“ прераства в „Единно антропософско общество“ под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му „Моят жизнен път“ (Събр. съч. 28), както и „Ръководни антропософски принципи“ (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху „Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовно-научните познания“ (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъснатата лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер умира в Дорнах.

Обикновеното абстрактно познание на разума изглежда като изкуствен корен на растение. От него не може да израсте растение, то е създадено изкуствено от нашия разум. Всички познания, на които ние днес толкова се възхищаваме, които не трябва да се оспорват и са толкова полезни, са изградени изкуствено чрез разума. Но само от реален растителен корен може да израсте реално растение. И от действително познание, чрез което човекът може да свърже духа си с мировите духове, постепенно се проявява целият вътрешен човек: човекът, който разбира с живо чувство що е безкористност, безкористна любов и що е егоизъм, който развива от това разбиране импулси да работи в живота там, където това е правилно и необходимо, в безкористност.

Рудолф Щайнер